Károli Könyvek

Tanulmánykötet

BÍRÓI SZEREPEK ÉS MÉLTÁNYOSSÁG

Gombos Katalin
Gyarmathy Judit
Miskolczi Bodnár Péter
Pecsenye Csaba
Pribula László
Székely Botond
Szöllősi-Barát Szabolcs
Tóth J. Zoltán
Varga Nelli
Visontai Szabó Katalin

Szerkesztette: Miskolczi Bodnár Péter

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

L'Harmattan

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International. https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Bírói szerepek és méltányosság

Judicial Roles and Fairness

Szerkesztette Miskolczi Bodnár Péter

https://orcid.org/0009-0004-3838-1504

Jogtudomány / Law (12870)

bírói függetlenség, jogalkalmazás, méltányosság

judicial independence, enforcement, fairness

ISBN 978-615-7145-17-7 (pdf)

DOI: https://doi.org/10.56037/978-615-7145-17-7

https://openaccess.pub

BÍRÓI SZEREPEK ÉS MÉLTÁNYOSSÁG

Károli Könyvek

tanulmánykötet

Sorozatszerkesztő: Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boros Gábor, Csanády Márton, Csoma Mózes, Fabiny Tibor,
Furkó Péter, Homicskó Árpád, Jakab Éva, Kendeffy Gábor,
Literáty Zoltán, Pap Ferenc, Stubnya Gusztáv, Tóth J. Zoltán

BÍRÓI SZEREPEK ÉS MÉLTÁNYOSSÁG

Szerkesztette:
Miskolczi Bodnár Péter

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan
Budapest, 2026

Jelen kötet a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kutatási pályázati felhívása keretében megvalósult, 10641A800 témaszámú, „Bírói szerepek” című kutatás eredményeként jött létre.

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2026
© L’Harmattan Kiadó, 2026
© L’Harmattan Open Access, 2026
© Szerzők, szerkesztő, 2026

Felelős kiadó:
Gyenes Ádám, a L’Harmattan igazgatója és Trócsányi László, a KRE rektora
Károli Gáspár Református Egyetem
1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: 455-9060
Fax: 455-9062

Szerkesztő:
Miskolczi Bodnár Péter
tanszékvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, Magyarország

Szakmai lektorok:
Boóc Ádám
Pribula László
Nochta Tibor

A borító Pierre Subleyras: *Justice (Igazságosság)* című, 18. századi festményének felhasználásával készült

ISBN 978-963-646-637-4
ISBN 978-615-7145-17-7 (pdf)
DOI: https://doi.org/10.56037/978-615-7145-17-7
ISSN 2062-9850

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L’Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-70-554-3177
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

TARTALOMJEGYZÉK

Dékáni köszöntő *(Tóth J. Zoltán)* 7

Bírói szerepek

Pecsenye Csaba: A bíróságok működésének hatékonyabbá tétele 11
Miskolczi Bodnár Péter: A bírói tevékenység főbb területei
a magánjogi szerződések tekintetében 17
Pribula László: Az új polgári perrendtartás által megkívánt
és megvalósult bírói szemlélet 37
Gombos Katalin: Bírói szerepek az előzetes döntéshozatali eljárásban 47
Visontai-Szabó Katalin: Bírói szerepek a családjogi perekben 57
Varga Nelli: Bírói szerepek a magánjogi jogterületek metszéspontján 67
Miskolczi Bodnár Péter: Az ügyre vonatkozó norma keresése 75
Gyarmathy Judit: Bírói szerepek a digitalizációval összefüggésben 89

Méltányosság

Miskolczi Bodnár Péter: A méltányosság funkciója és fajtái.
A bírói méltányosság alkalmazási területei a Ptk.-ban 101
Szöllősi-Baráth Szabolcs: Teleológia és bírói méltányosság
a magánjogban 121
Miskolczi Bodnár Péter: Bírói méltányosság a magánjogi
szerződések világában 131
Székely Botond: A sportügyekben eljáró választott bíróságok
méltányossági gyakorlata 149

A kötet szerzői 157

Rezümé 158

DÉKÁNI KÖSZÖNTŐ

A „Bírói szerepek és a bírói méltányosság” című konferencia, melyet Karunk tanszékvezető egyetemi tanára, prodékánja, Miskolczi Bodnár Péter professzor úr szervezett meg, és melyen a bírósági igazgatás legfelsőbb szintjein működő mindhárom nagy szervezet képviseltette magát, a jogtudomány egyik örök nagy kérdésének vizsgálatára vállalkozott: mi a szerepe a bírónak a jog érvényesítésében? A kérdés több, egymással szorosan összefüggő oldalról is megfogalmazható.

Feltehető mindenekelőtt úgy, hogy mennyiben befolyásolhatja (vagy mennyiben kell, hogy befolyásolja) a bírói ítélkezést a méltányosság. Arisztotelész óta tudjuk, hogy a méltányosság egyrészt az igazságosság egy speciális formája, másrészt több annál: ott lép működésbe, ahol a tételes jog előre rendelt szabályozása igazságtalan eredményre vezetne.

Ebből következik a második kérdésfeltevés: mi a kapcsolat a jog és az igazságosság között; lehet-e és kell-e a bírónak akár a tételes jog betűjével szemben is az igazságosságot érvényesítenie? Erre a jogelméleti irodalomban rendkívül különböző válaszok születtek: Hans Kelsennek a tételes jogot mindenek felett alkalmazni rendelő jogpozitivista elméletétől kezdve Gustav Radbruchnak a törvényes jogtalanságot elvető, és a bírói ethoszt a bíró élete árán is érvényesíteni követelő bírói szerepéig.

A harmadik kérdésfeltevés az előbbiek alapjául szolgáló előkérdés vagy alapprobléma: létezik-e egyáltalán „helyes jog”, vagyis van-e olyan objektív eredmény, amelyet a bírónak meg kell találnia? Ha igen, hogyan teheti ezt meg; ha nem, milyen értelmezési szabadsága van annak érdekében, hogy a bíráskodás ne legyen parttalan?

Ehhez kapcsolódik a negyedik kérdés, amely arra keresi a választ, hogy konkrétan meddig terjed a bírói mérlegelés joga. A francia jogtudomány és joggyakorlat termelte ki a két szélsőséges választ: egyfelől a montesquieu-i bíróképet, mely szerint „a bíró a törvény puszta szája”, másfelől Magnaud-t, a tételes jogtól bármikor eltérő, a saját igazságosságfelfogását mindenek felett érvényesítő „jó bírót” is.

Az ötödik kérdés (bármilyen szűken vagy tágan is határozzuk meg a bírói diszkréció mértékét) az, hogy milyen módszerek, milyen értelmezési metódusok révén juthatunk el a kívánt eredményig. Mindez nemcsak elméletileg

detektálható, de a gyakorlati alkalmazást tekintve, jogszociológiai alapon is vizsgálható, amelyre a magyar jogtudomány is számos példát kínál.

Ami a magyar ítélkezési gyakorlatot tekintve e kutatásokból egyértelműen látszik, hogy a teleologikus értelmezés – nem függetlenül az Alaptörvény 28. cikkében foglalt kötelező rendelkezéstől – egyre fontosabb helyet foglal el az értelmezési módszerek között. De az is látszik, hogy az még így sem tekinthető egyfajta „*regina interpretationum*nak", az értelmezés királynőjének, hiszen az egyre bővülő értelmezési eszköztár számos más eleme éppúgy használható, ha a télosz nem egyértelmű, vagy az valamilyen más materiális szempontnak ellentmondana. Ez már csak azért is így van, mert a preambulum vagy az előterjesztői indokolás (csakúgy egyébként, mint maga az Alaptörvény 28. cikke, benne a „józan ész", a „közjó" vagy az „erkölcsös és gazdaságos cél" követelményével) *szöveg,* vagyis az értelmező klauzulát éppúgy értelmezni kell, mint a jogszabályok alkalmazandó rendelkezéseit.

Végső soron arra jutunk, hogy a bírók, helytől és időtől függetlenül, mindig meg tudják találni azt az értelmezési módszert, amelynek segítségével helyes, az erkölcsi felfogásuknak és a törvény szellemének megfelelő, akár a törvény szó szerinti szövegének ellentmondó értelemmel (ha tetszik: igazságosan vagy méltányosan) tudják alkalmazni a törvényt.

A magyar jogrendszerben ezt az is segíti, hogy az Alaptörvény előírja az alkotmánykonform értelmezés kötelezettségét. A bírónak azonban akkor is az alkotmányos és a józan észnek megfelelő, illetve erkölcsös értelem megtalálása lenne a feladata, a bírói ethoszból és a jog értéktartalmából fakadó kötelezettsége, ha ez az értelmező klauzula az Alaptörvényből történetesen hiányozna.

Azt gondolom – és a jelen kötet tanulmányainak alapjául szolgáló konferencia-előadások ezt bizonyították is –, hogy *érdemes* újra és újra feltenni az örök kérdéseket is, és megnézni, épp milyen problémákkal szembesülünk egy permanensen változó világban és egy örökösen alakuló jogrendszerben. A konferencia és jelen tanulmánykötet egy ilyen pillanatképet kívánt készíteni, neves és tapasztalt előadókkal, illetve szerzőkkel, a joggyakorlat és a jogtudomány számos területéről.

Jó szívvel ajánlom az Olvasónak a kötet tanulmányait, melyek remélhetőleg az azokban megvitatott kérdések további tanulmányozására sarkallnak, és hozzájárulnak a kortárs tételes jogi és ítélkezéselméleti kérdések továbbgondolásához, a magyar jogtudományi gondolkodás fejlődéséhez.

Tóth J. Zoltán

BÍRÓI SZEREPEK

A BÍRÓSÁGOK MŰKÖDÉSÉNEK HATÉKONYABBÁ TÉTELE

Pecsenye Csaba

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nagy örömömre szolgál, hogy néhány szót ejthetek ezen a konferencián arról, hogy milyen kihívások előtt áll a bírósági szervezetrendszer, részben a szakmai munka, részben pedig a bírósági igazgatás vonatkozásában.

Természetesen a konferencia ezen előadásra szánt időkerete arra nem lehet elégséges, hogy ezeket a kihívásokat részletesen fel tudjam sorolni, azonban alkalmat ad arra, hogy megpróbáljam érzékeltetni azokat a feladatokat, melyek a bírósági szervezetre az elkövetkezendőkben várnak. Kicsit talán másképp, mint ahogyan az az eddigi hivatalos kommunikációban elhangzott. Ezzel kapcsolatban azt is szeretném hangsúlyozni, hogy mondanivalóm független a pár napja lezajlott választásoktól, ezek a kérdések már hosszabb ideje foglalkoztatják a bírói közvéleményt, illetőleg az Országos Bírói Tanácsot. Az Országos Bírói Tanács a bíróságok központi igazgatásának felügyelő szerve, így elsősorban az igazgatáshoz kapcsolódnak jogosítványai, ezért előadásomban elsősorban ezekre a kérdésekre kívánok összpontosítani, s a szakmai kihívásokat azon kérdések körében igyekszem érinteni, melyek az igazgatással összefüggenek. Kérem, ne róják fel hibámul, ha a feladatokra koncentrálok, s megoldási javaslatokat nem minden esetben kínálok, hiszen ezeket a kérdéseket nem önmagában a bírósági szervezetnek kell megoldania, hanem az igazságszolgáltatásban közreműködő szervezeteknek együttesen. Igyekszem a felmerülő problémákat általánosságban megfogalmazni, ám ha az látszik, hogy túlsúlyban vannak a polgári hivatkozások, az nem a véletlen műve, hanem annak oka az, hogy polgári másodfokú tanácselnök vagyok.

Az a néhány kérdés melyet érinteni szeretnék, a bírói függetlenség, a bírósági szervezetrendszer esetleges reformja, a bírósághoz fordulás lehetőségének kiszélesítése, a digitalizáció további fejlesztése, valamint a mesterséges intelligencia használata.

Bírói függetlenség

Mindenki előtt ismert a hatalommegosztás elmélete, s a fékek és egyensúlyok rendszere. Ezen szép, elméletileg is kidolgozott rendszer azonban meglátásom szerint a gyakorlatban egyre nehezebben működik kiegyensúlyozottan. A fékeket érezzük, a kiegyensúlyozottságot egyre kevésbé.

Nyomásgyakorlás a bírókra

Nemcsak Magyarországon, hanem Európában is egyre inkább látható törekvés a bírói hatalom visszaszorítására irányuló kísérlet. Ez pedig óhatatlanul a bírói függetlenség veszélyeztetettségét veti fel. A European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ) ügyvezető testületének 2025. december hó 17. napján kelt nyilatkozata a bírók médián keresztül történő nyomás alá helyezéséről és megfélemlítéséről a következőket mondja.

> Az ENCJ aggodalommal figyeli a negatív tendenciákat, így a bírókra gyakorolt nyomást, sőt megfélemlítést is, beleértve több ENCJ tag és megfigyelő államban politikai szereplők által folytatott rendszeres, ellenséges médiakampányokat. Ilyen kampányokra – eltérő intenzitással – a közelmúltban Franciaországban, Magyarországon, Moldovában és Romániában is volt példa. Noha az esetek többségében ezek a tevékenységek kiemelt figyelmet kapó ügyekben hozott döntésekhez kapcsolódtak, egyes esetekben az igazságszolgáltatás egészére irányuló nyomásgyakorlás volt a cél. A bíróknak el kell fogadniuk – és el is fogadják – a jogos kritikát. Ugyanakkor a negatív és ellenséges megjegyzések tágabb következményekkel járnak az igazságszolgáltatásra nézve, mivel gyakran az igazságszolgáltatásra gyakorolt nyomásgyakorlást célozzák. Ezek a célzott cselekmények egy olyan növekvő tendenciát tükröznek, amely veszélyezteti a bírói függetlenséget és gyengíti a hatalmi ágak elválasztását. Hosszú távú hatásuk van az igazságszolgáltatás megítélésére, aláássák a társadalom igazságszolgáltatásba vetett bizalmát, és hozzájárulnak a jogállamiság eróziójához.

Az Országos Bírói Tanács 2026. február hó 2. napján kiadott közleménye ezen nyilatkozattal egyezően a következőkre utal.

> Az ítélkezési tevékenység szükségszerű velejárója, hogy a döntés – ritka kivételektől eltekintve – csak a perben érdekelt egyik félnek kedvez, így azt a pervesztes fél részéről gyakran éri bírálat. Magától értetődő ezért, hogy a bírósági határozatok szakmai alapon kifogásolhatók. Ugyanakkor a véleménynyilvánítás kereteit meghaladó,

s ennélfogva megengedhetetlen az olyan jellegű – akár az érintett eljárási résztvevő, akár kívülálló által megfogalmazott – kritika, amely pusztán a nem megfelelőnek tartott döntés okán az eljáró bíró vagy a bíróság egészének pártatlanságát, integritását és függetlenségét kérdőjelezi meg.

Nem példa nélküli a politikai élet szereplői részéről annak hangoztatása, hogy a bírói ítéletet nem kell végrehajtani, mert az a kormányzat elvárásának nem felel meg. Mint ahogyan az is előfordul, miszerint az ítéletek végrehajtása helyett jogszabálymódosításra kerül sor. Nem vitatom azt, hogy szükséges a bíróságok tevékenysége feletti társadalmi kontroll, de álláspontom szerint ennek szervezeti kereteit szükséges lenne megteremteni. A társadalmi kontrollnak nem lehet megfelelő formája az egyes ügyekhez kötődő, elfogulatlannak kevéssé nevezhető politikai nyilatkozat.

Szervezeti függetlenség

A bírói függetlenséghez nemcsak a bíró egyéni függetlenségét szükséges megteremteni, hanem a szervezeti függetlenséget is. Annak előre bocsátása mellett, hogy jelenleg a szervezeti függetlenség megvalósul, néhány olyan anomáliára szeretném felhívni a figyelmet, melyek a függetlenség veszélyeztetettségét hordozzák magukban.

A szervezeti keretek megteremtése kapcsán szeretnék kitérni az úgynevezett vagyoni elégtétel kérdésére. E jogintézményt az egyik Pp. módosítás emelte be a Polgári Perrendtartásba. Látszólag a bírósági tevékenység kontrollja volt a cél, ám véleményem szerint olyan indokolatlan, objektív, kimentési lehetőséget nem tűrő fizetési kötelezettséget ró a bíróságokra, mely valós jogpolitikai céllal nem indokolható, hiszen ettől az eljárások gyorsulása nem várható, s a független európai statisztikák szerint a magyar bíróságok eljárása az európai élvonalba tartozik.

Az egyensúlytalanság kifejeződése az is, hogy bár költségvetésükre a bíróságok készítik el tervezetüket, mely változtatás nélkül kerül a törvényhozó elé, ám semmilyen tényleges indoklási kötelezettség nincs a tekintetben, hogy végül is a végső döntés milyen indokok mentén születik meg.

Ugyanígy semmilyen indoklási kötelezettség nincs arról, hogy a különböző – bíróságok irányából érkező – jogszabályalkotási javaslat miért nem talál meghallgatásra.

Az egyensúlyok rendszeréhez tartozik – többek között – az a jogszabályi rendelkezés is, mely szerint a jogszabály előkészítőjének az igazságszolgáltatás rendszerére vonatkozó jogszabályok tervezetét meg kell küldenie az Országos

Bírói Tanács számára véleményezés céljából. Sajnálatos módon ez a jogintézmény sem működik tökéletesen, így ezzel összefüggésben az OBT két alkalommal fordult jogorvoslatért az Alkotmánybírósághoz. Első jogorvoslati kérelmünk eredményre nem vezetett, a második pedig elbírálásra még nem került.

Probléma, hogy nincsenek olyan intézményesült keretek, melyek között érdemi párbeszéd alakulhatna ki a bíróságok és a többi hatalmi ág között. Ezeket célszerűnek látszik megteremteni.

A bírósági szervezetrendszer esetleges reformja

Kijelenthető, hogy Magyarországon a bíróságok betöltik társadalmi rendeltetésüket, s tevékenységükkel hozzájárulnak az állam megfelelő működéséhez. Azonban a folytonosan változó külső körülmények indokolttá teszik az egyébként megfelelően működő rendszerek tevékenységének folyamatos felülvizsgálatát, a szükséges korrekciók végrehajtását. Ennek jegyében szeretnék felvillantani néhány olyan kérdést, melyek felvetik az újragondolás szükségességét.

Elsőként arra utalok, hogy értelmezésemben a magyar jogrendszer a bíróságokat egységként kezeli, meghatározva annak részegységeit. Ez az egységesség azonban mára inkább deklarált, mintsem valódi. Példaként említem a kúriai és nem kúriai bírók javadalmazásának eltérő szempontjait, az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok alkalmazottainak eltérő munkaügyi helyzetét, a bíróvá válás részletszabályainak részbeni hiányát. Szükséges lenne eldönteni, hogy a bírói pálya karriertípusú legyen-e, vagy az angolszász rendszert kövesse. Ezért kívánatos lenne új, egységes koncepció kidolgozása, s ennek mentén új jogszabályi környezet megteremtése. Az OBT e körben megtette azt, amit a jelenlegi jogszabályi környezet számára lehetővé tesz, kidolgozta azon KIM-rendelet módosítási javaslatait, mely a pályázati pontrendszerre vonatkozik.

Az is köztudomású, hogy Magyarországon régiónként eltérő a bíróságok leterheltsége. Szükséges lenne annak átgondolása, hogy az illetékességi szabályok újragondolásával, az egyes bíróságok munkaterhének pontos felmérésével, s az ennek eredményeként megvalósuló jogalkotással és igazgatási intézkedésekkel megvalósítható lenne-e az egyenletesebb leterheltség.

Folyamatosan szerepel a sajtóhírekben a táblabíróságok helyzete is. Ennek kapcsán megítélésem szerint szükséges lenne a hatásköri szabályok felülvizsgálata a közigazgatási ítélkezésre is kiterjedően, hiszen nem minden vármegyében valósul meg közigazgatási bíráskodás, s fellebbezett ügyeket e körben csak a Fővárosi Ítélőtábla bírál el.

Bírósághoz fordulás lehetőségének kiszélesítése

Kiemelten fontosnak tartom – nyilván helyzetemből adódóan – a bírósághoz fordulás lehetőségének kiszélesítését. Álláspontom szerint a jelenben ennek éppen ellenkezője figyelhető meg.

A bírósági eljárást bizonyos értékhatár alatti ügyekben kötelezően megelőző eljárás, a fizetendő illetékek és a jogi képviseleti költségek növekedése, a végrehajtások mérsékelt eredményessége mind a bírósághoz fordulás szűkülését eredményezi. Mindezekből következően indokolt lehet a megelőző eljárás értékhatárának újragondolása, a bírósági illetékek mértékének csökkentése, a jogi segítségnyújtó szolgálat működésének hatékonyabbá tétele, illetőleg egy új végrehajtási törvény, és az ahhoz kapcsolódó rendeletek megalkotása. Ez utóbbi kapcsán fontos lenne pontosan tisztázni az állami kényszer kereteit, s megfontolni a szociális kérdések rendezésének mikéntjét.

Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy ezek a feladatok nem a bíróságok belátásától, illetőleg akaratától függenek, ám a bíróságoknak is van felelősségük abban, hogy amennyiben a jogalkotó részéről a szándék megvan, a szabályok kidolgozásához – erre irányuló kérés esetén – segítséget nyújtsanak. Biztos vagyok benne, hogy ezt meg is tennék.

A digitalizáció további fejlesztése

A különböző nemzetközi felmérések egyértelműen megerősítik azt az állításomat, mely szerint a magyar igazságszolgáltatás e vonatkozásban is Európa élvonalába tartozik. Ez a körülmény azonban nem jelenti azt, hogy további fejlesztésekre ne lenne szükség. Tudomásom szerint ezt a kérdést az Országos Bírósági Hivatal kiemelt feladatának tekinti, s a bírósági digitalizációt folyamatosan fejleszti. Ezzel összefüggésben azonban utalok arra, hogy azt az irányt, melyet a jogalkotó az online nyilvánosságra vonatkozó szabályok megalkotásával követ, tévesnek tartom.

A mesterséges intelligencia használata

A digitalizáció egyre szélesebb körben való alkalmazására, a mesterséges intelligencia rohamos fejlődésére tekintettel nem az a kérdés, hogy a mesterséges intelligenciát alkalmazzák-e a bíróságok, hanem az, hogy milyen eljárásokban, s milyen mértékben. Néhány példa, hogy milyen területeken lehet segítségünkre a mesterséges intelligencia:

- egyszerű feladatok automatizálása,
- jogi kutatás (kapcsolódó ügyek),
- dokumentumok hivatkozásainak felismerése,
- jegyzőkönyvezés gyorsítása,
- nagyméretű dokumentumok összefoglalása.

Álláspontom szerint azonban az egyedi ügyekben hozott bírói döntésnél a mesterséges intelligencia használata a tudomány mai állása szerint nemkívánatos. A bírói döntés lényege az igaz és hamis megkülönböztetése, a helyes és helytelen megítélése, a társadalmi és erkölcsi normáknak való megfelelésről való döntés. Az ezekben való állásfoglalást tükröző természetes intelligenciát nem válthatja ki a mesterséges intelligencia. Ugyanakkor nem elhanyagolhatóak a mesterséges intelligencia használatával járó veszélyek, így például az érzékeny adatok kikerülésének veszélye, a kibertámadások megjelenése.

Mindezekre figyelemmel a mesterséges intelligencia használata kapcsán igen rövid időn belül szükségesnek látszik egy olyan irányítási modell kialakítása, mely pontosan rögzíti azokat a feltételeket, melyek mentén a mesterséges intelligencia a bírósági eljárásban alkalmazható, s pontosan meghatározza azokat az eljárásokat, melyekben az alkalmazásra sor kerülhet.

Arra biztatom a Tisztelt Olvasókat, a természetes intelligencia jeles képviselőit, hogy gondolataikkal, kérdéseikkel és az arra adott lehetséges válaszaikkal segítsék a bíróságokat abban, hogy ítélkező tevékenységüket magas színvonalon gyakorolhassák.

A BÍRÓI TEVÉKENYSÉG FŐBB TERÜLETEI A MAGÁNJOGI SZERZŐDÉSEK TEKINTETÉBEN

Miskolczi Bodnár Péter

Eljárásindítás

A bíró tevékenysége azzal kezdődik, hogy dönt arról, indul-e eljárás.

Kérelemre vagy hivatalból induló eljárások

Az esetek döntő többségében a polgári peres eljárás kérelemre indul, de van néhány körülmény, amit a bíró hivatalból köteles észlelni. A kétféle helyzet között nincs éles határvonal. Bár bizonyos magatartások jogszabályba ütköző voltát hivatalból kell észlelni, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a bíró maga dönthet eljárás megindításáról.[1] Az ügyésznek lehet komoly szerepe, pl. a semmis szerződés jogkövetkezményeiről ügyészi indítvány alapján hozhat csak döntést a bíró olyan esetben is, amikor a semmisséget hivatalból észlelte. Másfelől egy kereset nyomán a bíró megtagadhatja az eljárás megindítását, ha a kérelemben foglaltakat bírósági eljárásban nem lehet érvényesíteni.[2]

[1] A Kúria 3/2013. PJE határozata szerint „Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételen, vagy egyedileg meg nem tárgyalt feltételen alapuló választottbírósági kikötés tisztességtelen. A bíróság e kikötés tisztességtelenségét hivatalból köteles észlelni, de annak semmisségét csak akkor állapíthatja meg, ha a fogyasztó – a bíróság felhívására – arra hivatkozik."

[2] 6:121. § *[Bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés]*
(1) Bírósági eljárásban nem lehet érvényesíteni
a) a játékból vagy fogadásból eredő követelést, kivéve, ha a játékot vagy fogadást hatósági engedély alapján bonyolítják le;
b) a kifejezetten játék vagy fogadás céljára ígért vagy adott kölcsönből eredő követelést;
c) azokat a követeléseket, amelyek bírósági úton való érvényesítését törvény kifejezetten kizárja;
d) az *a)–c)* pontokban meghatározott követeléseket biztosító vagy szerződésből, vagy kikötésből eredő követelést.
(2) Azt a tényt, hogy a követelés az (1) bekezdésben felsorolt okból bírósági eljárásban nem érvényesíthető, hivatalból kell figyelembe venni.
(3) A bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés önkéntes teljesítését nem lehet visszakövetelni.

A keresetindítási jog ellenőrzése

Semmisségére hivatkozó kereset benyújtására jogosultság

Magánjogi szerződés semmisségére hivatkozó kereset benyújtására nem mindenki jogosult. A szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogos érdeke fűződik, vagy akit erre törvény feljogosít.[3] A bíróság az elé került ügy kapcsán képes felismerni a szerződés semmisségét. A semmisség megállapítására irányuló kereset benyújtására jogosultak körének az európai joggyakorlatban szokatlanul szűk[4] meghatározása csökkenti annak az esélyét, hogy a bíróságban kétely merüljön fel az ügylet érvényesége tekintetében. A legsúlyosabb érvénytelenségi esetek kiszűrését nehezíti a Ptk. 6:88. § (3) bekezdésében írt követelmény. Az ügyészi keresetindításnak a Ptk. 6.88. § (4) bekezdésében rögzített lehetősége – megítélésem szerint – nem helyettesíti egyenértékű módon a keresetindítási joggal rendelkezők körének a Ptk. 234. §-ához[5] képest bekövetkezett szűkítését. A keresetet elutasító döntés negligálja a semmisség hivatalból történő észlelésének a bírói kötelezettségét. Az igazságügyi statisztikákat javítja a per gyors befejezése. Félek, hogy a Ptk. 6:88. § (3) bekezdésének komoly szűkítő hatást eredményező tartalma mögött a perek számának csökkentésére irányuló – a Pp. bevezetésénél is megfigyelhető – jogalkotói szándék húzódik meg. Egy ilyen jogalkotói célkitűzés várhatóan találkozik azzal a bírói saját érdekkel, hogy gyorsan lezárjon egy ügyet. A bíró számára is a keresetindítási jog hiányának megállapítása jelenti a leggyorsabb, legkényelmesebb megoldást az ügy befejezése érdekében. Nem tartom szerencsés megoldásnak azt, hogy a bíró a keresetindítási jog hiányára tekintettel eltekinthet a tényállás megvizsgálásától. Nehezen magyarázható, hogy a jogalkotó miért gondolja célszerűbbnek azt, hogy semmis szerződések létezzenek és fejtsenek ki gazdasági hatást, annál, hogy a bíróság esetleg olyan keresetek alapján is eljárást folytasson le, amelyekben a vizsgálódás nyomán nem kerül sor semmisség megállapítására. Én az első következményt veszélyesebbnek találom, mint a másodikat.

[3] Ptk. 6:88. § (3) bek.

[4] Lásd Szalma József: Közrendsérelmes szerződések jogkövetkezményei, in Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *Érvénytelenség és szerződésszegés* (megjelenés alatt).

[5] „A semmis szerződés érvénytelenségére – ha a törvény kivételt nem tesz – bárki határidő nélkül hivatkozhat." [Ptk. 234. § (1) bek. első mondat.]

Megtámadhatóságra hivatkozó kereset benyújtására jogosultság

A szerződés megtámadására irányuló keresetindításra jogosultak körét a Ptk. a sérelemhez vagy az érdekeltséghez köti. Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik.[6] A megtámadásra irányuló kereset előfeltételei között a határidők betartását is ellenőriznie kell a bíróságnak. A megtámadási jog a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül a másik félhez intézett jognyilatkozattal vagy közvetlenül bíróság előtti érvényesítéssel gyakorolható.[7]

A szerződés tartalmának feltárása

Egy szerződéssel kapcsolatos peres eljárás során a felek szerződéskötéskori akarata jelenti a kiinduló pontot. A bíró meg kell, hogy ismerje a felek által rögzített jogokat és kötelezettségeket, a szerződés szerinti feltételeket. Ez a tartalomfeltáró tevékenység sokkal összetettebb a szerződés szövegének figyelmes elolvasásánál.

„Időutazás"

A szerződéskötéskor rögzített szerződési tartalomhoz képest a bírónak figyelembe kell venni korábbi és – esetleg – későbbi eseményeket.

A szerződéskötés előtti események figyelembevétele

A szerződéskötési tárgyalások során tett nyilatkozatoknak szerepe lehet a szerződés egyes rendelkezéseinek értelmezése során.[8] A felek célját és azt, hogy mit tekintenek fontosnak, a bíró figyelembe kell hogy vegye a szerződés tartalmának, érvényességének a megállapítása során. Előfordulhat azonban, hogy a felek – angol mintára – közösen úgy rendelkeznek, hogy a szerződési tárgyalások anyagát

[6] Ptk. 6.89. § (2) bek.

[7] Ptk. 6.89. § (3) bek. első mondat.

[8] Ptk. 6:123. § *[A szolgáltatás minősége]*
(1) A szolgáltatásnak a teljesítés időpontjában alkalmasnak kell lennie a rendeltetése szerinti célra, így
a) alkalmasnak kell lennie a jogosult által meghatározott célra, ha azt a jogosult a szerződéskötés előtt a kötelezett tudomására hozta;

figyelmen kívül kell hagyni. Lehetséges, hogy a szerződéskötést előszerződés előzte meg. Ilyen esetben a bíró köteles a két szerződés kapcsolatát is vizsgálni, feltárni, hogy a szerződés megfelel-e az előszerződésben foglaltaknak, illetve az eltérésekre vonatkozóan volt-e a felek között konszenzus. Jelentőséggel bír a felek közötti korábbi gyakorlat. Abban az esetben, ha a felek nem első ízben kerülnek jogviszonyba, akkor a szerződésben sokszor már nem rögzítik a korábbi kapcsolatukban visszatérően alkalmazott elemeket. A bírónak a felek által korábban alkalmazott szokásokat is figyelembe kell venni, akkor is, ha a mostani szerződés nem utal a szokásra.

A szerződéskötés utáni események figyelembevétele

A bíró nemcsak a szerződéskötés előtti körülményeket vizsgálja, hanem szerződésmódosítás esetén a módosított tartalomból kell, hogy kiinduljon. A felek jellemzően közös akarattal módosíthatják a szerződést, ilyenkor a bírónak vizsgálnia kell elsődlegesen a konszenzus meglétét, valamelyik fél esetleges tévedését, majd a módosítás tartalmát. A módosítás egyezséggel[9] is történhet, ahol a tévedés figyelmen kívül marad. Kivételesen a szerződés egyoldalú módosításra is felhatalmazhatja valamelyik felet. Az ilyen – hatalmasságnak nevezett – helyzetekben a bíró a szerződés eredeti tartalmát az egyoldalú módosításnak megfelelően értelmezi.

Ellentétek felismerése és kiszűrése

A szerződés tartalmának feltárása során a bírónak vizsgálnia kell a felek konszenzusát. Előfordulhat, hogy a felek nem észlelik nyilatkozataik ellentmondásosságát, amelynek lehetőségét, különösen két elkülönült dokumentum – ajánlat és elfogadás – esetén nem lehet kizárni. Megnő a disszenzus esélye, ha mindkét fél[10] általános szerződési feltételt használ és ezek tartalma bizonyos kérdésben nem egyezik.

[9] 6:27. § *[Egyezség]*
(1) A felek a kötelemből eredő vitás vagy bizonytalan kérdéseket megegyezéssel úgy is rendezhetik, hogy kölcsönösen engednek egymásnak, vagy valamelyik fél egyoldalúan enged követeléséből.
(2) Az egyezség érvényességét nem érinti a feleknek olyan körülményre vonatkozó tévedése, amely közöttük vitás volt, vagy amelyet bizonytalannak tartottak.

[10] Abban az esetben, ha csak az egyik fél használ általános szerződési feltételt és ennek valamely rendelkezése ellentétes a szerződés valamely pontjával, akkor a bírónak a szerződésben szereplő rendelkezést kell alkalmaznia.

A vonatkozó norma megkeresése

A felek által irányadónak tekintett szerződési szabályok, gyakorlat, szokások tartalmának feltárása csak a kiindulópontját képezi a bírói jogalkalmazásnak. Ezt követi a további vonatkozó normák felkutatása. Egy nevesített szerződés esetén a bírónak a Ptk. vonatkozó címe alatt szereplő kógens normákat és az ott található diszpozitív szabályok közül azokat kell felhasználnia a döntéshez, amelyektől a felek nem tértek el. Vegyes szerződés esetén két vagy több ilyen Ptk.-ban rögzített normacsoport is irányadó. Egy-egy szerződéstípus bizonyos szabályait időnként egy másik szerződéstípus vonatkozó normái között kell megtalálnia a bírónak, mert a Ptk. az utaló szabályok kiterjedt rendszerét alkalmazza. A bíró nem hagyhatja figyelmen kívül a szerződések közös szabályait és a kötelmekre vonatkozó közös szabályokat. A Ptk.-ban elhelyezett normák közül az alapelvek jelentik sorrendben az utolsó normacsoportot, amit a bírónak figyelembe kell venni.

A legtöbb szerződéstípusra[11] a Ptk.-n kívül más jogszabály is vonatkozik. Az Európai Unió jogszabályai is irányadóak.[12] Különösen a komplex jogviszonyokban a bíró rákényszerül arra, hogy a magánjogi szabályokon túl közjogi normákat is alkalmazzon. A szerződésre jogszabálynak nem minősülő normák – szokások és erkölcsi szabályok – is irányadóak.

Jogszabályértelmezés

A megfelelő jogszabályok kiválasztását követő feladat a norma értelmezése. A Ptk.-ban számos értelmezést igénylő kifejezés található. Ilyenek pl. a lényeges[13] jelzővel, továbbá a nyilvánvalóan,[14] a súlyosan[15] vagy az indokolatlanul[16] határo-

[11] Pl. utazási szerződés és biztosítás.

[12] A fogyasztói szerződésekre vonatkozó irányelveket be kellett ültetni a nemzeti jogba, de értelmezésük kapcsán az eredeti szabály és annak Európai Bíróság által adott értelmezése jelentőséghez jut.

[13] A bírónak el kell tudni különíteni a jogi érdeket és a lényeges jogi érdeket.

[14] Ilyen jelző szerepel pl. a nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközés és a nyilvánvalóan visszaélésszerű vagy rosszhiszemű magatartás kifejezésekben.

[15] Pl. súlyosan méltánytalan.

[16] A kódexben olvasható ilyen módhatáridős szerkezetek: indokolatlanul elzárkózik a szerződéskötéstől, a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul. Azzal a féllel szemben, aki gazdasági erőfölényével visszaélve indokolatlanul elzárkózik szerződés létrehozásától vagy fenntartásától, a másik fél követelheti, hogy a szerződést közöttük a bíróság a törvényen alapuló szerződéskötési kötelezettség szabályainak alkalmazásával hozza létre. (Ptk. 6:72. §)

zóval ellátott kifejezések. A bírónak régebben is tudnia kellett értelmezni az ellenőrzési körön kívüli elháríthatatlan ok fogalmát, de a 2013. évi Ptk. ezen túl a rendes üzleti kockázat és a kereskedelmi észszerűség fogalmával is operál, melyeket önmagukban is nehéz értelmezni és egymástól való különbségüket is meg kell határozni. Hosszasan lehetne sorolni a Ptk.-ban szereplő, nem egyértelmű kifejezéseket, de csak érzékeltetni kívántuk azt, hogy a jogszabályértelmezés egyre bonyolultabbá váló és egyre időigényesebb bírói tevékenység. Ehhez a bíró segítséget kaphat a törvényjavaslat indokolásában foglaltakból, a kommentárok tartalmából, és leginkább más ítéletek indokolásaiból. Jelezzük, hogy a jogalkotói célok felkutatása és a teleologikus értelmezés határai korántsem tisztázottak.

A szerződési tartalom és a norma összevetése

Az eddigiekben külön szálon futó kétféle bírói tevékenység – egyfelől a szerződés tartalmának feltárása, másfelől a szerződésre vonatkozó norma felkutatása és értelmezése – egy ponton egymásba kapcsolódik. A bírónak el kell döntenie azt, hogy a szerződés ütközik-e kógens vagy imperatív normába. Érvényes-e a szerződés? Ha jogszabályba ütközést tapasztal, meg kell határoznia, hogy ez vajon milyen hatást gyakorol a szerződésre.

Az érvénytelenséggel kapcsolatos bírói jogkör

Olyan jogviták kapcsán, amelyben felmerül egy magánjogi szerződés érvényességének kérdése, a bíróság előtt számos feladat áll. Az előfeltételek[17] vizsgálatát követően az érdemi döntés meghozatalára kerül sor. A döntéshozatal során azt kell megállapítani, hogy a szerződéssel kapcsolatban van-e érvénytelenségi probléma, továbbá azt is, hogy az érvénytelenség a szerződés egészére vagy csak egy részére (pl. egy feltételre, egy kikötésre, egy nyilatkozatra) vonatkozik.[18] Abban az esetben, ha a szerződés érvénytelennek bizonyul, a bírónak meg kell vizsgálnia az érvénytelenség kiküszöbölésének lehetőségét; és ha erre módja van, akkor el kell döntenie, hogy az adott helyzetben az orvoslás vagy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek a levonása a célravezetőbb.

[17] A bíróságnak elsőként a felperesként fellépő személy keresetindítási jogát kell ellenőriznie.
[18] A tanulmányban csak annak a helyzetnek a vizsgálatára kerül sor, amelyben az érvénytelenség a szerződés egészére vonatkozik.

A bíró többféle módon is „orvosolhatja" az érvénytelenséget. Más szerződéssé minősíthet át, ha a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel. A színlelt szerződés helyett a palástolt szerződés alapján állapíthatja meg a felek jogait és kötelezettségeit, ha a palástolt szerződés érvényes. A szerződés bírói érvényessé nyilvánítására is sor kerülhet, ha az érvénytelenségi ok a szerződés módosításával kiküszöbölhető vagy megszűnt.[19]

Abban az esetben, ha nem kerül sor az érvénytelenségi ok kiküszöbölésére, a bíró további feladata lehet az, hogy meghatározza az érvénytelenség jogkövetkezményeit, feltéve, hogy a kereseti kérelem erre is irányul.[20] A szerződés érvénytelenségének megállapítása többnyire nem a jogalkalmazói folyamat végállomása. Az, hogy a szerződés érvényes vagy semmis, többnyire csak egy előkérdés, a kereseti kérelem általában arra is irányul, hogy a bíróság ítéletében rendelkezzen valamilyen jogkövetkezményről. A jogkövetkezmények többsége a szerződés semmissége miatt az érintettek vagyonában keletkező eltolódás kiigazítását teszi lehetővé. Lehetséges jogkövetkezmények általában:[21]

[19] Ptk. 6:110. §.

[20] A Ptk. 6:108. § (2) bekezdése lehetőséget ad megállapítási kereset benyújtására. „A fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását kérné." Ilyen esetben a bírói hatáskör lezárul az érvényesség-érvénytelenség kérdésében hozott döntéssel anélkül, hogy jogkövetkezményekről kellene dönteni. A jogalkotó ilyenkor nem szán más feladatot a bíróság számára, mint azt, hogy eldöntse a fő kérdést. Semmisség megállapítására irányuló kereset esetén a bíró – ha a körülmények alapján ez indokolt – ítéletében kimondja azt, hogy a vizsgált szerződés semmis, de nem tesz további lépéseket, nem alkalmaz jogkövetkezményeket. Ebben a körben arra sincs a bírónak lehetősége, hogy vizsgálja a semmisség kiküszöbölésének lehetőségét és – ha ennek feltételei fennállnak – orvosolja a semmisséget. Megjegyezzük, hogy már az 1959. évi IV. törvényen alapuló joggyakorlat is kimondta, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonását a bíróság csak kérelemre (kereset, viszont kereset alapján) teheti meg, hivatalból a jogkövetkezményeket illetően döntést nem hozhat. BDT2007. 1553.

[21] Lehetséges jogkövetkezmények speciális érvénytelenségi esetekben:
– Tisztességtelen általános feltétel esetén közlemény közzététele. Közérdekű kereset alapján a bíróság a tisztességtelen általános szerződési feltétel érvénytelenségét az annak alkalmazójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal állapítja meg, és elrendeli, hogy a szerződési feltétel alkalmazója a saját költségére gondoskodjék a szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítására vonatkozó közlemény közzétételéről. A közlemény szövegéről és a közzététel módjáról a bíróság dönt. A közleménynek tartalmaznia kell az érintett szerződési feltétel pontos meghatározását, tisztességtelenségének megállapítását, valamint az e jellegét alátámasztó érveket. Az érvénytelenség megállapítása nem érinti azokat a szerződéseket, amelyeket a megtámadásig már teljesítettek. [Ptk. 6:105. § (2) bek.]
– Uzsorás szerződés esetén a visszatérítés elengedése [Ptk. 6:113. § (3) bek.]
Terjedelmi korlátok miatt ezekről a speciális jogkövetkezményekről nem szól a tanulmány.

- a szerződéskötés előtti állapot helyreállítása,[22]
- az eredeti értékegyensúly fenntartása,[23]
- alaptalan gazdagodás pénzbeli megtérítése[24] (ha a szerződés nem nyilvánítható érvényessé és a szerződéskötés előtti állapot sem állítható helyre),
- járulékos igényekről döntés.[25]

Szerződésszegés esetén alkalmazható bírói lépések

A szerződésszegés megállapítása

Az első feladata a bírónak ebben a körben, hogy megállapítsa, történt-e egyáltalán szerződésszegés. Ehhez megvizsgálja azt, hogy megvalósult-e a teljesítés, arra megfelelő időben került-e sor, és a teljesítés minősége megfelelő volt-e. Ez utóbbi kérdés kapcsán nem csupán a szerződésben rögzített követelményekkel kell összevetni a megvalósult teljesítést, hanem a szerződéskötési tárgyalások során elhangzottakkal, a jogosult kinyilvánított céljaival.

A szerződésszegés jellegének a meghatározása

A bírónak el kell döntenie azt, hogy objektív vagy felróható szerződésszegésre került sor. A választásnak a jogkövetkezmények szempontjából van jelentősége, hiszen objektív szerződésszegés esetén csak az objektív jogkövetkezmények alkalmazhatók, míg felróható szerződésszegés esetén az objektív jogkövetkezményeken túl a szubjektív jogkövetkezmények közül is válogathat.

Kit terhel a felróhatóság?

Felróható szerződésszegés esetén eldöntendő az is, hogy kit terhel a felróhatóság, és ennek következtében kit sújtsanak a jogkövetkezmények. A megbízott károkozása, alkalmazottért való felelősség vagy veszélyes üzemi felelősség esetén több

[22] Ptk. 6:112. § (1) bek.
[23] Az értékegyensúlyról gondoskodik a bíró az eredeti állapot helyreállítása esetén, valamint az ellenérték pénzbeli megtérítése esetén, továbbá felén túli sérelem orvoslása során.
[24] Ptk. 6:113. § (1), (2) és (3) bek.
[25] Ptk. 6:115. § (1)–(4) bekezdése szól a hasznok, kamatok és károk megtérítéséről.

szereplő magatartása, helyzete alapján kell kiválasztani azt a személyt, akit kártérítésre lehet kötelezni.

Jogkövetkezmények meghatározása

Bár a szerződésszegés objektív vagy felróható jellege behatárolja az alkalmazható jogkövetkezmények körét, a bírónak még így is van választási lehetősége, és sok körülményt kell mérlegelnie, például azt, hogy a szerződés esetén általában alkalmazható kontraktuális kártérítés helyett az adott esetben esetleg mégis deliktuális felelősségi norma alkalmazása indokolt a Ptk. szerint.

A bíró szerződést létrehozó, módosító, megszüntető jogköre

A bíró létrehozhatja a szerződést

A Ptk. felhatalmazza a bírót a szerződés létrehozatalára olyankor, amikor szerződésnek kellene létrejönnie – szerződéskötési kötelezettség előszerződés esetén vagy korábbi gazdasági kapcsolatok nyomán –, de az egyik fél miatt ez meghiúsul, például azért, mert gazdasági erőfölényével visszaélve elzárkózik a szerződéskötéstől.

A szerződés bírói létrehozatala jogszabály alapján fennálló szerződéskötési kötelezettség nem teljesítése esetén

A hatályos Ptk.-ban egyre ritkábban találkozunk jogszabály alapján fennálló szerződéskötési kötelezettséggel. A szerződéskötési kötelezettség ritka eseteiben a bíróságra hárul a feladat a jogviszony létrehozatalára, ha ezt a felek valamelyike[26] elmulasztja. A Ptk. nem is követeli meg más feltétel fennállását. Ha jogszabály szerződéskötési kötelezettséget ír elő, és a felek a szerződést nem kötik meg, a bíróság a szerződést létrehozhatja, és annak tartalmát meghatározhatja.[27]

[26] Bíróság elé jellemzően annak a félnek a keresete alapján kerül az ügy, aki szeretné a szerződést létrehozni.
[27] Ptk. 6:71. § (1) bek.

A szerződés bírói létrehozatala, ha a fél előszerződés ellenére elzárkózik a szerződéskötéstől

Előszerződéssel a felek maguk hoznak létre önmaguk számára szerződéskötési kötelezettséget.

a) Előfeltételek

aa) a felek abban állapodtak meg, hogy későbbi időpontban egymással szerződést kötnek, és

ab) megállapították a szerződés lényeges feltételeit.[28]

b) Kérelem

A feltételek fennállása esetén a bíróság a szerződést bármelyik fél kérelmére létrehozhatja.

c) Kivételek

A szerződés megkötését bármelyik fél megtagadhatja a Ptk.-ban írt körülmények[29] egyidejű fennállásának bizonyításával.[30]

A szerződés bírói létrehozatala, ha a fél gazdasági erőfölénnyel visszaélve elzárkózik a szerződéskötéstől

A versenyjogi értelemben vett gazdasági erőfölényben lévő vállalkozás által elkövethető visszaélések egyike az, ha gazdasági erőfölényével visszaélve elzárkózik szerződés létrehozásától vagy fenntartásától. Gazdasági erőfölény hiányában egyik magatartás sem ütközne jogszabályba. A jog azonban magasabb mércét alkalmaz a gazdasági erőfölényben lévővel szemben.

a) Feltételek

aa) gazdasági erőfölény fennállása,

ab) nem köt vagy nem hosszabbít meg szerződést,[31]

[28] Az előszerződés alapján a bíróságnak mindössze a Ptk. 6:73. § (1) bekezdésében szereplő két feltételt kell megvizsgálnia.

[29] A szerződés megkötését bármelyik fél megtagadhatja, ha bizonyítja, hogy
a) az előszerződés megkötését követően előállott körülmény következtében az előszerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené;
b) a körülmények megváltozásának lehetősége az előszerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható;
c) a körülmények megváltozását nem ő idézte elő; és
d) a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe. [Ptk. 6:73. § (3) bek.]

[30] A körülmények részben azonosak a bírói szerződésmódosítás tartós szerződések során bemutatásra kerülő feltételekkel.

[31] A Versenytörvény visszaélésnek tekinti azt is, ha az adott helyzetnek megfelelő szerződéstípus megkötésétől zárkózik el a gazdasági erőfölényben lévő.

ac) a magatartás visszaélésnek minősül.

b) Kérelem
A feltételek fennállása esetén a bíróság a szerződést kérelemre hozhatja létre. A kérelem praktikusan attól származik, aki a gazdasági erőfölényben lévővel szeretne szerződést kötni, vagy hosszabbítani.

c) Mögöttes szabály
A bíróság a szerződést a törvényen alapuló szerződéskötési kötelezettség szabályainak alkalmazásával hozza létre.[32]

A bíró módosíthatja a szerződést

Visszaható hatályú jogalkotás következményeinek korrigálása

Ha egy jogszabály megváltoztatja a hatálybalépése előtt kötött szerződés tartalmát, és ez valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, akkor – többek között[33] – kérheti a szerződés módosítását.

Módosítás a körülmények változása miatt

A szerződéskötéskori körülmények későbbi megváltozása miatt a Ptk. – szűk körben[34] – lehetőséget ad a bíró számára a szerződés módosítására.

Szerződési tartalom korrigálása

A bíró mérsékelhet túlzott mértékű kamatot, foglaló összegét, kötbért, bánatpénzt, joghátrányt. Egyes szerződések körében speciális szerződésmódosítási jogkör illeti meg a bírót. Mérsékelhet túlzott mértékű biztosítékot lakásbérleti szerződésnél, és visszahívhatja a vagyonkezelőt másik vagyonkezelő egyidejű kirendelése mellett, ha nincs vagyonrendelő, kivéve, ha valamennyi kedvezményezett tiltakozik.[35]

[32] Ptk. 6:72. §.
[33] A másik lehetőség az, hogy eláll a szerződéstől [Ptk. 6:60. § (2) bek.].
[34] A részleteket lásd „A körülmények változásának bírói figyelembevétele” címszónál.
[35] Ptk. 6:325. § (2) és (3) bek.

Megszüntetheti a szerződést

A bíró törvényi felhatalmazás alapján megszüntetheti a tartási szerződést, ha annak célja a szerződés módosításával sem érhető el,[36] vagy ha túlságosan nagy megterheléssel járna valamelyik félre.[37]

A teljesítés segítése

A szerződés bírói teljesítése

Különleges helyzet az, amikor a bíró teljesíti a szerződést a fél helyett. A bíró a Ptk. alapján jogosult jognyilatkozatot pótolni.[38] A jognyilatkozatot valamelyik szerződő félnek kellett volna megtenni. Amikor a bíró a fél helyett megteszi a jognyilatkozatot, a pótlással valójában a fél teljesítését váltja ki. Megjegyezzük, hogy valójában a szerződés létrehozatala is szoros rokonságban van a jognyilatkozat pótlásával, hiszen előszerződés, szerződéskötési kötelezettség esetén a másik fél ajánlata ellenére az elfogadás megtagadása vagy a szerződéskötés, illetve a szerződésmódosítás megtagadása egy gazdasági erőfölényben lévő által, valójában egy nyilatkozat megtételének elmulasztását jelenti. Ilyen esetekben a bírónak – az elfogadó nyilatkozat pótlásán túl – az általa létrehozott szerződés tartalmi elemeinek meghatározása terén is vannak teendői.

Közreműködik a teljesítésben

Teljesíteni bírói letét[39] útján is lehet, ha a törvényi feltételek valamelyike fennáll.

[36] Ptk. 6:496. § (3) bek.
[37] Ptk. 6:496. § (4) bek.
[38] Ptk. 6:184. §.
[39] Ptk. 6:53. § *[Bírósági letét útján való teljesítés]*
(1) A kötelezett a pénz fizetésére, továbbá értékpapír vagy más okirat kiadására irányuló kötelezettségét bírósági letétbe helyezés útján is teljesítheti, ha
a) a jogosult személye bizonytalan, és azt a kötelezett önhibáján kívül nem tudja megállapítani;
b) a jogosult a teljesítés helyén nem található;
c) a jogosult a kötelezett részéről megfelelően felajánlott teljesítést nem fogadja el; vagy
d) a jogosultak jogosulti együttesség esetén nem teszik lehetővé, hogy a kötelezett valamennyiük kezéhez teljesítsen.

A körülmények változásának bírói figyelembevétele

Főszabály szerint a szerződéseket a szerződéskötéskor meghatározott feltételeknek megfelelően kell teljesíteni. A szerződéskötést követően beálló változások miatt a jogszabály kivételesen feljogosíthatja a változások által sújtott felet a teljesítés megtagadására vagy a szerződés felmondására.[40] Bizonyos helyzetekben a körülmények változása a bíró számára is ad feladatot.

Bírói szerződésmódosítás

Bírói szerződésmódosítás tartós szerződések körében

Valamennyi szerződéstípus tekintetében előfordulhat, hogy a szerződéskötést követően megváltoznak azok a körülmények, amelyeket a felek figyelembe vettek, amelyekre szerződésüket alapozták. Főszabály szerint az ilyen változások a felek (valamelyikük) kockázatát képezik. Kivételesen azonban kérelemre a bíró módosíthatja a szerződést, ha a kódexben szereplő hat feltétel egyidejűleg megvalósul.[41] A bírónak a feltételek megléte esetén sem kötelessége, csak lehetősége a szerződés módosítása. A Ptk. több szempontból is korlátozza a bíró mozgás-

[40] A Ptk. alapján a fél jogosult, pl.
– a kölcsön átadásának megtagadására (Ptk. 6:384. §)
– felmondási jog gyakorlására
lakásbérlet (Ptk. 6:348. §)
hitel [Ptk. 382. § (4) bek.]
kölcsön (Ptk. 6:387. §)
faktoring (Ptk. 6:407. §)
pénzügyi lízing (Ptk. 6:415. §)
– biztosítás
a biztosítási kockázat jelentős növekedése esetén felmondás vagy módosítási javaslat (Ptk. 6:446. §)
az életkor növekedése miatti természetes egészségromlás nem minősül a biztosítási kockázat jelentős növekedésének [Ptk. 6:490. § (1) bek.]
de az életbiztosítási szerződés nem mondható fel rendes felmondással. [Ptk. 6:490. § (2) bek.]

[41] Ptk. 6:192. § *[Bírósági szerződésmódosítás]*
(1) Bármelyik fél a szerződés bírósági módosítását kérheti, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően előállott körülmény következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené, és
a) a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható;
b) a körülmények megváltozását nem ő idézte elő; és
c) a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe.

körét.[42] Egyes szerződéstípusok tekintetében a bíró lényegesen kevesebb feltétel fennállása esetén, nagyobb mozgástérrel alakíthatja a szerződéseket a változások hatására.

Az alimentációs szerződések módosítása

Tartási, életjáradéki és öröklési szerződések körében a jogalkotó több lehetőséget ad a változások figyelembevételére, mint a tartós szerződések körében. A tartási szerződés tekintetében – a szerződésben rögzített követelmények módosításán túl – a bírónak arra is lehetősége nyílik, hogy a tartási szerződést átalakítsa életjáradéki szerződéssé.

A kiskorú tartására vonatkozó megállapodás módosítása

Miközben általában a szerződéseknek a körülmények változása miatti bírói módosítását a Ptk. csak kivételesen, hat feltétel egyidejű fennállása esetén engedi, a tartásdíjról szóló megállapodás módosítása egyszerűbb. A kódex családjogi könyve a követelmények tekintetében fő vonásaiban követi szerződésekre általában vonatkozó szabályokat, de kevesebb kizáró körülményt említ a tartásdíj módosításához.[43] A módosításnak még kedvezőbbek a feltételei, ha vagyontárgy egyszeri juttatásával teljesítik a tartást.[44]

[42] A bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy módosíthatja, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se sérüljön. [Ptk. 6:192. § (2) bek.]

[43] Az eredetileg megállapított tartásdíj bírói módosítása nem három, hanem csak két esetben kizárt, és a kritériumok egyike a Ptk. 6:192. § (1) bekezdésében említettől eltérő tartalommal szerepel.
– A változás előreláthatóságának hiánya – más megfogalmazásban („a körülmények megváltozásának lehetőségével a megállapodás időpontjában számolnia kellett"), kizáró körülményként –, de tartalmilag sok rokonságot mutató módon szerepel a Ptk. 4:210. § (1) bekezdésében.
– A kérelmezőnek a körülmények változásában játszott szerepe tekintetében a Ptk. 4:210. § (1) bekezdése csak azt tekinti kizáró oknak, ha a kérelmezőnek a körülmények megváltozása felróható, míg a Ptk. 6:192. § (1) bekezdésében az szerepel, hogy a változást ő idézte elő.
Értelemszerűen nem szerepel a Ptk. 4:210. § (1) bekezdésében a Ptk. 6:192. § (1) bekezdésében szereplő kizáró ok, mely szerint a körülmények változása nem tartozik a kérelmező rendes üzleti kockázata körébe.

[44] A 2013. évi Ptk. kétirányú változást hozott:
– A módosítást csak a körülmények előre nem látható, lényeges változása miatt tette lehetővé, ezzel szigorúbb követelményt támasztott.
– Másfelől a Ptk. csak indokoltságot követel meg a módosításhoz, ami a korábbi követelménynél – „szükséges" – enyhébb.

Az infláció figyelembevétele gyermektartási megállapodás bírói módosítása során

Az infláció is a körülményekben bekövetkező változás, amit általában mindegyik fél kénytelen viselni. A gyermektartási megállapodás tekintetében azonban a bíró figyelembe veheti az inflációt. A KSH által az előző évre vonatkozóan közzétett érték alapján a bíró indexálhatja a tartás korábban megállapított összegét.

A kiskorú gyermek tartására vonatkozó megállapodás bírói gyakorlat szerinti módosítása

A bírói gyakorlat szerint a jogszabályban foglalt követelményeknél könnyebben lehet a kiskorú gyermek tartására vonatkozó megállapodást módosítani. Bár a Ptk. olyan kizáró körülményeket is rögzít, amelyek akadályát képezik annak, hogy a felek által megállapított tartás módosítását kérjék,[45] a bírói gyakorlat azonban nem követi pontosan a törvényi követelményeket. Egy gyermek életében sokféle változásra kerül sor, ezek egy része előre látható, más részük váratlanul merül fel. Gyermektartásdíjra vonatkozó megállapodás módosítására irányuló kérelem tekintetében a bíróságok nem vizsgálják árgus szemmel azt, hogy kellett-e számolni az eredeti megállapodás megkötésekor azokkal a változásokkal, amelyekre tekintettel kérik a tartásdíj emelését, noha a változás előre láthatósága esetén a Ptk. szerint nem lenne helye a tartás emiatti módosításának. A változás pozitív feltételét gyakran megállapítja, a kizáró körülménytől eltekint, így a szülők megállapodásával rögzített gyermektartásdíj mértékének módosítására a bírói gyakorlat könnyebben hajlik.

Változásokra reagáló Ptk. normák

A teljesség kedvéért megemlítjük, hogy néhány esetben a jogalkotó is figyelembe veszi a változásokat, és ilyen esetben nem a bíróra bízza a helyzet megoldását, hanem maga a Ptk. tartalmazza a következményeket. Ilyen helyzetekkel találkozhatunk a szerződés közös szabályai között[46] és egyes szerződéstípusoknál is.[47]

[45] Nem kérheti a megállapodáson alapuló tartás megváltoztatását az a fél, akinek a körülmények megváltozásának lehetőségével a megállapodás időpontjában számolnia kellett, vagy akinek a körülmények megváltozása felróható.

[46] A teljesítés helye megváltozik [Ptk. 6:37. § (3) bek.], mentesülés a szerződésszegés miatti felelősség alól három feltétel esetén (Ptk. 6:142. §)

[47] ajándék visszakövetelése (Ptk. 6:237. §) biztosítás:
– lényeges körülmények változását be kell jelenteni [Ptk. 6:452 (2) bek.]

Az érdekbeli lehetetlenülés megállapítása

A bíró számára az a lehetőség is nyitott, hogy a körülmények változására tekintettel ne módosítsa a szerződést, hanem annak lehetetlenülését állapítsa meg. Ezzel a jogviszony megszűnését rögzíti a bíró, mentesítve a feleket a teljesítése alól és a teljesítés hiánya miatti jogkövetkezmények viselésétől.

Döntéshozatal

Ítélethozatal

Főszabály szerint a bíró kötött a kereseti kérelemhez. A kérelemtől a bíró – időnként – eltérhet, de bizonyos helyzetekben törvényi korlátot jelent az, hogy a bíró nem alkalmazhat olyan megoldást, ami ellen az érintettek egybehangzóan tiltakoznak.[48]

Perbeli egyezség jóváhagyása

Miközben a felek jogvitájukat maguk között szabadon lezárhatják egyezséggel is, a perbeli egyezséggel csak úgy zárulhat a vita, ha az egyezséget a bíró jóváhagyja. Annak, hogy a bíró jóváhagyjon egy perbeli egyezséget, feltételei vannak. A bíró nem egyszerűen csak rábólint arra, amit a felek közösen előadnak, hanem ellenőrzi annak jogszerűségét, és bizonyos esetekben kötelessége megtagadni a jóváhagyást.[49]

– biztosítási esemény lehetetlenné vált, vagy a biztosítási érdek megszűnt (Ptk. 6:454. §)
maradékjog, ha életbiztosítási szerződés megszűnt a biztosítási összeg kifizetése nélkül (Ptk. 6:484. §)

[48] – az érvénytelenség olyan jogkövetkezménye nem alkalmazható, amely ellen mindegyik fél tiltakozik [Ptk. 6:108. § (3) bek.]
– kellékszavatossági igény kapcsán a bíró nem kötelezhet olyan kellékszavatossági jog teljesítésére, amely ellen mindegyik fél tiltakozik (Ptk. 6:161. §)
– visszahívhatja a vagyonkezelőt másik vagyonkezelő egyidejű kirendelése mellett, ha nincs vagyonrendelő kivéve, ha valamennyi kedvezményezett tiltakozik [Ptk. 6:325. § (2) és (3) bek.]
– megszüntetheti a tartási szerződést, ha annak célja a szerződés módosításával sem érhető el [Ptk. 6:496. § (3) bek.] kivéve, ha minden fél tiltakozik ez ellen [Ptk. 6:496. § (4) bek.]

[49] Családjogi ügyben pl. abban az esetben, ha a tartásdíjról a felek perbeli egyezség keretében állapodnak meg, akkor a bíróságnak vizsgálnia kell a megállapodást. Ennek keretében a bíróságnak figyelmeztetnie kell a feleket arra, hogy a tartásnak a jövőbeli szükségleteket is fedeznie kell. Ha a figyelmeztetés ellenére nem születik megfelelő megállapodás, akkor azt a bírónak nem szabad jóváhagynia. Ilyenkor a bíróság hoz ítéletet, melyben a gyermektartásdíj mértékét a jövőbeli szükségletekre is figyelemmel állapítja meg. A bíróság által megállapított tartásdíj

Méltányosságot gyakorló bíró

A jogszabály – sajátos körülmények esetén – arra is felhatalmazza a bírót, hogy „félretegye" a jogszabályt; vagy úgy, hogy nem alkalmazza az esetre egyébként vonatkozó normát, vagy oly módon, hogy a jogszabályban foglaltaktól eltér.[50] Méltányosságra olyan esetben kerülhet sor, amikor a tipikus helyzetre méretezett jogszabály alkalmazása a sajátos helyzetben igazságtalan eredményre vezetne. Tekintettel arra, hogy a konferenciakötet második részében számos tanulmány olvasható a méltányosságról, ezért most csak a bírói szerepek teljessége miatt említjük a méltányosság gyakorlását, de mellőzzük a részletes bemutatást. Arra azonban felhívjuk a figyelmet, hogy bírói méltányosság gyakorlására jogszabályi felhatalmazás nélkül is sor kerülhet. A méltányosság rávilágíthat jogi problémákra és jogszabálymódosításra ösztönözhet. A jogfejlődés szempontjából jelentkező előnyök érdekében – megítélésem szerint – érdemes felvállalni azt a kockázatot, hogy a jogalkotó később nem módosítja a jogszabályt a bírói döntés nyomán, így utólag az ítélet – a jogszabályba ütközés miatt – hibásnak bizonyul.

Jogterületenként speciális bírói szerepek

A kötet alapjául szolgáló konferencia a bírónak a magánjogi szerződésekhez kötődő tevékenységét vizsgálta. Még ebben a körben is megfigyelhető két olyan terület, ahol a bírónak – a tanulmányban eddig bemutatott, tipikusnak tekinthető teendőkön túl – speciális feladatokat is el kell látnia. A családjogban és a társasági jogban a bíró speciális készségekkel kell hogy rendelkezzen ahhoz, hogy szerepét képes legyen megfelelően ellátni. Emlékeztetünk továbbá arra, hogy a magánjognak a szerződések világától távolabbi területein további teendők várnak a bírákra, amelyek számbavétele meghaladja tanulmányunk kereteit.

Bíró a családjogban

A bíró a klasszikus igazságszolgáltató tevékenységen túl családjogi ügyekben – így a családjogi tárgyú szerződések kapcsán is – mediátorként jár el, konfliktusokat elsimító, békítő szerepet is betölt. A szokásos tanúmeghallgatáshoz képest a

a későbbiekben módosítható és ennek során nem kell tekintetbe venni a körülmények változásának előreláthatóságát.

[50] Visszamenőleges hatályú jogszabály hatását korrigálja.

gyermekek meghallgatása során összehasonlíthatatlanul összetettebb feladata van. A gyengébb fél védelmét biztosító – családjogi alapelven alapuló – tevékenységet végez.[51] Egy családjogi ügyben a bírónak más jogterületekhez is értenie kell, mivel a családjog számos más jogterülettel áll kapcsolatban. A házastársi közös vagyon megosztása során, ha a vagyonban üzletrész is található, a bírónak a társaság, a társasági tagok, a társasági hitelezők érdekeit is figyelembe kell vennie, a házastársak és a családtagok érdekein túlmenően. Más jogterület sajátosságainak ismerete elvárás a családjog és a személyiségi jog találkozása során is.[52]

Társasági jog

A társasági szerződés mellett a bírónak esetleg a szindikátusi szerződésben rögzített normákat is figyelembe kell vennie, amelyek a perben érdekelteknél szélesebb személyi kört érintenek. A társasági szerződésből fakadó jogviták eldöntése során a bíró a peres felek érdekein túl a társaság szempontjaira is figyel. Lehetőség szerint olyan megoldást kell találni, amely fenntartja a társaság működőképességét, és ezzel megőrzi az alkalmazottak munkahelyét, nem sodorja veszélybe a társasággal üzleti kapcsolatban álló más cégek érdekeit, és még a költségvetés szempontjaira is figyelemmel van.

Kisebbségvédelem a társasági jogban

A gyengébb szerződést kötő fél helyzetére hasonlít a társaságon belüli kisebbség[53] helyzete. A kisebbségnek – csekély szavazati hányada miatt – nincs érdemi beleszólási lehetősége a társaság ügyeibe. A kisebbséghez tartozók így olyan veszélyeknek vannak kitéve, mint pl. a lehetségesnél alacsonyabb mértékű osztalék vagy a társasági vagyon csökkenése. A társasági kisebbség védelemre érdemes, különösen akkor, ha a társaság működése során, a társasági tagsági jogok átruházásának következtében kerül kisebbségi pozícióba. Tanulmányunkban – terjedelmi okok miatt – a társasági kisebbség helyzetét javító normákat nem kívánjuk részleteiben bemutatni, csak felsoroljuk a kisebbség számára jogokat

[51] Lásd Visontai Szabó Katalin tanulmányát.

[52] Lásd Varga Nelli tanulmányát.

[53] Kisebbségnek minősül a gazdasági társaság azon tagja vagy tagjai, akik együttesen a szavazati jogok legalább öt százalékával rendelkeznek. [Ptk. 3:103. § (1) bek.]

biztosító – a társasági szerződésben félre nem tehető[54] – szabályokat, amelyek bírói feladatokat keletkeztetnek.

- Kérhetik a legfőbb szerv ülésének összehívását az ügyvezetéstől, a nyilvántartó bíróságtól, amely felhatalmazhatja a kisebbséget a legfőbb szerv ülésének összehívására.[55]
- Kezdeményezhetik az ügyvezetés tevékenységével kapcsolatos valamely gazdasági esemény vagy kötelezettségvállalás egyedi könyvvizsgálatát.[56]
- Követelést érvényesíthetnek a társaság képviseletében valamely tag, vezető tisztségviselő, felügyelőbizottsági tag vagy könyvvizsgáló ellen.[57]

Az alávetett jogi személy védelme az elismert vállalatcsoporton belül

Az elismert vállalatcsoportot egy uralkodó vállalat és legalább három ellenőrzött jogi személy alkotja. A Ptk. felhatalmazza az uralkodó tagot az ellenőrzött jogi személyek önállóságának korlátozására. A felek viszonyát az uralmi szerződés szabályozza. Az uralmi szerződés létrehozói nincsenek egyenjogú helyzetben, ezért a Ptk. – a felek által félre nem tehető módon – jogokat biztosít az ellenőrzött jogi személy tulajdonosainak[58] és kisebbségi tagjainak. Az ellenőrzött jogi személy kisebbségi tagjai jogosultak kezdeményezni az uralkodó tag legfőbb szervének összehívását, amely bírói feladattá válhat.

Az elismert vállalatcsoporton belüli ellenőrzött tagok hitelezőinek a védelme

A Ptk. jogot biztosít az ellenőrzött jogi személy hitelezőjének és minősített hitelezőjének. Az ellenőrzött jogi személy hitelezője biztosítékot igényelhet,[59] az ellenőrzött jogi személy minősített hitelezője pedig azt igényelheti, hogy az uralkodó tag ügyvezetése adjon részére tájékoztatást az uralmi szerződés végre-

[54] Semmis a létesítő okirat olyan rendelkezése, amely a Ptk. kisebbségvédelemről szóló XVIII. fejezetének rendelkezéseitől a kisebbség hátrányára eltér (Ptk. 106. §).
[55] Ptk. 3:103. § (1) bek.
[56] Ptk. 3:104. § (1) bek.
[57] Ptk. 3:105. §.
[58] Az ellenőrzött jogi személy tagjának eladási jogot biztosít a Ptk., amely az uralkodó tag vételi kötelezettségével párosulva az ellenőrzött jogi személy számára a hátrányosnak látszó jogviszonytól való vagyonvesztés nélküli szabadulás lehetőségét biztosítja.
[59] Ptk. 3:52. § (2) bek.

hajtásáról és az ellenőrzött tag gazdasági helyzetéről.[60] E jogok gyakorlásának biztosítása – végső soron – bírói feladat.

Egyéb bírói tevékenységek

Tanulmányunkban a tipikus bírói szerepeket igyekeztünk felvázolni, de az említetteken túl számos egyéb tevékenységet is el kell látnia a bírónak. A jogalkalmazást nem véletlenül hasonlítják művészi tevékenységhez. Intuíció, érzék is szükséges hozzá a tudáson és a tapasztalaton kívül. Emberekkel kell foglalkozni, és jó, ha a bíró meg tudja őket győzni a számukra nem kedvező döntések jogszerűségéről, racionalitásáról. A jogvita ugyanis nem a bíróságon fejeződik be.

A kötet tanulmányai döntően magánjogi szempontból mutatják be a bírói tevékenység egy-egy szeletét, különös problémáját. A tanulmányok szerzői között a bírói hivatást gyakorlók is találhatók, így az ő személyes tapasztalataik és az anyagi jogtól elválaszthatatlan polgári eljárásjogi szempontok is megjelennek. A bírói tevékenység azonban olyan gazdag és olyan összetett, hogy minden részletét lehetetlen egy kötetben bemutatni.

A joggyakorlat hatása a jogalkotásra

Eddig a bíró jogalkalmazó tevékenységének különböző elemeit tekintettük át. A tanulmány végén azonban felhívjuk a figyelmet arra, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás között nem egyirányú a kapcsolat. A joggyakorlat – az igazságszolgáltatási tevékenységen túl – a jogszabályok megfelelőségének „próbaüzeme". A gyakorlat teszteli azt, hogy az új jogszabály beváltja-e a hozzá fűzött reményeket,[61] vagy éppen azt, hogy egy jogszabály a gazdasági és társadalmi viszonyok változása miatt vajon még mindig megfelelő, vagy változásra van szükség.[62]

[60] Ptk. 356. §.

[61] A kötetben Pribula László tanulmánya számos példával világítja meg azt, hogy a Pp. szabályait az ítéletek nyomán hogyan kellett módosítani.

[62] Miskolczi Bodnár Péter: Bírói jogalkotás kodifikáció során, különös tekintettel a tulajdonátruházó szerződésekre, in Tóth J. Zoltán – Einvág Benjámin Máté (szerk.): *60 Studia in honorem Szilvia Köbel,* Budapest, KRE Állam- és Jogtudományi Kar, 2025, 109–119.

AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS ÁLTAL MEGKÍVÁNT ÉS MEGVALÓSULT BÍRÓI SZEMLÉLET

Pribula László

Alapvetés

A polgári perrendtartásnak, akár meghatározza formális percélként, akár nem, a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezését és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatását kell elősegítenie. A 2018. január 1-jén hatályba lépett, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) a koncentrált per feltételeinek a biztosítása érdekében, a felek felelős pervitelének és a bíróság aktív pervezetésének előtérbe helyezésével olyan új szabályok bevezetését határozta el, amelyek által még inkább megvalósítható a hatékony igényérvényesítés. Egyet lehet érteni azzal a véleménnyel, hogy egy perrend korszerűségének fokmérője abban áll, hogy a jogi szabályozás szintjén megfelelően reagál-e azokra a társadalmi, gazdasági állapotokra, amelyekből azok a jogviták keletkeznek, melyek hatékony és koncentrált elbírálása a perrend keretei között történik.[1] A megújított perrend lényeges változása lett a perszerkezet határozott reformja: az alapvetés az volt, hogy a megelőző, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (1952-es Pp.) többek között azért nem tudta eredményesen gátolni a perek elhúzódását, mert nem határozott meg percezúrát, hanem az elsőfokú polgári pert egységében kezelte. Ez a megoldás azt a veszélyt hordozta magában, hogy az elsőfokú eljárás viszonylag kései szakaszában a felek olyan mértékben megváltoztathatták nyilatkozataikat, előadásaikat, kérelmeiket, amelyek következtében gyakorlatilag feleslegessé váltak az addig elvégzett cselekmények. Mindennek megakadályozását a korábbi perrendtartás a határidők biztosításával kívánta elérni, ez azonban – az ezt értékelő szakirodalom megfogalmazása szerint – koncepcionális szerkezet hiányában csak korlátozottan lehetett sikeres.[2] Az új kódex ezzel szemben *osztott perszerkezetet* vezetett be akként, hogy sorrendet állított fel, mely szerint először a feleknek állítaniuk kell,

[1] Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai, *Jogtudományi Közlöny*, 72. évf., 2017/4, 154.

[2] Wallacher Lajos: XII. fejezet. Perfelvételi szak, in Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2017, 375.

majd, másodszor, az állításaikat bizonyítaniuk kell – a bizonyítás eredményétől függően azonban az állításaikat utóbb már nem változtathatják meg. Az első, a *perfelvételi szak* célja a jogvita kereteinek meghatározása, amelyet a bíróság nem fellebbezhető végzéssel zár le, majd ezt követően az érdemi bizonyítási cselekményekre kerül sor a per második, *érdemi tárgyalási szak*ában. Az osztott perszerkezet bevezetésétől várta a jogalkotó a perkoncentráció tényleges érvényesülését. Az elsőfokú eljárás perfelvételi és érdemi tárgyalási szakra osztása, a perfelvételi nyilatkozatok meghatározása, az anyagi pervezetés eszközének megteremtése, a kereset- és ellenkérelem-változtatás szigorú szabályozása, valamint a bizonyítás perfelvétel lezárása utáni korlátozása által megvalósított koherens rendszerrel kívánta elérni a kodifikátor az anyagi jogok hatékony érvényesíthetőségét.

Önmagában azonban a per megváltoztatott szerkezete csak formális jogalkotói elképzelés lehet, ha ehhez nem társul egy olyan következetes gyakorlat, amely a bíróság és a felek felelősségét előtérbe helyezve, a rendelkezési elv sokkal következetesebb érvényesítése mellett megfelelő funkciót ad a per egymásra épülő intézményeinek, kellően tudja értelmezni a bíróság előtti magánjogi jogvita lefolytatásával kapcsolatos követelményeket. Mindez a bírói szerepfelfogásban, az eljáró bíró percélhez való közelítésében kimagasló mértékben jelentkezik.

Egy újonnan megalkotott, a hatályba lépése után induló ügyekben már azonnal alkalmazandó – így az anyagi jogi kódexhez képest a jogalkalmazást rövidebb felkészülési idő elé állító – eljárási törvény, különösen, ha az előző perrendhez képest koncepcionális megújítást szándékozott megvalósítani, természetszerűen váltotta ki az elmélet és a gyakorlat szakmai alapú vitáját. Ezen viták során mind gyakrabban merült fel a jogalkalmazás két eltérő, a perrendtartáshoz egy szigorúbban és egy megengedőbben közelítő szemléletmódja.

Az eltérő szemléletmódok feszültségét kiváltó szabályozási alap

A polgári perrendtartás akkor tud megfelelően eleget tenni kettős funkciójának, az individuális és az absztrakt jogvédelemnek, ha a következő öt alapvető pilléren nyugszik: 1. elismeri a felek *rendelkezési jogát*, tehát hogy a perindítás és a perbe vitt jogok érvényesítése a felek jogosultsága; 2. a *peranyag szolgáltatását* elsődlegesen a *peres felekre*, és nem a bíróságra bízza; 3. a *bizonyítékok szabad* felhasználásán és mérlegelésén alapul; 4. korlátozza és szankcionálja az eljárási jogokkal visszaélést, a *rosszhiszemű* pervitelt; 5. *segítséget nyújt* az arra – akár vagyoni-jövedelmi körülményeik, akár jogban járatlanságuk folytán – rászoru-

lóknak abban, hogy igényeiket bíróság előtt tudják érvényesíteni. Amikor megkezdődtek az új polgári perrendtartás előkészületei, vitán felül állt, hogy az új kódex is ezeken a követelményeken fog alapulni. A kodifikáció a perhatékonyság követelményének érvényesítésével, a professzionális perrend előtérbe helyezésével, a feleknek az eljárás gyors és eredményes befejezéséhez szükséges kötelezettségeinek hangsúlyozásával, a rosszhiszemű pervitel szankcionálásának erősítésével maga is igazodott a jogkereső polgárok elvárásain és a jogirodalom kutatásain alapuló jogtörténeti fejlődéshez.

A magánautonómiából következő *önrendelkezési jog*nak érvényesülnie kell a magánjogi jogviták bíróság elé vitele és bíróság előtti érvényesítése során, ami a rendelkezési elvben fejeződik ki. A polgári perrendtartás a rendelkezési elvet absztrakt szinten határozza meg úgy, hogy ezzel kifejezze a felek magánjogi *cselekvési autonómiá*ját. Egyrészről magában foglalja az anyagi jogok feletti szabad rendelkezést, ezen belül azt, hogy maga a fél dönthet arról, hogy igényét bíróság előtt érvényesíti-e vagy sem – azzal, hogy az anyagi jogi jogosultság peresítése semmilyen értelemben nem korlátozza a fél szabad rendelkezését az anyagi jogi jogai felett –; másrészről kifejezi azt, hogy a perben a bíróság egyes cselekményeket kizárólag a felek rendelkezése alapján végezhet – utóbbi esetben azonban annak a figyelembe vételével, hogy a per közjogi jogviszonyt hoz létre, amely a közérdek alapján az eljárási jogok feletti rendelkezés bizonyos korlátozását is eredményezi, így a feleket – többek között – a perben a jóhiszemű joggyakorlás, az eljárástámogatás vagy az igazmondás kötelezettsége terheli.

A rendelkezési jog határozottabb felfogása igazodik a *professzionalista* törvényszéki perrendet modellező, a bíróság paternalista szerepét háttérbe szorító jogalkotói koncepcióhoz. A perbe vitt jogról rendelkezés jelentősége csak úgy értelmezhető átfogóan, hogy a törvény a kereset részévé teszi a kérelmen és a tényállításon kívül az érvényesíteni kívánt jog meghatározását. A keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap megjelölése útján.[3] A felelősségteljes emberképhez csak az a szabályozási modell illik, amely a rendelkezési jogot és a perkoncentrációt összekapcsolja: a fél a perbe vitt jogairól szabadon rendelkezik, de a perbe vitt jogot határozottan elő kell adnia, azt nem a bíróságnak kell a tényekből meghatároznia; azonban a hatékony és gyors befejezés érdekében az újonnan bevezetett anyagi pervezetés által a bíróság is közrehathat a jogvita kereteinek a meghatározásához. A kapcsolódó jogszabályi rendelkezés ugyanis kifejezetten kimondja, hogy a bíróság a felek kérelmének és jogállításának korlátain belül gyakorolja az anyagi pervezetést.[4]

[3] Pp. 170. § (2) c).
[4] Pp. 237. § (5).

A perjogi alapintézmények összefüggéseire mutatott rá Wopera Zsuzsa: „Ezen a ponton kapcsolódnak össze az új Pp. alappillérei: a féltől elvárt nagyobb felelősség a bíróság elé vitt jogvita tekintetében, ami miatt elvárható a jog megjelölése, valamint a fél hatékony jogérvényesítését hátráltató hibák kiküszöbölését célzó bírói anyagi pervezetés."[5]

A professzionális pervitel előtérbe helyezése már elvi szinten felvetette a bírói szemléletmód kihívását: a bíró feladata elsődlegesen ennek a határozott követelményrendnek a feltétlen kikényszerítése, az ezzel szemben megvalósuló magatartások szigorú szankcionálása; vagy pedig akár a közjogi szabályok félretételével vagy legalábbis megengedő értelmezésével a jogviták teljes körű, a felek igazságérzetéhez igazodó lezárása? Egyszerűsítve: a formális vagy a méltányos megközelítés?

Az eltérő szemléletmódok kihívása: a keresetlevél perfelvételre alkalmassága

Az új polgári perrendtartás elfogadását követően azonnal felmerült a bírói jogértelmezésben, hogy a megreformált eljárásrend által volt-e a jogalkotónak olyan célja, amely a felekkel szembeni, kétségtelenül szigorúbbnak tűnő elvárásokat önmagában véve, azaz formálisan – akár a bírósághoz fordulás jogának a megnehezítését eredményezően – tartotta követelménynek, vagy azt kívánta közvetíteni, hogy a látszólagos szigorítást a Preambulumában is megfogalmazottak szerint a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása érdekében, a jogalkotói törekvések megértését célzó értelmezésével, méltányosan kell megítélni. A „formális" és a – contra legem jogalkalmazás veszélyeit elkerülő, ezért lényegesen összetettebb – „méltányos" értelmezés végigkísérte a Pp. hatályba lépését követő első időszakot.

A keresetlevél kötelező tartalmi elemeinek a meghatározása, a hiányosságok értékelése, a jogkövetkezmények megállapítása, valamint a hátrányos jogkövetkezmények esetleges kiküszöbölése a polgári perrendtartás különösen jelentős szabályai közé tartoznak. A szabályozásnak, valamint a szabályok alkalmazásának a túlzott enyhesége a *per koncentrált lefolytatása és befejezése* ellen hathat, a felelős pervitel elősegítését nem segíti elő; ugyanakkor túlzott szigorúsága esetlegesen ahhoz a nem kívánt következményhez vezethet, hogy a *jogviták nem kerülnek a bíróság elé,* a bíróság ezáltal nem tudja teljeskörűen betölteni az Alaptörvény 25. cikkében meghatározott feladatát, mindez pedig a jogalkalmazással szembeni bizalmatlansághoz vezethet. Olyan szabályok meghatározása

[5] Wopera: *Az új polgári perrendtartás,* 154.

és azok megfelelő értelmezése alapján olyan gyakorlat kialakítása indokolt, amely *egyszerre tudja biztosítani* a perkoncentráció érvényesülését, a jogvita kereteinek minél szélesebb körű tisztázását, ugyanakkor nem téríti el a jogvitákat indokolatlanul a perfelvételre alkalmatlanság túlzottan széles körben megítélése miatt.

Mivel a tisztességes eljáráshoz való jog lényegi elemét képező bírósághoz fordulás jogát a legnagyobb részben a keresetlevél perfelvételre alkalmasságának a megítélése érinti, ezért a keresetlevél visszautasításának a gyakorlata keltette fel a jogkereső felek legnagyobb érdeklődését. Megfigyelhető, hogy a 2018. évben az indokoltnál nagyobb mértékben voltak fellelhetők a keresetlevél tartalmi követelményeit szükségtelenül szigorúan értelmező döntések, ugyanakkor az is tendenciaként jelentkezett, hogy a másodfokú bíróságok – a Virág Csaba által az anyagi igazság érvényre juttatását és ebből adódóan az aktívabb, szélesebb eljárási jogokkal rendelkező bírói funkciót erősítő attitűdnek nevezett szemlélet előtérbe helyezésével[6] – rendre korrigálták a formális elemeknek az indokoltnál nagyobb jelentőséget tulajdonító visszautasító végzéseket. A megváltoztatások elvi alapja jellemzően az volt, hogy a keresetlevél tartalmi követelményeit a Preambulumban megfogalmazott jogalkotói célokkal összefüggésben kell megközelíteni azzal, hogy a keresetlevélre alkalmazandó rendelkezésekkel a jogalkotónak a céltalan formalizmus nyilvánvalóan nem volt célja, a törvény rendelkezéseit úgy indokolt és szükséges értelmezni, hogy az ne eredményezze a bírósághoz fordulás ellehetetlenítését.[7] A korrekciós mechanizmusnak és a szakmai fórumok jellemzően a méltányos értelmezés mellett állást foglaló iránymutatásainak az alapján az elsőfokú bíróságok jogalkalmazói szigora a 2019. évtől folyamatosan csökkent.

A teljesség igénye nélkül indokolt kiemelni néhány példát a jogalkotói célhoz igazodó, méltányos értelmezést előtérbe helyező bírósági határozatok közül. Az egyik közzétett eseti döntés szerint – nem vonva ezáltal kétségbe a pertaktika indokoltságát – az a körülmény, hogy a felperes nem jelöl meg minden, a keresetlevélben szereplő tényre *bizonyítékot* – akár azért, mert a tényt nem tartja lényeges ténynek, nem tartja bizonyítandó, vagy általa bizonyítandó ténynek –, a bíróság anyagi pervezetésének szükségességét veti fel, de nem lehet oka a keresetlevél visszautasításának.[8] A *jogi érvelés* – amelyhez a Pp. 342. § (1) és (3) bekezdéséből következően a bíróság nincs kötve – tekintetében fejtette ki egy, az elsőfokú döntés szigorát korrigáló határozat, hogy a tényállítás, a jogállítás és a kérelem kötelező előadása mellett a felperes nyilvánvalóan rámutat egy általa

[6] Virág Csaba: Az új polgári perrendtartás alkalmazásának kihívásai. Bírói attitűdök a perrend egyes új jogintézményeivel kapcsolatban, *Bírósági Szemle*, 1. évf., 2020/1, 14.
[7] BDT2019. 4107.
[8] BDT2019. 3971.

vélt kapcsolatra, azonban a jogi érvelés hiánya önmagában csak azt eredményezheti, hogy a felperes megfosztja magát attól, hogy az általa fennállónak vélt összefüggéseket, értelmezési irányokat a bíróság megismerje.[9] Ehhez igazodik egy másik közzétett eseti döntés indokolása is, amely értelmében a *bizonyítási indítvány* előterjesztése nem kötelező eleme a keresetlevélnek, ha annak tartalmából egyértelműen kitűnik, hogy a felperes tényállításait a rendelkezésére álló és mellékelt okiratokkal kívánja bizonyítani, továbbá az eljárásnak ebben a szakaszában nincs olyan tény- és jogállítás, ami az okiratokon kívül egyéb bizonyítási indítvány előterjesztését tenné szükségessé. A fél értelemszerűen nincs elzárva attól, hogy már a keresetlevél előterjesztése során előadja valamennyi, a jogvita általa értékelt oldaláról nézve releváns bizonyítékait; azonban természetes perlekedési magatartás a másik fél perben előadott álláspontjának a bevárása, ezáltal a ténylegesen bizonyításra szoruló tények alapján a bizonyítási érdekhez igazodóan az indítványok megtétele.[10] A *pertárgy értékének* a meghatározását érintően foglalt állást úgy egy méltányos értelmezést előtérbe helyező kiemelkedő jelentőségű bírósági döntés, hogy a jogszabályok a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgáló ismérve feltételezésének az a jogalkalmazói értelmezés felel meg, amely szerint akkor kell a felperesnek a keresetlevél záró részében a per tárgyának az értékét kifejezetten megjelölnie, ha az az érdemi részben feltüntetett, a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kereseti kérelem alapján egyértelműen és kétséget kizáróan nem állapítható meg; nincs helye ezért a keresetlevél visszautasításának akkor, ha a keresetlevél záró része ugyan kifejezetten nem tartalmazza a per tárgyának az értékét, azonban a felperes a kereseti kérelme szerint kizárólag – forintban meghatározott – pénzkövetelést kíván érvényesíteni.[11] Ugyancsak a jogalkotói törekvések megértését hangsúlyozó döntés azt mondta ki – rámutatva arra, hogy a Pp.-nek a Preambulumában is deklarált célja a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása, és hogy egyetlen eljárásjogi rendelkezés értelmezése és alkalmazása sem lehet öncélú –, amely szerint a keresetlevélben a *nem természetes személy perbeli jogképesség*ét, a *törvényes képviselő képviseleti jog*át megalapozó jogszabályhelyet akkor szükséges feltüntetni, ha azt az adott esetben egyedi vizsgálatot és alkalmazást igénylő jogi norma állapítja meg, különös figyelemmel arra, amely szerint a jogi személy jogképességéből a perbeli jogképesség és a törvényes képviseleti minőség egyenesen következik, az a jognak olyan axiómája, amely vitán, kétségen

[9] BDT2019. 4109.
[10] BDT2019. 3984.
[11] BDT2019. 4085.

felül áll, egyértelműsége miatt beható vizsgálatot nem igényel, ennek folytán e rendelkezéseket még ítélettel történő befejezés esetén sem kell megjeleníteni.[12] A keresetlevél tartalmi követelményeiként meghatározott adatok *keresetenkénti előadás*ára irányadó, a szükségtelen ismétlések elkerülését célzó jogfejlesztő értelmezésre példa az a döntés, amely szerint a kereseti kérelmet (és az érvényesített jogot) megalapozó tényeket – és ennek továbbgondolása folytán valamennyi adatot – akkor kell a keresetlevélben keresetenként feltüntetni, ha azok az egyes kereseti kérelmek esetében egymástól eltérnek.[13]

A másodfokú bíróságok korrekciós mechanizmusa azért is volt különösen fontos, mert a megalapozatlan visszautasítások sértették a jogkereső polgároknak a bírósághoz fordulás alkotmányos jogát, veszélyeztették az eljárási kódex társadalmi elfogadottságát, és a bírósági szervezetrendszer iránti bizalomra is kedvezőtlen hatással voltak. Ezért a 2020. évre a Kúria Polgári Kollégiuma vezetője javaslatára létrejött a keresetlevél visszautasítására vezető okok vizsgálata tárgyában a joggyakorlat-elemző csoport. Összefoglaló véleményük elkerülendő hibáknak minősítette a túlzott formalizmust, az érdemi kérdések vizsgálatát a perfelvételre alkalmasság során, az anyagi pervezetés szerepének figyelmen kívül hagyását, továbbá az időszerűséget mint puszta öncélt. Ezáltal határozott beavatkozási szükségszerűséget jelzett a jogalkotó felé.

Jogalkotói beavatkozás: visszalépés?

A jogalkotó az így érzékelt feszültséget végül a méltányos értelmezés szempontjainak előtérbe helyezésével kívánta feloldani, és összességében inkább visszalépett a professzionális pervitelből következő szigortól. Mind a közvetlenül a Pp. hatályba lépése után elfogadott 2018. évi LXXXII. törvény, amely 2018. november 24-től az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.) 58. §-ának módosításával a keresetlevél visszautasítását illetékmentessé tette; mind a 2019. évi LXVI. törvény, amely 2019. július 10-től a személyi állapotot érintő perek egyes szabályait tette rugalmasabbá; mind a 74/2020 (III.31.) Korm. rendelet („Veir.1."), amelyet a jogalkotó eredetileg a veszélyhelyzet miatt vezetett be, de a későbbi szabályozásba is átemelt egyes, az igényérvényesítést egyszerűsítő előírásokat (formanyomtatvány-kényszer mellőzése, a hiánypótlásra felhívó végzésben a keresetlevél valamennyi hiányosságának kötelező feltüntetése); és különösen a perrendtartás első átfogó módosítása, a 2020. évi CXIX. törvény (első Pp. novella)

[12] BDT2019. 4068.
[13] BDT2019. 3916.

2021. január 1-jétől hatályos módosításai, a perrendtartás koncepcionális szerkezeti újításait nem érintve, az anyagi jogok hatékony érvényre juttatását még határozottabban kívánták érvényesíteni. A bírói tapasztalatok becsatornázása az igényérvényesítés könnyítését eredményező reformot eredményezett, amely során ugyan – mint ahogy arra az ezt értékelő jogirodalom is rámutatott – a jogalkotó kis részben feladta eredeti dogmatikai következetességét, de mindezt abból a célból, hogy a jogalkalmazói igényekhez igazodóan egyszerűsítse és rugalmasabbá tegye a szabályozást.[14] Az első Pp. novella figyelembe vette a jogalkalmazás jogfejlesztő értelmezését, és az újragondolt szabályokat a keresetlevél tartalmi elemeinek egyszerűsítésében és a keresetlevél visszautasításának visszaszorításában találta indokoltnak meghatározni. A túlzott formalizmus ellen hatott az a reform, amely a gyakorlati tapasztalatokra – mindenekelőtt a Kúria hivatkozott joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében foglaltakra – tekintettel egyszerűsítette a keresetlevél bevezető és záró részében meghatározott tartalmi követelményeket, hangsúlyozva, hogy az adminisztrációs terheket növelő elemeket kiiktatni kívánja; a joggyakorlat visszajelzései alapján egyszerűsítette a keresethalmazatokra vonatkozó szabályozást és a keresetlevélhez csatolandó mellékleteket is; továbbá a jogkeresők igényérvényesítésének előmozdítása érdekében a keresetlevél tartalmi és alaki hiányosságainak vagy kötelező mellékleteinek hiányossága esetén, jogi képviselővel eljáró fél vonatkozásában is kötelezővé tette a hiánypótlásra történő felhívást; valamint szükségesnek találta jogszabályi rendelkezésben kimondani, hogy a keresetlevél perfelvételre való alkalmassága szempontjából nem vizsgálható a keresetlevél érdemi részében előadott olyan tartalmi elem, amelynek az értékelése az ügy érdemére tartozik, valamint az sem, hogy a felperes által megjelölt bizonyítékok, bizonyítási indítványok alkalmasak-e, illetve elegendőek-e a keresetlevélben foglaltak alátámasztására. Mindezek a változtatások a méltányos bírói jogfejlesztő értelmezés eredményeivel álltak összhangban. Ez a törekvés pedig találkozott a jogkereső felek érdekeivel, a szakirodalom megfogalmazása szerint mindebből következően alkalmasként arra, hogy a nemkívánatos joggyakorlatnak gátat szabjon; és ezáltal talán a pereskedési kedv is új lendületet vegyen Magyarországon.[15] Ezt a törekvést az ezt követő években a perek számának enyhe emelkedése visszaigazolni látszott, a perrendtartás lényeges módosítására – a széles körű vitákat kiváltó 2025. évi XLIX. törvény kivételével – ezután már nem került sor.

[14] Wopera Zsuzsa: A dogmatika vagy a gyakorlat elsőbbsége?, in Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, Forum Acta Juridica et Politica, Acta Universitatis Szegediensis, 2021, 485.

[15] Endrédy András: A perindítás megváltozott szabályai a polgári perrendtartás első novelláris módosítása alapján, *Miskolci Jogi Szemle*, 16. évf., 2021/1, 2. kötet, 110.

Összegzés

Egy jól működő, a változásokra azonnal reagálni képes polgári perrendtartás alapvető feltétele a magánjogi konfliktusok eredményes és határozott rendezésének, és ez a társadalom valamennyi tagjának is kiemelkedően fontos érdeke. A 2018. január 1-jén hatályba lépett perjogi kódex helyeselhetően a perkoncentráció érvényesülésére helyezte a hangsúlyt, amelyhez egy jól áttekinthető, következetes, az osztott perszerkezetet alkalmazó egységes perrendet valósított meg. Egy rövid időre azonban elkerülendő tendencia merült fel egy kétségtelenül ilyen megközelítésre alapot adó szabályozás folytán a túlzottan szigorú, formális bírói megközelítés okán, amely magában rejthette a bírósághoz fordulás jogának sérelmét. A társadalom valamennyi tagjának kiemelkedően fontos érdeke a jogvitáknak a változásokra azonnal reagálni képes bíróságok előtti hatékony lefolytatása. Mint ahogy a tanulmány mindvégig emellett kívánt érvelni, és ezeket az érveket a jogkereső felek elvárásai is alátámasztották: az új polgári perrendtartás által megkívánt bírói szemlélet a méltányos, nem a túlzottan formális, hanem a Preambulumban percélként is meghatározható törekvést figyelembe vevő megközelítés. Végül a másodfokú bíróságok korrekciói, majd a későbbi jogszabályi beavatkozások is ezt támasztották alá, így a végül megvalósult helytálló szemléletnek is ez tekinthető. A koncentrált per tényleges megvalósíthatósága végett az eltérő bírói szemléletmódok következményeit a jövőben is folyamatosan elemezni és értékelni szükséges.

BÍRÓI SZEREPEK AZ ELŐZETES DÖNTÉSHOZATALI ELJÁRÁSBAN

Gombos Katalin

A bírói szerepek

A jogtudomány többfajta bírói szerepfelfogást különböztet meg.[1] A normatív szempontok szerinti klasszikus, Montesquieu-i hagyományokhoz kötődő jogpozitivista felfogás szerint a bíró a „törvény szája" (la bouche de la loi[2]), azaz a jogalkalmazási tevékenység során a jogszabály deduktív módszerrel történő alkalmazására kerül sor. Ehhez képest a jogértelmezési tevékenységgel párosuló jogalkalmazás során már van némi (az alkalmazott különféle jogértelmezési módszerekhez kötődő) kreatív mozgástér. Tipikusan erről van szó, ha nyitott normákat (open texture), generálklauzulákat kell alkalmazni, amelyek esetén a jogalkalmazás szükségképpeni eleme a jogértelmezés. Vannak azonban olyan helyzetek is, amelyekben már a jogfejlesztő (policy-oriented) bírónak kell megjelenni, mert programjellegű vagy hiányos tartamú normák esetén is szükséges bírói döntést hozni (a jogvitát elbírálni). Így a modern bíró egyszerre jogalkalmazó, értelmező és döntéshozó, azaz a többféle normatív dimenziójú (Hart-i értelemben a jog keretei által behatárolt normatív-dogmatikai dimenzió,[3] Dworkin-i értelemben a jog igazolására szolgáló értelmezési-morális dimenzió,[4] Posner-i értelemben a jog működése érdekében pragmatikus-intézményi dimenzió[5]) szerep metszéspontjában áll. Kutatások mutatnak rá arra is, hogy a bírói szerep intézményi környezetben működik (bírósági szervezet), a bíró – mint „hivatalviselő" – egy olyan bírósági szervezet része, amely szabályok által strukturált,

[1] Soltész Judit: A bíráskodás szerepelméleti aspektusai, *Jogtudományi Közlöny*, 2002/6, 297–301. https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5348923 (Letöltés: 2026. szeptember 30.)

[2] Montesquieu [De l'esprit des lois, XI. könyv, 6. fejezet (De la constitution d'Angleterre), 1748.] eredeti megfogalmazása szerint: „Les juges de la nation ne sont […] que la bouche qui prononce les paroles de la loi, des êtres inanimés qui n'en peuvent modérer ni la force ni la rigueur."

[3] Lásd részletesen: Herbert L. A. Hart: *The Concept of Law*, Clarendon Press, Oxford 1994, különösen 94–110, 124–136, 272–276.

[4] Ronald Dworkin: *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press, Massachusetts, 1977, különösen: 81–130.

[5] Richard A. Posner: *How Judges Think*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2008, különösen 19–56; uő: *The Problems of Jurisprudence*, Harvard University Press, 1990, különösen 354–399.

hierarchikusan szervezett és formális kompetenciákhoz kötött, azaz működését szervezeti, hierarchikus és bürokratikus tényezők is befolyásolják.[6] A bíró feladata a társadalmi konfliktuskezelés[7] is, ezért egyfajta konfliktusmenedzser szerepet is betölt. A szerep szempontjából jelentős továbbá, hogy a tényleges döntéshozatal során pszichológiai tényezők is befolyásolják, így a bírói szerep vizsgálata nem redukálható tisztán normatív modellekre.[8]

A bírói szerepek változása uniós jogi kontextusban

Az európai (különösen uniós) kontextusban a bíró szerepe több szempontból is megváltozott és kibővült. Az uniós jog egyik legjelentősebb strukturális sajátossága ugyanis, hogy alkalmazása túlnyomó részben decentralizált módon, a tagállami bíróságokon keresztül valósul meg. A tagállami bíró e kontextusban uniós bíróként (juge de droit commun du droit de l'Union) jár el, amennyiben köteles biztosítani az uniós jog teljes érvényesülését.[9] Ez azt jelenti, hogy a bírák a hagyományos tagállami bírói tevékenységgel összefonódva gyakorolnak egyaránt hazai és európai uniós jogalkalmazói feladatokat. A tagállami bíró az uniós jog első vonalbeli kapuőre. Nem csupán kiegészítő feladatot lát el, hanem ő az, akin keresztül az uniós jogrendszer beáramlik a nemzeti jogrendszerbe. Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése ezt ma már kifejezett kötelezettségként is rögzíti: „A tagállamok megteremtik azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony jogvédelem biztosításához szükségesek." A tagállami bíró így biztosít ítélkezési tevékenysége során egyben uniós bírói jogvédelmet,[10] amely olyan átfogó, a jogállamiságon alapuló rendszer, amely elősegíti az uniós jogból eredő jogok érvényesítését.

[6] Max Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft*, Mohr, Tübingen, 1922, 650–678.

[7] Gyekiczky Tamás: Klasszikus tudásszociológiai modellek a jogrendszerről és a bírósági eljárásokról, *Eljárásjogi Szemle*, 2018/4, 1–9. https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8592604 (Letöltés: 2026. szeptember 30.)

[8] Chris Guthrie – Jeffrey J. Rachlinski – Andrew J. Wistrich: Judging by Heuristic: Cognitive Illusions in Judicial Decision Making, *Judicature* 86, 2002/1, 44–50. (*Cornell Law Faculty Publications*, 862.) https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1733&context=facpub (Letöltés: 2026. szeptember 30.); uők: Inside the Judicial Mind, *Cornell Law Review*, vol. 86, 2001/4, 777–830. (*Cornell Law Faculty Publications,* 814.) https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1734&context=facpub (Letöltés: 2026. szeptember 30.)

[9] Koen Lenaerts – Piet Van Nuffel: *European Union Law*, Sweet & Maxwell, London, 2011, 735–738; C-106/77. Simmenthal ítélet, ECLI:EU:C:1978:49.

[10] Lásd részletesebben: Gombos Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után,* Wolters Kluwer, Budapest, 2011.

Az Európai Unió sui generis önálló jogrendszere közvetlenül hat a tagállami bíróságokra és kötelezettségeket keletkeztet azok számára.[11] A szakirodalom ezt a struktúrát következetesen a „decentralised enforcement" modelljeként írja le, amelyben a tagállami bíróságok az uniós jog elsődleges végrehajtói,[12] és e tevékenységük során biztosítaniuk kell az uniós jog teljes érvényesülését.[13] A szakirodalom már a nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog egymáshoz való viszonyából, annak a bírói szerepekre gyakorolt hatásaként levezette a funkcionális kettősséget (dédoublement fonctionnel).[14] Az uniós jog azonban túllép ezen a modellen: az autonóm jogrend doktrínája miatt a tagállami bíró nem két elkülönült rendszer között közvetít, hanem egy egységes, többszintű jogrendben működik. Ezt a különbséget hangsúlyozza Takis Tridimas is, aki szerint az uniós jog alkotmányos minősége a nemzeti bíróságok szerepét strukturálisan alakítja át.[15] Ennek megfelelő a szóhasználat is: az Európai Unió Bírósága és a tagállami bíróságok közötti viszony alkotmányos párbeszédként írható le. Ezek a követelmények a bírói szerepek struktúráját annyiban alakították át, hogy szükségképpeni vertikális együttműködés[16] alakult ki a tagállami bíróság és az Európai Unió Bírósága között. Paul Craig és Gráinne de Búrca hangsúlyozzák, hogy ez a kapcsolat nem klasszikus hierarchia, hanem strukturált együttműködés, amelyet az előzetes döntéshozatali mechanizmus tart fenn.[17] Ez az uniós jogi hatás a bírói szerepet kommunikációs és kooperatív dimenzióval bővítette. Ezzel a bírói szerep a klasszikus funkciók mellett transznacionális dimenzióval bővült, amely a bírót a jogrendek közötti közvetítővé teszi. Az EUSZ 19. cikk (3) bekezdés b) pontja és az EUMSZ 267. cikke szerinti előzetes döntéshozatali eljárás ennek a kibővült bírói szerepnek köszönhető együttműködésnek az intézményes kerete.

[11] Paul Craig – Gráinne de Búrca: *EU Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, Oxford, 2020, 182–186.

[12] Uo., 263–270.

[13] Az elv alapját már a korai esetjog lefektette: C-26/62. Van Gend en Loos ítélet, ECLI:EU:C:1963:1; Costa kontra E.N.E.L. ítélet, ECLI:EU:C:1964:66.

[14] Georges Scelle: *Précis de droit des gens*, Párizs,Recueil Sirey, 1932, 54–56.

[15] Takis Tridimas: *The General Principles of EU Law*, Oxford,Oxford University Press, 2006, 5–12.

[16] Itt szükséges megemlíteni, hogy e vertikális szintű bírói párbeszédet bővítette ki a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége egyik vezető témájaként megvalósuló igazságügyi együttműködés horizontális, tagállami bíróságok közötti együttműködéssel is.

[17] Craig–Búrca: *EU Law,* 441–450.

Az előzetes döntéshozatali eljárás és annak változásai

Az előzetes döntéshozatali eljárás során a jelenleg a Bíróságból és a Törvényszékből álló Európai Unió Bírósága[18] biztosítja a jog tiszteletben tartását a Szerződések értelmezése és alkalmazása során,[19] ezért az EUMSZ 267. cikke szerinti előzetes döntéshozatali eljárás a tagállami bíróságok és az Európai Unió Bírósága közötti olyan együttműködés,[20] amely keretében az uniós jog egységes érvényesülése és értelmezése érdekében a tagállami bíró(ság) az Európai Unió Bíróságához fordulhat az uniós jog érvényességével vagy értelmezésével kapcsolatos kérdésben.[21] Már ebből a megfogalmazásból következik, hogy az értelmezési és az érvénytelenséggel kapcsolatos előterjesztések két önálló altípusát jelentik az előzetes döntéshozatalnak. A Foto-Frost-ügy tanulsága, hogy miután a tagállami bíróság nem nyilváníthat érvénytelennek uniós jogi aktust, mert ez az Európai Unió Bíróságának kizárólagos hatásköre,[22] ezeknél az eljárásoknál szigorú előterjesztési kötelezettsége van minden tagállami bíróságnak. Az uniós jog értelmezése tekintetében előterjesztett előzetes döntéshozatali eljárásoknál az EUMSZ 267. cikkének második bekezdése minden tagállami bíróság számára lehetővé teszi, hogy ha úgy ítéli meg, hogy ítélete meghozatalához szükség van az értelmezendő uniós szabály alkalmazására, az Európai Unió Bíróságához előzetes döntéshozatali előterjesztést tegyen a szabály értelmezése kérdésében. Ez a lehetőség a tagállami bíróságokat korlátozás nélkül megilleti. A következetes esetjog értelmében sem jogalkotási, sem jogalkalmazási eszközökkel nem korlátozható a bírák előzetes döntéshozatali előterjesztési lehetősége, azaz e jogosultság nem kérdőjelezhető meg olyan szabályok vagy joggyakorlat alkalmazásával, amelyek ellehetetlenítik az Európai Unió Bírósága és a tagállami bíróság közötti párbeszédet, mert ez megfosztaná az Európai Unió Bíróságát attól, hogy a hatáskörét gyakorolja, illetve olyan ügyben, ahol az uniós jog értelmezésével összefüggő kérdések merülnek fel, határozzon.[23] Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének korlátozásmentes jogosultsága azonban nem jelent

[18] Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése szerint az Európai Unió Bírósága a Bíróságból, a Törvényszékből és különös hatáskörű törvényszékekből áll, jelenleg azonban különös hatáskörű törvényszék nincs az Európai Unió Bíróságán, a korábban ilyen funkciót betöltő Közszolgálati Törvényszék 2016-ban megszűnt, feladatait a Törvényszék vette át.

[19] EUSZ 19. cikk (1) bekezdés.

[20] Rachid Al Bitar – Noémia Bessa Vilela: Preliminary Ruling Procedure: A Cornerstone of Intergovernmental Coordination in the European Union, *Ars æqui*, 2025/10, 1–11. DOI: https://doi.org/10.61801/Arsaequi.2024.257

[21] Lásd részletesebben: Blutman László: *Az előzetes döntéshozatal – EU-jog a tárgyalóteremben*, Budapest, CompLex, 2003.

[22] C-314/85. Foto-Frost ítélet, ECLI:EU:C:1987:452.

[23] C-210/06. CARTESIO ítélet, ECLI:EU:C:2008:723, 96. és 97. pont.

„szabadosságot", ugyanis az előzetes döntéshozatal iránti kérelem helytállósága és szükségessége megítélésének felelőssége[24] kizárólag a kérdést előterjesztő bíróságot terheli.[25] Miután az uniós jog értelmezési monopóliuma végső soron az Európai Unió Bírósága kezében van, ezért létezik előterjesztési kötelezettséget előíró szabály is. Az EUMSZ 267. cikk harmadik bekezdése szerint, ha egy tagállam olyan bírósága előtt folyamatban lévő ügyben merül fel értelmezésre irányuló kérdés, amelynek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség, e bíróság köteles az Európai Unió Bíróságához fordulni.[26]

Az előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Unió Bírósága a feltett kérdésekre határozatában ad választ,[27] ezt követően a tagállami bíróság folytatja az eljárását, és meghozza a saját nemzeti ügyében a döntést.[28] Az eljárási sémából következik, hogy az előzetes döntéshozatali előterjesztéssel érintett alapügyekben a bírói szerepet is érinti, hogy jobban elválik egymástól a jogalkalmazás és a jogértelmezés. Az alapügyben kötelező értelmezést az Európai Unió Bírósága adja meg, de ennek az egyedi ügyben való alkalmazása az előterjesztő bíróra marad.

Sürgősségi előzetes döntéshozatal

Az előzetes döntéshozatali eljárás a gyakorlatban a sui generis uniós jogrend motorjának bizonyult. Az idők során számos átalakuláson esett át, amelyet részben szervezeti változás vagy ügyteher-nyomás okozott, de befolyásolta az előzetes döntéshozatali eljárások jellegét alulról jövő kezdeményezés, az előterjesztő bíróságok részéről feltett kérdések tartalmi változásának tendenciája is.[29] Az előzetes döntéshozatali eljárások szempontjából nagy jelentőségű változás volt a 2008. március 1-jén bevezetett sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás. Ez az eljárás lehetőséget teremtett arra, hogy a szenzitív, gyors elbírálást igénylő előzetes döntéshozatali előterjesztések nagyon rövid, három–hat hónapos időtartamon belül befejeződjenek az Európai Unió Bíróságán.

[24] C-510/19. Az [Openbaar Ministerie; Okirat-hamisítás] ítélet, ECLI:EU:C:2020:953, 25. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

[25] C-188/10 és C-189/10. Melki ítélet, ECLI:EU:C:2010:363, 63. pont; C-299/15. Striani és társai végzés, ECLI:EU:C:2015:519, 33. pont.

[26] EUMSZ 267. cikk harmadik bekezdés.

[27] C-235/95. Dumon ítélet, ECLI:EU:C:1998:365, 25. pont.

[28] C-17/81. Pabst ítélet, ECLI:EU:C:1982:129, 12. pont; C-291/05. R. N. G. Eind. ítélet, ECLI:EU:C:2007:771, 18. pont.

[29] A lezajlott szervezeti változásokról lásd részletesebben: Gombos Katalin: Az előzetes döntéshozatali eljárások változásai. *EU jog online*, 2026/1. DOI: https://doi.org/10.55413/561.a2600105.euo.

A 2024-es igazságügyi reform

Az előzetes döntéshozatali eljárásokban azonban a leglényegesebb változást a 2024 őszén lezajlott, a szakirodalom által „úttörőnek" nevezett[30] igazságügyi reform jelentette.[31] 2024. október 1-jétől az előzetes döntéshozatali eljárások lefolytatására részleges hatáskört kapott a Törvényszék, azaz ezzel megszűnt a Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó monopóliuma. Annak érdekében, hogy ez ne járjon az uniós jog koherenciájának és egységes értelmezésének sérelmével, számos garanciális szabályt alkottak meg. A Bíróság és a Törvényszék között az előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására sajátos hatáskörmegosztási szabályok érvényesülnek. Az előzetes döntéshozatali kezdeményezéseket változatlanul a Bírósághoz kell előterjeszteni, és a Bíróság az eljárási szabályzatának 93a. cikkében meghatározott szabályok szerinti előzetes elemzés alapján állapítja meg, hogy melyek azok az ügyek, amelyek megfelelnek az alapokmányban pontosan körülírt előírásoknak. A feltételeknek megfelelő előterjesztéseknek az elbírálását a Bíróság átadja a Törvényszéknek. Az első garanciális szabály, hogy az alapokmány pontosan körülírja azokat az ügycsoportokat, amelyek esetén sor kerülhet az előzetes döntéshozatali kérelem Törvényszék elé utalására. Az alapokmány 50b cikke alapján a Törvényszék rendelkezik hatáskörrel arra, hogy elbírálja az EUMSZ 267. cikke alapján előterjesztett azon előzetes döntéshozatal iránti kérelmeket, amelyek kizárólag az alábbi egyes ügycsoportokba tartoznak: közös hozzáadottértékadó-rendszer; a jövedéki adók; a vámkódex; az áruknak a Kombinált Nómenklatúra szerinti tarifális besorolása; a visszautasított beszállás, közlekedési szolgáltatások késése vagy törlése esetén az utasoknak nyújtandó kártalanítás és segítség; és az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelmi rendszere. Második garanciális szabály, hogy azokat az előzetes döntéshozatal iránti kérelmeket, amelyek más területekre is kiterjednek, változatlanul a Bíróság bírálja el. Nem a Törvényszék fogja elbírálni továbbá azokat az előzetes döntéshozatali kérelmeket sem, amelyek, habár a fenti ügycsoportokba tartoznak, önálló értelmezési kérdéseket vetnek fel az elsődleges jog – ideértve az Európai Unió Alapjogi Chartáját is –, a nemzetközi közjog vagy az uniós jog általános elvei vonatkozásában. Garanciális szabály az is, hogy a Törvényszéknek is joga van (vissza)utalni (áttenni) az ügyet a Bíróság elé, ha olyan elvi döntés meghozatalára van szükség, amely az uniós

[30] Bitar–Vilela: *Preliminary Ruling Procedure.*

[31] Az eljárási reform alapja, hogy az 2024. április 11-i (EU, Euratom) 2024/2019 európai parlamenti és tanácsi rendelet 2024. szeptember 1-jei hatálybalépésével módosult a Bíróság alapokmánya. A szervezeti változások, azaz az előzetes döntéshozatali eljárás részlegesen a Törvényszékre történő átruházása 2024. október 1-jén lépett hatályba.

jog egységességét és koherenciáját befolyásolhatja.[32] Az is az előzetes döntéshozatali eljárás koherenciáját védő garanciális szabály, hogy a Törvényszék által elbírált előzetes döntéshozatali ügyekben az alapokmányban megállapított feltételek mellett és korlátokon belül a Bíróság kivételesen akkor is felülvizsgálhatja a Törvényszék határozatait, ha fennáll a komoly veszélye annak, hogy az uniós jog egységessége vagy koherenciája sérül.[33]

A 2024-es igazságügyi reform bírói szerepre gyakorolt hatása

Az előzetes döntéshozatali eljárások kétszintűvé válása lehetőséget ad nem csupán a Bíróság előtti ügyteher csökkentésére, hanem arra is, hogy a Bíróság erősítse annak a bírói szerepének a gyakorlását, amely az uniós jog általános elveivel vagy az alapjogokkal összefüggő területeken megerősített elvi iránymutatásra ad lehetőséget. Az egyes szerzők által korszakalkotónak minősített[34] (mások által bírált[35]) 2024-es igazságügyi reform eredményeként lehetőség teremtődött arra, hogy a Bíróság értelmező gyakorlata jobban koncentráljon az Európai Unió saját alapjogi[36] katalógusa,[37] az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: Charta) értelmezésére. Abból, hogy a Bíróság a kétszintűvé vált előzetes döntéshozatali eljárásokban fenntartotta magának azon előterjesztések elbírálásának hatáskörét, amelyek a Charta értelmezésére vonatkoznak, arra következtethetünk, hogy az alkotmánybíróság-típusú alapjogi bírói szerepe erősödni fog, amely feltételezhetően átalakítja az előzetes döntéshozatal szerepét is. A Charta elsődleges jogforrások rangjára emelése az alapjogok kikényszeríthetőségét biztosítja, amely visszacsatolásként a Bíróság alapjogvédelmi, európai alkotmányossági

[32] EUMSZ 256. cikk (3) bekezdés.

[33] EUMSZ 256. cikk (3) bekezdés.

[34] Tanja Hilpold: The 2024 Reform of the EU Judicial System and the Transformation of the Court of Justice into a Constitutional Court, *European Papers – A Journal on Law and Integration*, 2025/3, 837–862. DOI: https://doi.org/10.15166/2499-8249/856

[35] Jacopo Alberti: O Tell Me the Truth About the Transfer of Preliminary References to the General Court. Three Narratives to Be Questioned, Two Thorny Issues to Be Introduced and One Scenario to be Addressed as the Main Legacy of the Recent Reform of the CJEU Statute, *European Papers – A Journal on Law and Integration*, 2025/2, 333–356. DOI: https://doi.org/10.15166/2499-8249/835

[36] Robert Schütze: Judicial Powers III: EU Fundamental Rights, in uő: (ed.): *European Constitutional Law,* Cambridge, Cambridge University Press, 2015, 429–470. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781316481790.016

[37] Gráinne de Búrca: The Road not Taken: The European Union as a Global Human Rights Actor, *American Journal of International Law*, 2011/4, 649–693. DOI: https://doi.org/10.5305/amerjintelaw.105.4.0649

feladatainak[38] erősödéséhez vezet, egyben megsokszorozza az EU jogvédelmi feladatait, így ezek a változások a jövő egyik új kihívását is előrevetítik. Az eddigi tendenciák alapján látható, hogy a Charta alkalmazásának előretörése az uniós jog számos alapvető alkotmányossági kérdésének reneszánszát is magával hozza (például az elsőbbség és a közvetlen hatály elveinek[39] az európai szintű alkotmányosság[40] szolgálatába állítása). Azt a tételt, hogy az uniós jog alkalmazhatósága csak a Charta hatálya alá tartozó helyzetekben jelenti a Charta által garantált alapjogok alkalmazhatóságát, azaz a Charta rendelkezései – uniós elem hiányában – önmagában nem teremtik meg a Bíróság jogértelmezési hatáskörét, árnyalja az, hogy ha a Chartát az uniós jog „árnyékának" tekintjük, vannak olyan szürke zónák az árnyék szélén, ahol – Lenaerts metaforáját használva – nehéz meghatározni, hol végződik a sötétség és hol kezdődik a fény.[41]

Az előzetes döntéshozatali eljárások tartalmi változásai

Az előzetes döntéshozatali rendszer az idők során az igazságügyi reformoktól függetlenül is átesett tartalmi változásokon is.[42] Az előzetes döntéshozatal eredeti céljához[43] képest ma már a tagállami bírói előterjesztések nagyobb részben nem egyszerűen uniós jogértelmezési kérdéseket vetnek fel, hanem az előzetes döntéshozatali előterjesztések igen nagy hányadban a tagállami jog[44] vagy hatósági,[45]

[38] Anthony Arnull: A Constitutional Court for Europe?, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies,* 2004/6, 1–34. DOI: https://doi.org/10.5235/152888712802759502; Eleanor Sharpston – Geert de Baere: The Court of Justice as a Constitutional Adjudicator, in Anthony Arnull – Catherine Bernard – Michael Dougan – Eleanor Spaventa (eds): *A Constitutional Order of States? Essays in EU Law in Honour of Alan Dashwood,* Oxford, Hart Publishing, 2011, 123, 124–125. DOI: https://doi.org/10.5040/9781472565402

[39] Alec Stone Sweet: *The Judicial Construction of Europe,* Oxford, Oxford University Press, New York, 2004; George Steiner: *Une Certaine Idee De L'europe,* Arles, Actes Sud, 2005; Pierre Pescatore: The Doctrine of Direct Effect: An Infant Disease of Community Law, *European Law Review,* 1983/8, 155–157, 157.

[40] Kaarlo Tuori: European Constitutionalism, in Roger Masterman – Robert Schütze (eds.): *The Cambridge Companion to Comparative Constitutional Law,* Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 521–553. DOI: https://doi.org/10.1017/9781316716731

[41] Koen Lenaerts – José A. Gutiérrez-Fons: *Az Európai Unió Bíróságának jogértelmezési módszerei,* HVG-ORAC, Budapest, 2022, 113–121.

[42] Takis Tridimas: Knocking On Heaven's Door: Fragmentation, Efficiency And Defiance In The Preliminary Reference Procedure, *Common Market Law Review*, 2003/1, 9–50. DOI: https://doi.org/10.54648/5115417

[43] Koen Lenaerts – Kathleen Gutman – Janek Tomasz Nowak: *EU Procedural Law,* Oxford, Oxford European Union Law Library, 2023; Robert Schütze: *Judicial Powers I: (Centralised) European Procedures in European Constitutional Law,* Cambridge, Cambridge University Press, 2015, 343–393.

[44] C-557/23. SPAR Magyarország ítélet, ECLI:EU:C:2024:737; C-653/22. Mali ítélet, ECLI:EU:C:2023:912.

[45] C-391/22. Tüke Busz ítélet, ECLI:EU:C:2023:892.

illetve bírói gyakorlat[46] uniós joggal való összeegyeztethetőségére vonatkoznak.[47] Ennek szükségképpeni következménye, hogy változik az Európai Unió Bírósága által adott válaszok módszertana. Ezen túl az összeegyeztethetőség kérdésében adott jogértelmezés inter partes – intra causa – erga omnes hatálya tekintetében már korábban lefolytatott szakmai vitákat[48] is újra felszínre hozhatja, és újra ráirányítja a figyelmet a tartalmilag szintén átalakult hasznos válasz elvére.[49] Álláspontom szerint az Európai Unió Bírósága – az összeegyeztethetőségre vonatkozó előterjesztések esetén – támpontokat ad a jogalkalmazás uniós jognak megfelelő kritériumairól,[50] de a kérdés érdemi vizsgálatának lehetőségét[51] (és felelősségét[52]) a tagállami bíróság elé[53] visszautalja.[54] Ettől elkülönítendő és csak ál-visszautalásnak minősíthetők[55] azok az esetek, amikor az Európai Unió Bírósága gyakorlatilag megtagadja az érdemi válaszadást, arra hivatkozva, hogy a ténybeli alap nem került megfelelően bemutatásra.[56] Mindezek előrevetítik, hogy az összeegyeztethetőségi kérdések esetén új módszertani megoldásokra van szükség, amely felvetheti az érvelési (és jogértelmezési) technikák átalakulását is.[57]

[46] C-932/19. OTP Jelzálogbank Zrt. és társai ítélet, ECLI:EU:C:2021:673.

[47] Somssich Réka – Fehér Miklós Zoltán: Magyar előzetes döntéshozatali eljárások 2004–2019, *Európai Tükör,* 2019/3, 13–14. DOI: https://doi.org/10.32559/et.2019.3.1

[48] A kiindulópont szerint az előzetes döntés kötelező a kérdést előterjesztő bíróságra nézve. Ugyanakkor vitatott, hogy a klasszikus előzetes döntéshozatal sajátosságai – különösen az, hogy az EUB nem a konkrét jogvitát dönti el, hanem kizárólag az uniós jog értelmezését adja meg – kizárják-e a klasszikus értelemben vett erga omnes hatályt. Az angolszász, a német és a francia szakirodalomban ez élénk vitákat generált (lásd pl. Paul Craig, Gráinne de Búrca, Takis Tridimas, Anthony Arnull, Christian Calliess, Matthias Ruffert, Rudolf Streinz, Eberhard Grabitz, Meinhard Hilf, Martin Nettesheim, Andreas Haratsch, Christian Koenig, Matthias Pechstein, Thomas Oppermann, Claus Dieter Classen, Martin Nettesheim, Claude Blumann, Louis Dubouis, Jean-Paul Jacqué, Denys Simon, Joël Rideau, Marc Blanquet, Koen Lenaerts nézeteit).

[49] C-83/14. CHEZ Razpredelenie Bulgaria ítélet, ECLI:EU:C:2015:480, 71. pont.

[50] C-352/20. HOLD Alapkezelő ítélet, ECLI:EU:C:2022:606, 66–67. pont.

[51] C-924/19. PPU. és C-925/19. PPU. FMS és mások ítélet, ECLI:EU:C:2020:367.

[52] C-512/21. Aquila Part Prod Com SA ítélet, ECLI:EU:C:2022:950.

[53] C-147/22. Központi Nyomozó Főügyészség ítélet, ECLI:EU:C:2023:790.

[54] Márton Varju – Ernő Várnay: After the Judgment: The Implementation of Preliminary Rulings in the Hungarian Judicial System 2004–2019 and Beyond, *Common Market Law Review,* 2022/6, 1743–1770. DOI: https://doi.org/10.54648/cola2022117

[55] Létezik egy olyan nézet, hogy mindkét helyzetet visszautalásként kell kezelni. Lásd Várnay Ernő: Az Európai Unió Bírósága visszautal a magyar bírósághoz, *Európai Tükör,* 2019/3, 23–33. DOI: https://doi.org/10.32559/et.2019.3.2

[56] C-705/21. AxFina Hungary Zrt. ítélet, ECLI:EU:C:2023:352, 36. pont.

[57] Lásd: Koen Lenaerts – José A. Gutiérrez-Fons: To Say What the Law of the EU Is: Methods of Interpretation and the European Court of Justice, *EUI Working Papers*, 2013/9, 1–48, Blutman László: *Értelmezés a jogban. A jog a nyelv fogságában,* Budapest, Gondolat, 2025.

BÍRÓI SZEREPEK A CSALÁDJOGI PEREKBEN

Visontai-Szabó Katalin

Bevezetés

A családjogi perekben a többi polgári pertípushoz képes fokozott szerep jut az érzelmeknek, mondhatjuk, hogy a családjogi perek az érzelmileg leginkább túlfűtött perek.[1] Ez egyáltalán nem meglepő, hiszen hol máshol lenne a legtöbb érzelem, ha nem a családban? Lélektani szempontból további fontos jellemzője ezeknek az eljárásoknak, hogy gyakori a felek közötti egyenlőtlenség. Napjainkban szerencsére már nem jellemző, hogy a férfi legyen a „családfő", a ház ura, aki egyedül hoz döntéseket, de az alá-fölé rendeltség még mindig megjelenhet például abban az esetben, ha a férj kifejezetten domináns volt a párkapcsolatban, és a feleségét elszigetelte a környezetétől, valamint anyagi függőségben tartotta.

A hatékony jogérvényesítés kulcsa a bírói aktivitás, mely családjogi perekben még nagyobb hangsúlyt kap. Ilyen eljárások során a bíró szerepe aktív és összetett,[2] ráadásul a bíró magatartása és hatékonysága az igazságszolgáltatásba vetett bizalom miatt is kiemelkedő jelentőséggel bír, hiszen nagyon fontos, hogy a felek az ítéletet elfogadják és a benne foglaltakat megtartsák. A gyermek szempontjából az volna a legjobb, ha a bíróság már elsőfokon olyan ítéletet tudna hozni, mely a gyermek érdekét szolgálja, és amelyet a szülők is elfogadnak. Semmiképp sem szolgálja a gyermek biztonságát és a megnyugvást, a továbblépést sem teszi lehetővé, ha a szülők éveken keresztül pereskednek, kihasználják az összes, rendelkezésükre álló fellebbviteli fórumot, valamint, ha még így sem a kívánságuknak megfelelő ítélet születik, az Alkotmánybírósághoz, a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamarához, az Alapvető Jogok Biztosához, az Emberi Jogok Európai Bíróságához, illetve jobb esetben csak a gyámhatósághoz és a rendőrséghez fordulnak, ezzel a gyermek nagykorúságáig fenntartva a bizonytalanságot, feszültséget és konfliktusokat.

[1] Czabán Samu: Pszichológiai hatások veszélyei a bírósági eljárásokban, különös tekintettel a családjogi perekre, *Családi Jog*, 2021/1, 17.

[2] Kiss Attila: Hol a határ? Gondolatok az aktív bírói szerepfelfogás egyes kérdéseiről, *Debreceni Jogi Műhely*, 2020/3–4, 66.

Az Alaptörvény és a Pp.[3] is meghatároz bizonyos alapelveket, melyek szem előtt tartása minden bíró alapvető feladata, de családjogi perekben a Családjogi Könyvben[4] megfogalmazott elvárásokra is tekintettel kell lennie.

A jóhiszeműség és tisztesség alapvető, mindenkivel, így a bíróval szemben is támasztott követelés. Emellett kiemelkedő jelentősége van a bírói függetlenségnek,[5] melynek lényege, hogy a bíró csak a jogszabályoknak van alárendelve, őt senki sem utasíthatja, döntését a rendelkezésére álló bizonyítékok gondos mérlegelése után, saját lelkiismerete és legjobb tudása szerint hozza meg, abban semmi módon nem befolyásolható. Ez többnyire meg is valósul, de véleményem szerint gyakran megesik, hogy a bíró igyekszik minden téren túlbiztosítani magát, annak érdekében, hogy a másodfokú bíróság is tökéletesen megalapozottnak találja az ítéletet. Ily módon tehát nem valósul meg a bíró teljes függetlensége, mert lényegében a másodfokú bíróság véleményétől tartva, tulajdonképpen a fellebbviteli fórumnak alárendelődve dolgozik.

A függetlenséghez szorosan kapcsolódik a pártatlanság. Az elvárás, mely szerint nem elég pártatlannak lenni, annak is kell látszani, a családjogi perekben fokozottan érvényesül. Az érzelmekkel túlfűtött, elkeseredett peres felek hajlamosak azt gondolni, hogy a bíró a másik fél pártját fogja, neki akar kedvezni, esetleg azért nem hoz számára kedvező döntést, mert az ellenféllel azonos nemű, és biztosan elfogult a saját személyes tapasztalatai hatására. Nincs könnyű dolga tehát a bírónak, ha meg akarja őrizni a pártatlanság látszatát, hiszen, ha mindkét féllel egyformán empatikusan viselkedik, akkor is elfogultsággal vádolhatják.

A méltányosság gyakorlása anyagi és eljárásjogi szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír. Ahogy a bevezetőben említettem, családjogi perekben gyakori, hogy a peres felek között nagyfokú egyenlőtlenség tapasztalható. Ezen különbségek adódhatnak a jogi ismeretek hiányából, a szakszerű jogi segítséghez való hozzáférés korlátozott voltából, valamint az anyagi helyzet terén tapasztalható eltérésekből. Ezen egyenlőtlenségek kiegyenlítése, valamint a gyengébb fél védelme[6] a bíró feladata, természetesen a pártatlanság követelményeinek megtartása mellett. Előfordulhat például, hogy a jobb anyagi helyzetben lévő fél szerepel bejegyzett tulajdonosként a nyilvántartásokban, ő kezeli a bankszámlát, és ő rendelkezik a család anyagi javai felett, ezért a házastársa nincs tisztában azzal, hogy a házassági vagyonközösség fennállása alatt szerzett vagyon –

[3] 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.
[4] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, IV. könyv: Családjogi Könyv.
[5] Alaptörvény 26. cikk.
[6] Ptk. 4:4. §.

a törvényes vagyonjogi rendszer fennállása esetén – közös vagyonnak minősül. A bizonyítási eljárásban is adódhatnak kiegyenlítésre váró egyenlőtlenségek, például az egyik fél számtalan hang- és videófelvételt készített, melyeket bizonyítékként a perben fel is kíván használni, azonban ellenfele semmivel sem tudja bizonyítani az igazát, mert például nincs is olyan készüléke, mely ilyen felvételek készítésére alkalmas lenne, vagy csak nem jutott eszébe azt használni.[7]

A bíró feladatai közé tartozik az alaki és anyagi pervezetés, az intézkedés és kérdezés, a rend fenntartása, szükség esetén a szankcionálás. Családjogi perekben is fontos momentum a tényállás tisztázása, melynek során a következő bizonyítási eszközök állnak a felek rendelkezésére: a felek nyilatkozatai, a gyermek meghallgatása, okirati bizonyítékok, tanúvallomások, szakértői és pedagógiai vélemények. A rendelkezésre álló bizonyítékokat a bíró szabadon mérlegelheti, és ez alapján hozza meg a döntését. Az egyes bizonyítékok között elvileg nem állítható fel rangsor, de a szakértői vélemények sokszor nagyobb súllyal esnek a latba, mint az egyéb bizonyítékok, feltehetően nagyobb objektivitásuk és a háttérben álló szakértelem miatt. Fontos feladata a bírónak a tájékoztatás, különösen akkor, ha a felek jogi képviselő nélkül járnak el. A fegyverek egyenlőségének elve nyomán kiegyenlítő szerepe is van, abban az esetben, ha csak az egyik félnek van ügyvédje, a másiknak nincs. A bíró ilyen esetekben is csak felvilágosítást adhat, jogi tanácsot nem.

Viszonylag új feladata a bírónak a gyermek meghallgatása.[8] A gyermek legfőbb érdekének garantálása, valamint jogainak biztosítása érdekében lehetőséget kell biztosítani számára, hogy véleményét kifejezze, hiszen a családjogi perekben született ítélet az ő további életére is komoly hatást gyakorol. A bírónak a gyermek érdekében, amennyiben szükségesnek látja, ideiglenes intézkedést kell hozni, akár erre irányuló kérelem hiányában is.

A Pp. alapvető elvárása, mely szerint a bíró az egyezség létrehozására törekszik,[9] családjogi perekben fokozott jelentőséggel bír. Mindenképpen érdemes a feleket a békés megegyezés irányába terelni, hiszen – elvileg – ők tudják a legjobban, hogy mi a jó nekik és a gyermeküknek, valamint sokkal nagyobb valószínűséggel fogadják el az ítéletet, ha az egyezségükön alapszik, mintha a bíróság döntésén nyugodna. Ily módon elkerülhető az évekig tartó pereskedés, mely nem szolgálja a gyermek érdekét.

[7] Szendrői Anna: A jogsértő bizonyítási eszközök felhasználhatósága a családjogi perekben, *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2,155.
[8] Ptk. 4:148. §.
[9] Pp. 13. §.

A bíró szerepei a családjogi perekben

Ami a bíró konkrét szerepeit illeti, családjogi perekben sokkal szélesebb a repertoár, többféle szerepben is helyt kell állnia. A felek személyes magánéletét érintő perekben a bíró nemcsak mint döntéshozó van jelen, hanem egyúttal mint békéltető/békítő, mediátor, valamint a gyermek érdekének védelmezőjeként[10] is fellép.

A bírónak a családjogi perekben van egyfajta békítő szerepe. Ugyan az úgynevezett „békítő tárgyalás" már hosszú ideje nem létezik a polgári perrendtartásban, a bontóperek első, perfelvételi tárgyalását az ügyvédek és a felek a mai napig előszeretettel nevezik békítő tárgyalásnak. A régi Pp.[11] szerint a bíró kötelessége volt, hogy az első tárgyaláson megkísérelje a felek békítését.[12] Amennyiben ez nem járt sikerrel, harmincnapos várakozási időt írt elő a törvény, annak érdekében, hogy még egy esélyt adjon a feleknek arra, hogy ezen egy hónap alatt rendezzék a kapcsolatukat. A határidő letelte után tűzhette ki a bíró a folytatólagos tárgyalást. Ez az idő rendszerint eredménytelenül telt el és valójában csak az eljárás elhúzódását eredményezte.

A békítő tárgyalások, illetve a békítésre tett bírói kísérletek alapja az Alaptörvényben keresendő, melynek L cikke rendelkezik a házasság védelméről.[13] A házasság védelmét szolgálja többek között a harmincnapos kötelező várakozási idő, melynek el kell telni a házasságkötési szándék bejelentése és a házasság megkötése között,[14] annak érdekében, hogy a felek alaposan megfontolják ezt a (jó esetben) életre szóló döntést és ne kössék össze „hirtelen felindulásból" az életüket. A védelem a házasság felbontásánál is megjelenik, de ma már nem létezik a házasságvédő intézménye,[15] akinek kifejezetten az volt a feladata, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel akadályozza a házasság felbontását. Napjainkban már csak az szerepel az eljárási szabályok között, hogy a bíró az eljárás során bármikor megkísérelheti a felek békítését, ha arra esélyt lát.[16] Ennek elősegítésére a bírónak egy igen hatékony eszköz is rendelkezésére áll: javasolhatja a feleknek – bizonyos feltételek fennállása esetén kötelezheti őket[17] –, hogy

[10] Ptk. 4:2. § (1).
[11] 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról (régi Pp.).
[12] 1952. évi III. törvény (régi Pp.) 285. §.
[13] Molnár Sarolta: A Ptk. Családjogi Könyvének emberképe, in *„Ad imaginem et similitudinem nostram". Emberkép a jogban,* Budapest, Pázmány Press, 2024, 846.
[14] 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról 27. § (1).
[15] Tamási Anna Éva: A kötelékvédő szerepének változásai az egyházjogban, kitekintéssel a magyar világi perjogra, *Diké,* 2023/2, 100.
[16] Pp. 456. § (4).
[17] Ptk. 4:172. §.

vegyenek részt közvetítői eljárásban. A mediátor valódi segítség lehet a felek számára. Véleményem szerint külső segítség nélkül nem sok esély van arra, hogy a felek maguktól kibékülnek, ezért sokkal szélesebb körben kellene alkalmazni a mediációt, mely akkor is nagyon hasznos lehet, ha a felek nem akarnak kibékülni, ha már egészen biztosak abban, hogy el szeretnének válni. A válási mediáció lényege, hogy segít a feleknek meghozni a házasság felbontásával szükségképpen együtt járó döntéseket (szülői felügyelet rendezése, kapcsolattartás, lakáshasználat, gyermektartás) és helyreállítani a kommunikációt, csökkenteni a feszültséget, feloldani a konfliktusokat.

A mediáció, mint konfliktuskezelő módszer, eszköz, azért nagyon hasznos egy családjogi perben, mert a bíróság által hozott ítélet a felek közötti konfliktust nem képes feloldani, sőt sok esetben csak tovább fokozza azt. Kevés olyan pertípus van, ahol ennyire fontos lenne, hogy a felek kielégítő viszonyban maradjanak egymással. A szülők válás utáni kapcsolata alapvetően fogja meghatározni a gyermek további lelki fejlődését, traumatizációja csak akkor kerülhető el, ha a szülők közötti konfliktus feloldódik.

Amennyiben a felek nem kívánnak élni a közvetítői eljárásban való részvétel lehetőségével, az is elegendő lehet, ha a bíró maga helyezkedik a közvetítő szerepébe. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ledobja a bírói talárt, leül a felek közé, és elkezd közvetíteni közöttük, mert ez jogilag és etikailag is kifogásolható lenne, azzal azonban semmilyen szabályt nem sért, ha a pervezetés során a hozzáállásában megjelenik a mediátori szemlélet. Jogos és teljesen természetes, hogy a perben nem érzelmi, hanem jogi megközelítést alkalmaznak, a bíró nem a felek terapeutája, de nagyon sok múlik az ő hozzáállásán, hogy mit tesz a felek közötti kapcsolat konszolidálása vagy – éppen ellenkezőleg – a konfliktus fokozása érdekében. Tapasztalatom szerint ez utóbbi többnyire inkább a jogi képviselőkre jellemző, akiknek vélt vagy valós (anyagi) érdeke fűződik a konfliktus eszkalálódásához és emiatt kifejezetten ellenzik a mediációt, melyben egyúttal a felesleges időhúzás eszközét is látják.

Fontos tehát, hogy a különbséget tegyünk a mediátor bíró és a mediátor szemléletű bíró között. A bírósági mediációban olyan bírók vesznek részt, akik részt vettek erre jogosító képzésen és megtanulták a közvetítés alapjait. Ők jellemzően szabadidejükben végeznek mediátori tevékenységet, „főállásban" pedig bíróként vagy bírósági titkárként dolgoznak. A két különböző szerepet nem szabad összekeverni, a kettőnek élesen el kell különülni egymástól, nem fordulhat tehát elő, hogy a bíró a tárgyalóteremben nekiálljon mediálni, de az sem elfogadható, ha a mediációs ülésen keveredik szereptévesztésbe, és olyan határozottsággal irányítja a feleket, mintha neki kellene az ügyben meghozni az ítéletet. A mediátor szemléletű bíró ezzel szemben bírói szerepének megfelelően

vezeti a tárgyalást, értékeli és mérlegeli a bizonyítékokat, de a pervezetés során végig érzékeny marad a felek érzelmeire, szükségleteire, és a rendelkezésére álló szűkre szabott keretek között reflektál is azokra.

A bíró harmadik és egyben legfontosabb szerepe, hogy ő a gyermek érdekének védelmezője. A családjogi perekben a gyermek elsődleges érdeke, hogy gyors és megalapozott döntés szülessen. Az elmúlt években a Pp. számos módosítást[18] élt meg, melyek elsősorban az eljárás gyorsítását szolgálták, nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy a megalapozott döntés legalább ilyen fontos. Nem könnyű megtalálni az egyensúlyt a megalapozott döntés és a lehető leggyorsabban meghozott ítélet között, és azt is nehéz eldönteni, hogy melyik a kettő közül a lényegesebb a gyermek számára. A másik nehézséget az okozza, hogy a szülők és a gyermek érdeke gyakran kerül konfliktusba egymással, melyről a szülők nem szívesen vesznek tudomást.[19] Jellemzően meg vannak győződve róla, hogy ami nekik jó, az a gyermeknek is jó, azaz a gyermek érdeke azonos a szülők érdekével, pedig ez sok esetben egyáltalán nem igaz. A másik, amit nem szabad a bírónak elfelejteni, hogy nem azt kell eldöntenie, hogy a szülők közül melyiknek van igaza, hanem azt, hogy a rendelkezésre álló lehetőségek közül melyik lenne a legjobb a gyermeknek. Azonos tényállás esetén is előfordulhat, hogy a gyermek érdekével kapcsolatban két bíró teljesen ellentétes következtetésre jut,[20] hatalmas felelősségük van tehát, amit igen komolyan kell venniük.

A jó bíró tulajdonságai

Ezen fokozott elvárásoknak a bíró csak abban az esetben tud eleget tenni, ha rendelkezik az úgynevezett „jó bíró" tulajdonságaival. Ezt a kérdést, miszerint milyen is egy jó bíró, elég nehéz meghatározni. Ehhez hívom segítségül Barna, Juhász és Márok bírósági titkárok alapos és meggyőző kutatási eredményeit, mely kutatásban éppen a fent említett kérdésre keresték a választ.[21]

A szerzők álláspontja szerint a jó bíró jóhiszemű és tisztességes, becsületes, megfontolt, intelligens, széles látókörű, nyitott, tapasztalt, jellemző rá a joghoz való hűség, független, pártatlan, felkészült, határozott és magabiztos, türelmes, megértő és elfogadó. Jellemző rá továbbá, hogy döntésképes, erkölcsileg

[18] 2020. évi CXIX. törvény.

[19] Kriston Edit: A gyermek érdeke a családjogi perek hazai joggyakorlatának aktualitásai tükrében, *Magyar Jog*, 2025/12, 784.

[20] Kúria Pfv.20.022/2023/8.

[21] Barna Lili – Juhász Dorottya – Márok Soma: Milyen a jó bíró?, *Miskolci Jogi Szemle,* 2018/1, 84–98.

feddhetetlen, rendelkezik egy belső morállal, morális stabilitással. Fontos tulajdonság továbbá a karizma – hiszen ő az eljárás karmestere, irányítója –, a logikus, analizáló, problémamegoldó gondoskodás, a nagyfokú teherbíró képesség (a mentális leterheltség, az időnyomás és az ebből eredő stressz miatt). Képes továbbá arra, hogy megfelelően kezelje az előítéleteit és a sztereotípiákat, képes legyen elszakadni a beidegződéseitől a körülmények, a társadalmi elvárások és a jogszabályok megváltozása esetén például attól, hogy a gyermeknek kizárólag az anya mellett lehet a helye. Fontos, hogy minden esetben felkészült legyen, ne érezze úgy az ügyfél, hogy ő csak egy a sok ügy közül, hanem azt éreztesse vele, a problémája számára is kiemelkedő jelentőséggel bír. Képesnek kell lennie arra, hogy felismerje a gyermek érdekét, hogy kezelni tudja a tárgyaláson megjelenő érzelmeket – jellemzően düh, indulatok, csalódottság és frusztráció –, valamint legyen kellően empatikus, de csak annyira, hogy ne vonódjon be túlságosan érzelmileg, mert az könnyen kiégéshez vezet. Lényeges elvárás a bíróval szemben, hogy ne lehessen őt megtéveszteni. Nyilvánvaló, hogy a bíró is csak ember, hatással vannak rá a hazugságok és a légből kapott állítások is, továbbá a jogellenesen szerzett vagy előállított bizonyítékok is. Fontos tehát, hogy ezeket a befolyásolási kísérleteket és az ezekhez kapcsolódó érzeteket, hatásokat képes legyen felismerni és a helyén kezelni. A bírónak megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel kell rendelkezni, ami abban is segíthet neki, hogy ellen tudjon állni – az elsősorban a jogi képviselők oldaláról érkező – nyomásnak. Fontos továbbá, hogy lehetőleg ne legyen személyes érintettsége, vagy ha van, akkor azt képes legyen kontroll alatt tartani és az ügytől elkülöníteni, például, ha maga is elvált vagy elvált szülők gyermeke, esetleg nő- vagy férfigyűlölő.[22]

Összegzés és javaslatok

Tanulmányomban arra kerestem a választ, hogy a bírónak milyen különleges – a többi polgári perhez képest eltérő – szerepe van a családjogi perekben. Megállapítottam, hogy bizonyos tulajdonságok, feladatok és szerepek hangsúlyosabban jelennek meg ezekben a pertípusokban.

Amennyiben egy jogász úgy dönt, hogy a bírói pályára szeretne lépni, alapos kiválasztási folyamaton kell átmennie, többek között például pszichológiai alkalmassági vizsgálaton kell megfelelnie. Álláspontom szerint ahhoz, hogy valaki jó családjogi bíró legyen, még magasabb elvárásoknak kell eleget tennie. Egy kártérítési vagy szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti perben is

[22] Uo.

lehetnek indulatok, de olyan felfokozott érzelmek, mint a családjogi perekben, semmilyen más pertípusban nem jelennek meg. Ráadásul egy bontóperben vagy szülői felügyelet rendezésére irányuló perben szó szerint a felek élete múlik a bíró döntésén. A per során a bíró belelát más emberek magánéletébe, mélyen behatol a privát szférájukba és óhatatlanul bevonódik a konfliktusukba. Ez érzelmileg nagyon megterhelő lehet, és nagyon nehéz ezeket az érzéseket a helyükön kezelni, feldolgozni. Ha valaki túlságosan empatikus, akár bele is betegedhet, azonban az sem jó, ha teljesen érzéketlen, mert akkor nem lesz képes jó döntést hozni.

Véleményem szerint nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a családjogi perekben megjelenő speciális igényeknek és megfontolni a külön családjogi bíróságok létrehozásának lehetőségét. Ez elsősorban nagyobb bíróságokon valósulhatna meg, olyan helyeken, ahol eleve kisebb az ügyforgalom, nyilvánvalóan nincs értelme külön bíróságot működtetni a családjogi perek számára.

A különbíróság garanciát jelentene arra, hogy az ott dolgozó szakemberek speciális szakértelemmel rendelkeznek – elsősorban a családjog, gyermekjogok és gyermekvédelem terén, valamint komoly pszichológiai ismeretekkel, konfliktuskezelési jártassággal és kommunikációs képességgel –, és személyes tulajdonságaik alapján is alkalmasak arra, hogy a szülők közötti konfliktust segítsék a lehető leggyorsabban és legbiztosabban hosszú távra megoldani. A megfelelő szakmai háttér mellett az elköteleződésnek is fontos szerepe van; feltételezhetjük, hogy aki a különbíróságon szeretne dolgozni, fokozottan érzékeny a családjogi kérdések iránt. A családjogi bíróság nemcsak tartalmában, hanem formájában is többet nyújthatna, mint egy hagyományos bíróság: ki kell építeni egy olyan infrastruktúrát, ahol a gyermek is biztonságban érzi magát, nem találkozik például a folyosón rabláncon vezetett vádlottakkal, van olyan helyiség, ahol nyugodt körülmények között sor kerülhet a meghallgatására, valamint segítő szakemberek (pl. pszichológusok) is elérhetőek a felek és a gyermek számára.

A külön családjogi bíróságok gyakran emlegetett hátránya a kiégés veszélye. Való igaz, hogy fokozottabb érzelmi megterhelésnek van kitéve a bíró, ha kizárólag családjogi perekkel foglalkozik, a monotonitás nem segíti a lelki regenerációt. Mindezt azonban könnyen ellensúlyozni lehetne szupervízióval, coachinggal, esetmegbeszélésekkel és pszichológiai támogatással. A bírói függetlenség miatt jelenleg senki sem segíti a bírót a döntéshozatalban, pedig sokat segíthetne, ha lenne valaki, akivel megoszthatja érzéseit, félelmeit, gondolatait. Itt elsősorban a döntés meghozatala során óhatatlanul felmerülő lelki vívódásra gondolok, melynek feloldása nemcsak a helyes döntés megtalálását segíti, hanem a kiégés elkerülésében is fontos szerepe van.

Nagy hibának tartom, hogy a bíró semmiféle visszacsatolást nem kap arról, hogy a gyakorlat visszaigazolta-e a döntése helyességét. Ha a felek nem fellebbeznek a döntés ellen, akkor feltételezheti, hogy azt elfogadták, de ettől még nem biztos, hogy azzal meg is vannak elégedve. Jelenleg nincs erre megfelelő infrastruktúra, de ha kiépülne a külön családjogi bíróságok rendszere, akkor erre is lehetne megoldást találni. A bíró is sokat tanulhatna ezekből a visszajelzésekből, melynek segítségével a jövőben még magabiztosabban hozhatná meg döntéseit.

A jelen helyzetben mindez még kissé utópisztikusnak tűnik – hiszen hazánkban fragmentált a gyermekvédelmi és a bírósági rendszer –, ugyanakkor valódi megoldást jelenthetne a pusztán a jog eszközeivel kezelhetetlen családjogi viták-ra a Szeibert Orsolya által angolszász mintán bemutatott gondoskodó családjogi bíróság. Az ilyen típusú bíróság tulajdonképpen egy komplex családgondozási központ. Erre azért is nagy szükség lenne, mert a családjogi perek és a családok problémái egyre komplexebbek, például egyre több a mozaik család, a sajátos nevelési igényű gyermek, a családon belüli erőszak. A családjogi bíróságokon elérhető lenne jogi, pénzügyi és pszichológiai segítség,[23] mely támogatási módok külön-külön jelen vannak hazánkban (Áldozatsegítő Központok, Családsegítő Központok, ingyenes jogi tanácsadás és panasznap a bíróságokon), de egységes, komplex módon nem nyújtanak szolgáltatást.

[23] Szeibert Orsolya: A gondoskodó családjogi bíróság eszméje, *Családi Jog,* 2022/4, 32–36.

BÍRÓI SZEREPEK A MAGÁNJOGI JOGTERÜLETEK METSZÉSPONTJÁN

Varga Nelli

Bevezetés

A klasszikus magánjog zárt, belső logikával rendelkező dogmatikai rendszert alkot. A Polgári Törvénykönyv[1] szerkezete és törvényi rendszere is ezt tükrözi, hiszen külön könyvben került szabályozásra a természetes személyek joga, a jogi személyek joga, a családjog, a dologi jog, a kötelmi jog és az öröklési jog.[2] A gyakorlatban azonban a jogviták nem mindig illeszthetők kizárólag a Ptk. egyetlen könyvéhez, és nem minden esetben sorolhatók be egyértelműen a Ptk. törvényi rendszerének valamely részterületébe.[3] Az életviszonyok gyakran egyszerre érintenek több magánjogi jogterületet, ezért a döntés meghozatala nem mindig szűkíthető le egyetlen jogintézmény alkalmazására.[4] A magánjogi metszéspontokban elhelyezkedő jogviták sajátossága éppen abban áll, hogy a bíró nem kizárólag egy jogterület szabályozási logikája alapján dönt, hanem döntésének egyszerre kell megfelelnie több jogterület követelményeinek. Ez szükségképpen árnyalja, bizonyos esetekben pedig át is alakítja a bírói szerepről alkotott felfogásunkat.

A magánjogi jogterületek metszéspontján ezért a bíró szerepe összetettebbé válik. Nem elegendő annak eldöntése, hogy az adott tényállásra mely jogszabályhelyet kell alkalmazni, hanem azt is vizsgálni kell, hogy a jogvita rendszertanilag milyen kérdéseket vet fel, milyen érdekek kerülnek egymással szembe, és ezek az érdekek miként egyenlíthetők ki, az esetleges joghézagokat miként töltheti ki.

A tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen szerepet tölt be a bíró azokban a magánjogi, különösen polgári jogi jogvitákban, amelyek nem illeszthetők kizárólagosan a magánjog, illetve azon belül a polgári jog egyetlen részterületének dogmatikai keretei közé. A vizsgálat két kiragadott esetkörön keresztül kívánja

[1] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.

[2] Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, Budapest, Wolters Kluwer, 2018. (Bevezető rendelkezésekhez fűzött magyarázat. Jogtár formátum.)

[3] Menyhárd Attila: Az új Polgári Törvénykönyv, in Jakab András – Gajduschek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota,* Budapest, MTA TK JTI, 2016, 322–343.

[4] Lábady Tamás: *A magyar magánjog általános tana,* Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000, 31–42.

bemutatni, hogy mennyiben válik összetettebbé a bírói szerep akkor, amikor a polgári jog egyes területeinek metszéspontjában elhelyezkedő jogvitát kell eldönteni. Az üzletrész sorsának elemzése a házastársi közös vagyon megosztása során a családjog és a társasági jog kapcsolódási pontjaira mutat rá. A kapcsolattartás akadályozásának személyiségi jogi és családjogi jogkövetkezményei pedig a családjogi és a személyiségi jogi védelem határait érintik. A tanulmány fő tézise, hogy a bíró ezekben a határhelyzetekben nem pusztán a jogvitát eldöntő jogalkalmazó, hanem rendszerszemléletű, érdekmérlegelő, érdekkiegyenlítő és jogfejlesztő szerepet is betölt.

A bíró szerepe a magánjogi metszéspontokban

A Ptk. több évtizedes kodifikációjának eredményeként a családjog és a társasági jog joganyaga a kódex rendszerébe került. A családjog elnyerte méltó helyét a jogrendszerben,[5] és immár a jogalkotó által sem vitatottan a családjog a polgári jog részévé vált. A családjog a családjogi jogviszonyok sajátosságai ellenére a polgári jognak nem egy hermetikusan lezárt, elszigetelődött része, hanem kapcsolódási pontokat mutat a kódex más területeivel.[6] Találóan fogalmazta meg Weiss Emília a kodifikáció során, hogy „a családjognak a polgári joghoz való viszonyában ki kell lépnie a korábban képviselt szigorú zártság gondolatköréből".[7]

A kodifikáció eredményeként a családjoggal párhuzamosan, a monista elv jegyében a társasági jog is a kódex keretein belül került elhelyezésre,[8] ami új távlatokat nyitott a társasági jog és a családjog kapcsolódási pontjait, interakcióit illetően. A családjog és a társasági jog – egymástól elkülönült – Ptk.-ban történő kodifikációja nem csupán rendszerbeli elhelyezést jelentett, hanem dogmatikai következményekkel is járt, ami szükségszerűvé teszi a családi

[5] Lábady Tamás: Fésületlen gondolatok az új polgári törvénykönyv javaslatának negyedik, Családjog című könyvéhez és a családok védelméről szóló sarkalatos törvénytervezethez, in Pogácsás Anett – Molnár Sarolta (szerk.): *Pro Vita et Scientia. Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából,* Budapest, Szent István Társulat, 2021, 156.

[6] Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje,* Budapest, Patrocinium, 2017, 22.

[7] Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása, *Polgári Jogi Kodifikáció,* 2000/2, 7.

[8] Kodifikációról és a társasági jog és polgári jog kapcsolatáról lásd bővebben Barta Judit: Pars pro toto (rész az egész helyett) – Novotni Zoltán ma is mértékadó tudományos megállapításai a társasági jog területén, *Miskolci Jogi Szemle,* 2024/2, 9–23. https://doi.org/10.32980/MJSz.2024.2.9; Miskolczi Bodnár Péter: A társasági jog kérdései egy életmű tükrében, in Gáspárdy László – Prugberger Tamás – Bíró György (szerk.): *Ünnepi Tanulmányok Novotni Zoltán professzor 60. születésnapjára,* Miskolc, Miskolci Egyetem, 1991, 235–246.

jogviszonyok és társasági jogi jogviszonyok összefüggéseinek, és más polgári jogviszonyokkal való kapcsolódási pontjainak vizsgálatát.

Ennek következtében a metszéspontokban létrejövő jogvitákban az egyes jogintézmények megközelítése és értelmezése sokkal *komplexebb, összetettebb feladatot* igényel a jogalkalmazóktól. Ezekben az ügyekben szükség van a *bíró rendszerszemléletére*. A jogvita ugyanis nem szakítható ki a Ptk. rendszeréből, és nem oldható meg kizárólag a Ptk. valamelyik könyvének hermetikusan elszigetelt szabályai alapján. A metszéspontokban a bírónak olyan kérdésekben kell döntést hoznia, amelyekben az egyik *jogterület célja nem feltétlenül esik egybe* a másik jogterület céljával. A házastársi közös vagyon megosztása során például a családjogi megközelítés azt kívánja, hogy a nem tag házastárs közös vagyonból eredő igénye ne maradjon kielégítetlenül. Ezzel szemben a társasági jog célja, hogy a tagsági jogviszony egy esetleges változása ne veszélyeztesse a társaság működését. A bírónak az *érdekek mérlegelésé*vel kell eljárnia, melynek során egyes érdekek nem kerülhetnek túlsúlyba, így a bíró feladata az *érdekek kiegyensúlyozása* is. Végül arra is rá kell mutatni, hogy a nyitott törvényi tényállások, törvényi fogalmak, joghézagok és jogterületi átfedések értelmezése során a bíró maga alakítja a magánjogi gondolkodást, és *jogfejlesztő, joghézagkitöltő* szerepet is betölt.

Az üzletrész sorsa a házastársi közös vagyon megosztása során

Az üzletrész házastársi közös vagyonként történő elszámolása jól mutatja, hogy a magánjogi jogviszonyok nem mindig sorolhatók be egyetlen jogterület alá. A házastársi közös vagyon megosztása alapvetően családjogi kérdés, míg az üzletrész a társasági jog jogintézménye. A bíró tehát nem egyszerűen közös vagyont oszt meg, amikor az üzletrész sorsáról dönt a házastársi közös vagyon megosztása során, hanem szükségszerűen tagsági jogviszonyt is érint, amely kihatással lehet a társaság működésére.[9]

[9] Barta Judit: A közkereseti és betéti társasági részesedés a házastársi közös vagyonban, *Gazdaság és Jog*, 2023/3–4, 9–21; Barta Judit – Barzó Tímea: A házastárs közkereseti társasági és betéti társasági tartozásokért való helytállásának kérdése a családjogi szabályok tükrében, in Tőkey Balázs (szerk.): *Liber Amicorun – Ünnepi tanulmányok Kisfaludi András 65. születésnapjára,* Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023, 223–236; Csűri Éva: A házastársi vagyonközösséghez tartozó társasági részesedések megosztásának módja, *Családi Jog*, 2017/3., 1–8; uő: *Értékpapírok és társasági részesedések a házassági vagyonjogban*, Budapest, HVG-ORAC, 2000, 39–42; uő: *A vagyoni értékű jogok és a gazdasági jog egyes kérdései a házassági vagyonjogban*, HVG-ORAC, Budapest, 2008; Pázmándi Kinga: Üzletrész a házastársi vagyonban – kérdések és válaszok a joggyakorlatban, *Gazdaság és Jog*, 2023/5–6, 53–55.

A Ptk. Családjogi Könyve szerint a vagyonközösséghez tartozó közös tulajdoni tárgyak megosztására a közös tulajdon megszüntetésének szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy természetbeni megosztásnak akkor sincs helye, ha azt bármelyik házastárs kellő indokkal ellenzi.[10] A jogok és követelések megosztására is ezeket a szabályokat kell megfelelően alkalmazni.[11] A Ptk. 4:61. § (3) bekezdése külön szabályt tartalmaz arra az esetre, ha csak az egyik házastárs a gazdasági társaság tagja vagy részvényese, és a társasági részesedés megszerzésére házastársi közös vagyonból került sor. Ilyen esetben a bíróság a nem tag házastárs kérelmére a részesedés átruházására irányadó szabályok megfelelő alkalmazásával a nem tag házastársnak társasági részesedést juttathat, ha a részesedés más módon nem adható ki.

Az üzletrész megosztására azonban nemcsak a Családjogi Könyv rendelkezései, hanem a társasági jog szabályai is irányadók. A jogvita elbírálása ezért rendszerszemléletet és társasági jogi ismereteket követel meg a bírótól.

Az üzletrész megosztása során ugyanis az a sajátos helyzet áll fenn, hogy a Családjogi Könyv mellett a Ptk. jogi személyekről szóló Harmadik Könyvében a jogalkotó házassági vagyonjogi normát helyezett el. A Ptk. 3:172. §-a szerint, ha a tag az üzletrészét házastársi közös vagyonból szerezte, a bíróság a házassági vagyonjogi perben a nem tag házastárs kérelmére, a törvény és a társasági szerződés üzletrész átruházására vonatkozó rendelkezéseinek megfelelő alkalmazásával társasági üzletrészt vagy üzletrész-hányadot juttathat a nem tag házastársnak. A szabályozás ebből következően a társasági szerződés vizsgálatát is megköveteli a házastársi közös vagyon megosztása során eljáró bírótól. Kérdésként vetődik fel, hogy amennyiben a társasági szerződés az üzletrész átruházását a társaság hozzájárulásához köti, e hozzájárulást mikor és milyen formában kell beszerezni. Az egységes bírói gyakorlat szerint a házastársi közös vagyon megosztása iránti perekben az ítélet meghozatala előtt a társaságot nem szükséges nyilatkoztatni, mert a társaságtól nem várható el, hogy az ítéleti rendelkezés tartalmának ismerete nélkül adja meg hozzájárulását.[12]

Ezen túlmenően a felek vitája esetén szükségessé válhat az üzletrész értékének szakértői módszerekkel történő meghatározása. Ez a felek között nem pusztán technikai kérdés. A vállalkozás értéke ugyanis többféle módszerrel is meghatározható:[13] könyv szerinti értékkel, korrigált vagyoni értékkel, jövedelemalapú,

[10] Ptk. 4:60. § (2) bekezdés.

[11] Ptk. 4:60. § (3) bekezdés.

[12] Civilisztikai Kollégiumvezetők 2016. március 16-ai Országos Tanácskozásának 24. állásfoglalása.

[13] BH 2010.216; Nagy Andrea: Az üzletrészek forgalmi értékének meghatározása a házastársi közös vagyon megosztása körében, *Gazdaság és Jog*, 2009/5, 11–13.

illetve piaci összehasonlító módszerrel.[14] A bíró nyilvánvalóan nem köteles az ehhez szükséges gazdasági-pénzügyi szakértelemmel rendelkezni, neki kell azonban eldöntenie, hogy az elszámolás során melyik értékelési módszert fogadja el.

Az érdekek mérlegelése szintén elkerülhetetlenné válik ezekben az ügyekben. A nem tag házastársnak jogos igénye van arra, hogy a közös vagyonból szerzett üzletrész értékéből részesedjen. A tag házastárs érdeke ezzel szemben az, hogy társasági pozíciója ne sérüljön, a társaság érdeke pedig az, hogy a tagsági kör esetleges változása ne veszélyeztesse a társaság működését. A társasági szerződés üzletrész-átruházásra vonatkozó szabályait ezért az eljáró bírónak nem lehet figyelmen kívül hagynia, ugyanakkor e szabályok alkalmazása nem vezethet a házastársi közös vagyon megosztására vonatkozó rendelkezések kiüresítéséhez.

Ezek a szabályok jól mutatják, hogy a bírónak sokrétű feladatot kell ellátnia az üzletrész házastársi közös vagyonként történő megosztása során. A döntés célja nem lehet az, hogy a családjogi szempontok teljesen maguk alá rendeljék a társasági jogot, vagy fordítva. A helyes bírói megoldás ehelyett az, ha a házastársi közös vagyon megosztása oly módon történik, hogy közben a társasági jog sajátos szempontjai és a társaság működéséhez fűződő érdekek sem sérülnek.

A kapcsolattartás akadályozása a személyiségi jog és a családjog határán

A kapcsolattartás akadályozása a családjog és a személyiségi jog metszéspontjának vizsgálatához vezethet. A kapcsolattartás alapvetően klasszikus családjogi jogintézmény. A gyermeknek joga van ahhoz, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, a különélő szülő pedig jogosult és köteles gyermekével kapcsolatot tartani. A gyermeket nevelő szülő köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani.[15] E háromszereplős jogviszony alapvetően a családjog által szabályozott, a kapcsolattartási jog azonban nem pusztán családjogi jogosultság, hanem nemzetközi jogi védelem alatt álló gyermeki jog[16] és alapjogi rangra emelt jogosultság is.[17]

A bírói gyakorlat alapvető kérdése ezekben az ügyekben az, hogy a kapcsolattartás akadályozása mikor marad családjogi probléma, és mikor lép át a

[14] Csirmaz László: Társasági üzletrész értékelése házastársi vagyonmegosztási perekben. Szakértői bizonyítás – Szakértői kompetencia, *Debreceni Jogi Műhely*, 2014/3–4. https://doi.org/10.24169/DJM/2014/3-4/4

[15] Ptk. 4:178. §.

[16] Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk 3. pont, Alapjogi Charta 24. cikk (3), Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikk.

[17] 3067/2021. (II.24.) AB határozat.

személyiségi jog területére. A bírói gyakorlat óvatosan kezeli azt a kérdést, hogy a kapcsolattartás akadályozása minősülhet-e személyiségi jogi jogsértésnek.[18] Ez az óvatosság abból fakad, hogy a személyiségi jogi per nem válhat a családjogi jogviták általános jogorvoslati fórumává.

A különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartásra vonatkozó szabályok megsértése esetén kizárólag többletényállási elemek mellett lehet a személyiségi jogi jogsértést megállapítani,[19] ha a családjog nem nyújt elegendő jogvédelmet. A kapcsolattartás akadályozása akkor sérthet személyiségi jogot, ha az a szülő, akinél a gyermeket elhelyezték, visszaélés-szerűen nem biztosítja a különélő szülő jogát a gyermekével való kapcsolattartásra, és ennek eredményeként a kapcsolattartási jog lényeges célja – így az, hogy a különélő szülő a gyermek mindennapi életének részese maradjon, vele szeretetteljes, bensőséges kapcsolatot tudjon ápolni, törekvéseit, céljait megismerhesse, a maga eszközeivel azok előmozdításában közreműködjön, a problémák, nehézségek megoldásában segítséget nyújtson, személyiségének fejlődésére rálátása, alakító hatása legyen – alapjaiban sérül.[20]

A Kúria álláspontja szerint a kapcsolattartás szabályozására és végrehajtására elsődlegesen a családjogi eszközök szolgálnak. Személyiségi jogi igény csak kivételesen és akkor lehet megalapozott, ha a kapcsolattartás akadályozása sorozatos, szándékos, és hosszabb időn át ellehetetleníti vagy súlyosan akadályozza a különélő szülő és a gyermek kapcsolatát.[21]

A Kúria értelmezése szerint a Ptk. személyiségi jogokat védő szabályainak nem az a rendeltetése, hogy – mintegy megkettőzve a jogi szabályozást – még egy jogcímet biztosítsanak a kapcsolattartás szabályozására és végrehajtására igényt biztosító jogcím mellett. A személyiségi jogi per a jogrendszerben elfoglalt helyénél, szerepénél fogva nem alkalmas más területre tartozó jogvita eldöntésére.

A fentiekre figyelemmel nem minden kapcsolattartással összefüggő kommunikációs zavar, vita minősül személyiségi jogi jogsértésnek. A bírónak el kell választania egymástól a családjogi konfliktust, a kapcsolattartás végrehajtásával kapcsolatos kérdéseket és a személyiségi jogi jogsértést. A határ nem mindig éles,

[18] Barzó Tímea: A különélő szülő kapcsolattartási jogát ellehetetlenítő szülői magatartás polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei, *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2, 83–94; Molnár Sarolta: Személyiségi jogok gyakorlati dilemmái a családi jogban, *Iustum Aequum Salutare*, 2025/1, 53–67; Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete, *Pro Futuro*, 2019/2, 82–99.

[19] BDT2020. 4138.

[20] BDT2022. 4517.

[21] Kúria Pfv.20.352/2025/4, Pfv.IV.20.501/2017/3, Pfv.IV.20.604/2020, Pfv.IV.20.724/2024, Pfv.20.766/2019/5.

ezért szükség van a bírói mérlegelésre, a két jogterület védelmi funkcióinak elhatárolására és a jogvédelmi határok kijelölésére. Ebből fakadóan személyiségi jogsértés álláspontunk szerint csak akkor állapítható meg, ha a gyermekkel együtt élő szülő a kapcsolattartást oly módon hiúsítja meg tartósan és visszaélés-szerűen, hogy az a különélő szülő személyiségének lényegét, annak szabad érvényesítését is érinti.[22]

A kapcsolattartás akadályozásának megítélése jól példázza, hogy a bíró nem egyszerűen a családjog és a személyiségi jog eszköztárai között választ, hanem kijelöli e jogterületek védelmi funkcióinak határait.

Záró gondolatok

A vizsgált két esetkör alapján megállapítható, hogy a magánjogi jogterületek metszéspontjában eljáró bíró szerepe szükségképpen összetett és többfunkciós. Az üzletrész házastársi közös vagyonként történő megosztása során a bírónak a családjogi és a társasági jogi szempontokat kell egymásra tekintettel értelmeznie, míg a kapcsolattartás akadályozása körében a családjogi és a személyiségi jogi védelem határait kell kijelölnie. A jogvita eldöntése mindkét esetben rendszerszemléletet követel, mivel a bírónak olyan magánjogi normákat kell alkalmaznia, amelyek eltérő szabályozási célokat és védendő érdekeket hordoznak. A döntés ezért nem merülhet ki a jogszabályok formális alkalmazásában: szükségessé válik az érdekek mérlegelése és kiegyenlítése, valamint adott esetben a bírói jogfejlesztő szerep érvényesülése is.

[22] BDT2020. 4152.

AZ ÜGYRE VONATKOZÓ NORMA KERESÉSE

Miskolczi Bodnár Péter

A felek által elfogadott szerződési szabályok, kapcsolódó dokumentumok,[1] a szerződéskötési tárgyalások anyaga, a felek korábbi gyakorlata, az általuk a szerződésre irányadónak tekintett szokások tartalmának feltárása csak a kiindulópontját képezik a bírói jogalkalmazásnak. Ezt követi a további vonatkozó normák felkutatása.

Az adott szerződéstípusra vonatkozó Ptk. rendelkezések

Abban az esetben, ha a jogvitával érintett ügylet nevesített szerződés, akkor a bírónak a Ptk. vonatkozó címe alatt szereplő kógens normákat és az ott található diszpozitív szabályok közül azokat kell felhasználnia a döntéshez, amelyektől a felek nem tértek el. Vegyes szerződés esetén két vagy több ilyen Ptk.-ban rögzített normacsoport is irányadó. A bírói feladat nehézségét jelzi, hogy ilyenkor nem a szabályanyagok egészét, hanem csak bizonyos részeit kell alkalmazni és emiatt a bíróra hárul az a feladat, hogy a vegyes szerződést „részekre bontva" meghatározza, hogy az egyes részekre melyik szerződéstípus szabályai irányadóak.

mögöttes szabályok

A kodifikáció során – szövegtakarékosságra törekedve – igyekeztek elkerülni a szövegismétléseket, így a bírónak gyakran kell alkalmazni mögöttes szabályokat. Mind a kiinduló, mind a mögöttes szabály lehet szerződéstípus és lehet a szerződésre vonatkozó bizonyos norma vagy normacsoport. A mögöttes szabály alkalmazását a Ptk. többféle módon is előírhatja, nevezetesen, lehet változtatás nélküli az alkalmazás, előfordulhat, hogy a Ptk. a mögöttes szabály „megfelelő" alkalmazását követeli meg, de azt a bíróra bízza, és arra is találunk példát, hogy a Ptk. bizonyos követelményeket rögzít a megfelelő alkalmazással kapcsolatban.

[1] Irányadó általános szerződési feltétel, esetleg mindkét félnek a saját általános szerződési feltétele, társasági szerződés esetén a kapcsolódó szindikátusi szerződés.

Mögöttes szerződéstípus

Sok esetben egy-egy szerződéstípus[2] bizonyos szabályait egy másik szerződéstípus vonatkozó normái között kell megtalálnia a bírónak.

Egy mögöttes szerződéstípus irányadó az alábbi esetekben:
- cserére az adásvétel,
- fuvarozásra a vállalkozás,
- lakásbérletre a bérlet,
- haszonbérletre a bérlet,
- faktoringra a kölcsön,
- fogyasztó által vállalt garanciára a készfizető kezesség,
- életjáradéki szerződésre a tartási szerződés szabályai alkalmazandóak.

A megbízási szerződés gyakran szerepel mögöttes szabályként, így
- a kutatási szerződésre,
- a közvetítői szerződésre,
- a bizalmi vagyonkezelésre és
- a fizetési megbízásra vonatkozóan is.

Többszörös áttétel

Bonyolítja a jogalkalmazó tevékenységét az olyan helyzet, amikor a mögöttes szabályok egyfajta láncolatot alkotnak, mint az alábbi esetben, ahol többszörös áttételre kerül sor: ingyenes tartásra az ajándékozás, míg ajándékozásra az adásvétel szabályait kell alkalmazni. Egy ingyenes tartási szerződéssel kapcsolatos jogviszonyban tehát a bírónak az adásvételi szerződés normáit sem szabad figyelmen kívül hagyni, noha erre semmi sem utal az ingyenes tartási szerződés normái között.

Két mögöttes szerződéstípus

Előfordul, hogy egy szerződéstípusra két másik szerződéstípus normái is vonatkoznak mögöttes szabályként, így

[2] Mögöttes szabályok nem csupán szerződésekre, hanem jogintézményekre is vonatkoznak, így jótállásra a kellékszavatosság, kötbérre a késedelmi kamat, szerződésmódosításra a szerződéskötés, jogátruházásra az engedményezés szabályai irányadóak.

- bizományra az adásvétel[3] és a megbízás,[4]
- balesetbiztosításra az életbiztosítás és a kárbiztosítás[5] szabályait kell alkalmazni.

Ilyen esetben a bírói feladatok bővülnek, hiszen azt is meg kell határozni, hogy milyen kérdés kapcsán melyik mögöttes szerződéstípus alkalmazandó és a konkrét kérdésben ennek a szerződéstípusnak melyik normája lesz irányadó mögöttes szabályként.

Fordított sorrend

A jogalkotó igyekszik könnyíteni a bíró munkáját azzal, hogy a Ptk. tipikusan az éppen szabályozott szerződéstípus kapcsán utal a mögöttes szabályra. Előfordul azonban a fordított sorrend is, amikor a mögöttes szabályok között helyezkednek el a figyelemhívó normák, hogy azok máshol is alkalmazandók.

- A jognyilatkozatra vonatkozó szabályokat a nem kötelmi jogi jognyilatkozatokra megfelelően alkalmazni kell.[6]
- Haszonkölcsönnél mondja a Ptk. 6:357. § (3) bekezdése azt, hogy jogok időleges gyakorlásának ingyenes átengedésére a haszonkölcsön szabályait kell alkalmazni.

Mögöttes norma egyes szabályok tekintetében

„A mögöttes szerződéstípus" című bekezdésben olyan eseteket mutatunk be, amelyekben mind a jogalkotó által tömörített, mind a mögöttes szabály szerződéstípusnak minősült. Előfordul azonban az a helyzet is, hogy csak bizonyos problémákra vonatkozik a mögöttes jogalkalmazás. Ezen a helyzeten belül is megkülönböztethető az, hogy mit kell mögöttes szabályként alkalmazni.

Egy kérdéskörre egy egész szerződéstípust jelöl meg a Ptk. alkalmazandó jogként:

- a szállítmányozó felelősségére gyűjtőforgalom esetén a fuvarozás[7], míg
- a szállítmányozó és a fuvarozó jogviszonyára a bizomány[8] szabályai alkalmazandóak.

[3] Ptk. 6:285. § (4) bek.
[4] Ptk. 6:287. §.
[5] Ptk. 6:486. §.
[6] Ptk. 6:10. §.
[7] Ptk. 6:307. §.
[8] Ptk. 6:309. §.

Mögöttes szabályként alkalmazandó „résznorma”

A kérdéskörre mögöttes szabályként alkalmazandó norma időnként csak egy része a szerződéstípusra vonatkozó szabályoknak:

- hibás teljesítés miatti kárigény elévülési idejére a kellékszavatossági határidők,[9]
- a bérbeadó szavatosságára a hibás teljesítés miatti szavatosság,[10]
- a bérbeadó jogszavatosságára a jogszavatosság[11] szabályai alkalmazandóak.

A mögöttes szabály megfelelő alkalmazása

Nehezíti a jogalkalmazást az a helyzet, amikor a mögöttes szabályt nem változtatás nélkül, hanem megfelelően kell alkalmazni. Ilyenkor a bíró kénytelen eldönteni azt, hogy a mögöttes szabály mely részeit milyen módosításokkal tekinti irányadónak az ügyre vonatkozóan.

- egyoldalú jognyilatkozatból, jogszabályból bírósági hatósági határozatból keletkező kötelmekre a kötelmek közös és a szerződések általános szabályait kell megfelelően alkalmazni,[12]
- a jognyilatkozat hatályára, érvénytelenségére és hatálytalanságára a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni,[13]
- jótállási igények érvényesítésére a kellékszavatossági jogok gyakorlására vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni,[14]
- a szerződés módosítására a szerződés megkötésére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni,[15]
- a szállítmányozónak a küldeménnyel kapcsolatos tevékenységére, zálogjogára, követeléseinek elévülésére a fuvarozás szabályait kell megfelelően alkalmazni.[16]

[9] Ptk. 6:174. § (2) bek.
[10] Ptk. 6:332. § (1) bek.
[11] Ptk. 6:332. § (2) bek.
[12] Ptk. 6:2. § (2) (3) bek.
[13] Ptk. 6:9. §.
[14] Ptk. 6:173. § (2) bek.
[15] Ptk. 6:191. § (3) bek.
[16] Ptk. 6:309. §.

A mögöttes szabály megfelelő alkalmazása a Ptk.-ban felsorolt eltéréssel

A Ptk.-ban felsorolt eltéréssel kell a mögöttes szabályt megfelelően alkalmazni pl. az eredmény létrehozására irányuló szerződés hibás teljesítésére a hibás teljesítésre vonatkozó szabályokat.[17]

Szerződések közös szabályai

Az adott szerződéstípusra és az esetleg rá mögöttes szabályként vonatkozó szabályokon túl a bíró nem hagyhatja figyelmen kívül a szerződések közös szabályait, mert a valamennyi szerződéstípusra irányadó szabályok között is vannak olyanok, amelyek szükségesek a konkrét jogvita eldöntéséhez. Ebben a körben különleges feladatot jelent a bíró számára az, hogy figyelembe vegye a szerződéskötők személyét, és ez alapján válassza ki az irányadó normákat, pl. a vállalkozás és a fogyasztó közötti szerződésre vonatkozó speciális szabályokat.[18]

Kötelmek szabályai

A Ptk.-ban a kötelmekre vonatkozó közös szabályként rögzített normák is irányadók egy szerződéses jogvita elbírálása során. A Ptk. 6:1. – 6:58. §§ a kötelmek keletkezéséről, megszűnéséről, a jognyilatkozatok megtételéről, hatályosulásáról, értelmezéséről szólnak, és a képviselet, elévülés, tartozáselismerés, egyezség szabályait tartalmazzák, de ebben a körben találhatók a többalanyú kötelmek, a teljesítés és a beszámítás szabályai is.

[17] Az eredmény létrehozására irányuló szerződés hibás teljesítésére a hibás teljesítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni azzal, hogy
a) a kicserélésen a munkával elérhető eredmény részben vagy egészben való újbóli teljesítését kell érteni; és
b) a kijavítás vagy a szolgáltatás részben vagy egészben való újbóli teljesítése – a jogosult szerződésszerű teljesítéshez fűződő érdekei figyelembevételével – a munkával elérhető eredmény létrehozásának az eredetileg vállalthoz képest eltérő módjával is megvalósulhat; az ebből eredő többletköltségek a kötelezettet terhelik. [Ptk. 6:177. § (1) bek.]

[18] Megjegyezzük, hogy vállalkozás és fogyasztó közötti kapcsolatban alkalmazandó speciális szabályok az egyes szerződések körében is találhatók, ilyen pl. a kárveszély átszállásának szabályozása fogyasztói adásvétel esetén.

Alapelvek

A Ptk.-ban elhelyezett normák közül az alapelvek jelentik sorrendben az utolsó normacsoportot, amit a bírónak figyelembe kell venni. Az alapelvek jelentősége miatt azonban az itt elhelyezett normák semmiképpen nem mellőzhetők.

Az alapelvekre általában jellemző az, hogy joghézag esetén az egyedül alkalmazható joganyagot jelentik a bíró számára. Az ítéletek indokolásai gyakran hivatkoznak egy vagy több alapelvre, tehát az ítéletek meggyőző ereje szempontjából is fontos szerepük van. Álláspontom szerint az alapelvek korrekciós szerepet is betöltenek. Abban – a szerencsére ritkán előforduló – esetben, ha ellentmondás lenne egy alapelv és valamely norma között, a bírónak alapelvre kell a döntést alapoznia.

Az értelmezési alapelv a Ptk. valamennyi szabályának – így a szerződésekre vonatkozó normáknak is – Magyarország alkotmányos rendjével összhangban történő értelmezési kötelezettségét rögzíti.[19] A bírói út alapelve[20] ad alapot a bíróságok eljárására. A 8. pontban látjuk majd, hogy időnként a Ptk.-n kívüli szabályokat is alkalmazni kell polgári jogviszonyokra, de alapelvi követelmény, hogy ezeket a Ptk.-n kívüli normákat is a Ptk.-val összhangban kell értelmezni.[21] A joggal való visszaélés tilalma körében helyezte el a jogalkotó azt a szabályt, amely bizonyos esetekben felhatalmazza a bírót arra, hogy ítélettel jognyilatkozatot pótoljon.[22]

Ptk.-n kívüli jogszabálynak az adott szerződéstípusra vonatkozó rendelkezése

A legtöbb szerződéstípusra a Ptk.-n kívül más jogszabály is vonatkozik. Az ilyen, Ptk.-n kívüli normák mennyisége pl. utazási szerződés, fuvarozás és biztosítás esetén jelentősen meghaladja a kódexben az adott szerződéstípusra vonatkozó joganyagot.

[19] Ptk. 1:2. § *[Értelmezési alapelv]*
E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.

[20] Az e törvényben biztosított jogok érvényesítése – ha törvény eltérően nem rendelkezik – bírói útra tartozik.

[21] Ptk. 1:2. § *[Értelmezési alapelv]*
(2) A polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat e törvénnyel összhangban kell értelmezni.

[22] Ptk. 1:5. § (2) bek.

Speciális helyzetekben irányadó normák

A szerződéses ügyekben sokszor olyan normákat is alkalmazni kell, amelyek a jogeset speciális vonásai miatt lesznek irányadók. Alapelvi követelmény, hogy a Ptk.-val összhangban kell értelmezni ezeket a normákat még akkor is, ha a Ptk.-n kívüliek.[23]

Felelősségi és helytállási kérdések

A szerződésszegés kapcsán felmerülnek felelősségi és helytállási kérdések, ilyenkor a bírónak ezeket a szabályokat is alkalmaznia kell. A keletkezett kár megtérítésére irányuló kereset nyomán eljáró bíró többször is válaszút elé kerül arra vonatkozóan, hogy milyen szabályt kell alkalmaznia a jogszerű döntés meghozatalához. Először is azt kell eldöntenie, hogy kártalanításra vagy kártérítésre kerülhet sor. Kártérítés esetén eldöntendő, hogy a kontraktuális vagy a deliktuális felelősség szabályai irányadóak az adott tényállásra, és ehhez tisztán kell látnia azt, hogy mikor lehet szó kontraktuális felelősségről. A bírót választási kötelezettség elé állítja a Ptk. a sérelemdíj kapcsán. A Ptk. segíti a bíró munkáját azzal, hogy bizonyos helyzetekre előírja a kontraktuális vagy a deliktuális felelősség alkalmazását, sőt arra is van példa, hogy e két felelősségi alakzat időben egymást váltja. A két fő felelősség közötti választással messze nem ért véget a jogszabálykereső tevékenység, mert ezt követően további kutatást kell, hogy végezzen a bíró. Abban az esetben, ha általában a kontraktuális felelősség szabályai vonatkoznak az ügyre, lesznek olyan kérdések, amelyeket a deliktuális felelősség szabályai alapján kell, hogy megoldjon. A bírónak figyelnie kell az egyes szerződések körében található felelősségi szabályokra. Mindkét felelősségi szabályon belül újabb választásra kell sort kerítsen. A kontraktuális felelősségen belül a bekövetkezett kár milyenségétől, a szerződés ingyenes vagy visszterhes jellegétől függően eltérő szabályokat kell a bírónak alkalmazni. Ha a deliktuális felelősség szabályait kellett, hogy válassza a bíró, akkor a különböző speciális felelősségi szabályokat kell áttekintenie és ez alapján eldöntenie azt, hogy a tényállásra melyik felelősségi alakzatra vonatkozó szabályok irányadók, időnként egyik felelősségről a másik felelősség szabályaira kell vagy lehet áttérni, és ennek feltételeit ellenőrizni szükséges. A bírónak arra is figyelnie kell, hogy a szerződés tartalma vagy a károkozó félnek a jogviszonyra vonatkozóan tett nyilatkozata nem ütközik-e jogszabályba, pl. a felelősség kizárását, korlátozását tiltó Ptk. szabályba.

[23] Ptk. 1:2. § *[Értelmezési alapelv]*
(2) A polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat e törvénnyel összhangban kell értelmezni.

Fizetésképtelenségi problémák

A csődjog és a felszámolási jog normái is irányadóak lesznek fizetésképtelenségi problémák esetén.

Magánjogon kívüli normák

Tendenciaszerűen érvényesül az, hogy a közjog magánjogiasodik és a magánjog közjogiasodik.[24] Ez a folyamat nem egyoldalú és egyirányú, hanem a társadalmi tények kölcsönhatásai okán a közjogban is megjelennek magánjogi elemek, azaz az állami beavatkozás növekedésével és a kógencia elterjedésével[25] elmosódnak a közjog és magánjog hagyományos határai, amely által az élet- és társadalmi viszonyokat – ezáltal meghatározott jogintézményeket – egyidejűleg több jogág a hagyományos közjog és magánjog felosztáson átívelő vegyes, keresztülfekvő szakjogágként is szabályozza.[26] Különösen a komplex jogviszonyokban a bíró rákényszerül arra, hogy a Ptk.-ban rögzített és a kódexen kívüli magánjogi szabályokon túl közjogi normákat is alkalmazzon. Az életviszonyok összetettsége és egyedisége miatt az állam – különböző[27] mértékben[28] – kénytelen a magánautonómia viszonyaiba beavatkozni.

Vannak olyan komplex jellegű jogviszonyok, amelyekben a közjogi és a magánjogi elemek egyaránt jelen vannak, így a jogviszony vegyes jellege mutatható ki. Ilyen területek például a közszolgáltatások (szemétszállítás, víz- és csatornaszolgáltatás, energiaszolgáltatás, temetkezés stb.), amelyeknél a közjogi szabályok a dominánsak (ellátási felelősség, szigorú ágazati szabályozás), mindazonáltal a magánszektor szereplői szerződés révén (magánjogi elem) közreműködnek a közfeladat ellátásában. Napjainkban a privatizáció és az outsourcing (kiszervezés), a PPP (public-private partnership) elérte a közszektort is, közfeladatokat szerződés révén magánjogi alanyok látnak el (biztonsági és portaszolgálat közintézményeknél,

[24] Takács Péter: A modern állam, in Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog-és államtudományokba*, Miskolc, Bíbor, 2001, 226–227.

[25] Lenkovics Barnabás: A magánjog rétegződése, in Tóth J. Zoltán (szerk.): *A jog többrétegűsége*, Acta Caroliensa Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXX, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 153–154.

[26] H. Szilágyi István – Loss Sándor: A jogrendszer, in Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog- és államtudományokba*, Miskolc, Bíbor, 2001, 75–77.

[27] Kuncz Ödön: *A magyar kereskedelmi-és váltójog tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1938, 7–9.

[28] Miskolczi Bodnár Péter: A szerződő felek körén kívüli szerződéses kockázatok kezelése, in Boóc Ádám – Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *Studia in honorem Tibor Nochta*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2024, 170–180.

magánbörtönök, magántőke megjelenése az egészségügyi ellátásban, az oktatásban stb.).[29]

Az Európai Unió szabályai

A szerződések körében nem jellemző az, hogy az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó szabályai befolyásolnák az ítélkezést. Ezzel szemben előfordulhat, hogy a nemzeti jogba beillesztendő irányelvek tekintetében az átültetésre későn vagy nem teljeskörűen kerül sor, esetleg a nemzeti jogba átültetett szabály nem felel meg az európai mintának. Ilyen esetekben a bíró rákényszerül az európai szabály alkalmazására. Leggyakrabban a jogharmonizáció révén nemzeti joggá váló szabályok értelmezése során fordul a bíró az EU jogához, és az azt értelmező európai bírói gyakorlathoz.

Nemzetközi dokumentumok

Egy-egy speciális ügy eldöntéséhez a bírónak nemzetközi dokumentumokat is ismerni és helyesen alkalmazni szükséges.

Nemzetközi egyezmények

A Bécsi Nemzetközi Adásvételi Egyezményben, az Európai Alapelvekben és az UNIDROIT Alapelvekben foglaltak bírói alkalmazására kerülhet sor magánjogi szerződési jogvitákban. A „Szokás" című bekezdésben példákat hozunk arra, hogy a kodifikáció során hogyan vették figyelembe ezeknek a nemzetközi dokumentumoknak a tartalmát.

Bilaterális egyezmények

Az államközi szerződések tartalma is szerepet játszhat szerződési ügyekben, de ez inkább a nemzetközi magánjogba tartozó kérdés.

[29] Trócsányi László: Közjog és magánjog, in Bodzási Balázs (szerk.): *Jogászegyleti Értekezések Közjog és magánjog*, Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2025, 13.

Jogon kívüli normák

A szerződésre jogszabálynak nem minősülő normák is irányadóak. A szokásokat nem csak akkor kell figyelembe venni, ha a felek ezt maguk előirányozzák és az erkölcsi szabályok is meghatározó jelentőségűek.

Szokás

Csupán látszat az, hogy a szokás pusztán a jog kialakulását elősegítő normarendszer, jogtörténeti emlék, amely mai világunkra csekély hatással bír. A valóság az, hogy a szokások nem csupán a jogi normák mellett, azoktól függetlenül, a jogalkotó érdeklődésén kívüli területeken befolyásolják az emberi viselkedést, hanem a jogszabályokat kiegészítő, azokat pontosító szerepük is van. A mai szokások figyelembevétele nem pusztán a jogalkalmazó elhatározásán múlik. Maguk a jogszabályok is előírják a szokásoknak megfelelő viselkedést, kötelezővé teszik a szokások figyelembevételét egyrészt az önkéntes jogkövető magatartás tartalmának meghatározása révén az így eljárók számára, másrészt a bíráknak és más jogalkalmazóknak a jogviták, vitás ügyek elbírálása során.[30]

A bírónak a szokásokra is figyelemmel kell lennie egyrészt, amikor megállapítja a szerződés tartalmát, másrészt, amikor dönt arról, hogy a teljesítés szerződésszerű volt-e, harmadrészt helytállás, illetve annak hiánya is függhet a szokástól. A szerződéshez kapcsolódó egyes körülmények kapcsán is jelentősége lehet a szokásoknak. Az irányadónak tekintendő szokásnak nem kell feltétlenül általánosnak lennie, szűkebb körben érvényesülő hasonlóság is elegendő lehet, pl. az adott üzletágban szokásos vizsgálatokat kell elvégezni,[31] az adott piacon szokásos módon,[32] helyben szokásos módon.

A szerződés tartalmát befolyásoló szokás

Már a szakértői javaslat is tervezte szabályozni a szokások szerepét. „A szerződés tartalmává válik továbbá minden olyan szokás is, amely a kereskedelem adott

[30] Miskolczi Bodnár Péter: A szokások szerepe a gazdaságban: A szokások alkalmazásának jogszabályon alapuló kötelezettsége, in Homicskó Árpád Olivér – Birher Nándor (szerk.): *Szabályozáskomplexitás*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021, 225–255.

[31] Ptk. 6:247. § (1) bek.

[32] Ptk. 6: 317. § (2) bek. b) pont.

ágában hasonló jellegű szerződés alanyai számára széles körben ismert és általuk rendszeresen alkalmazásra kerül, kivéve, ha az ilyen szokás alkalmazása a felek között – korábbi üzleti viszonyukra is figyelemmel – indokolatlan volna."[33] A Ptk. a szakértői javaslattal közel azonos módon írja elő azt, hogy a szerződés taralmának kell tekinteni a széles körben ismert szokásokat.[34] Tartalmi eltérést jelent az, hogy a Ptk. 6:63. § (5) bekezdésének második mondatában rögzített szabály révén nem a felek[35] által, hanem az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által rendszeresen alkalmazott szokások válnak főszabályként a szerződés részévé.

> A Javaslat nemzetközi példák alapján rendelkezik a felek által ismert vagy alkalmazott szokásokról és gyakorlatokról. A Javaslat szabályához hasonló rendelkezést tartalmaz a Bécsi Nemzetközi Adásvételi Egyezmény 9. cikkelye, az Európai Alapelvek 1:105. cikkelye és az UNIDROIT Alapelvek 1.9. cikkelye is. Szokásnak minősül minden olyan bevett eljárás és üzleti magatartás, amelyet a kereskedelemben vagy annak az adott ágában a piaci szereplők általában elfogadottnak tekintenek.[36]

A szakértő javaslatban olvasható normaszöveghez fűzött magyarázat egyrészt megerősíti a Ptk. miniszteri indokolásában szereplő azon állítást, mely szerint nemzetközi példákra is figyelemmel rendelkezik a Ptk. a szerződő felek által ismert és alkalmazott szokásokról és gyakorlatokról, másrészt konkretizálja is azt, hogy melyek voltak a nemzetközi példák. A továbbiakban a kodifikációs mintaként szolgáló nemzetközi dokumentumokat vesszük egyenként sorra.

A Bécsi Nemzetközi Adásvételi Egyezmény[37] 9. cikk (2) bekezdése szerint

> [e]llenkező megállapodás hiányában a feleket úgy kell tekinteni, mint akik szerződésükre vagy annak megkötésére hallgatólagosan alkalmazni rendeltek minden olyan szokást, amelyet ismertek vagy ismerniük kellett, továbbá amely a nemzetközi keres-

[33] Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári törvénykönyv tervezetéhez*, Budapest, Complex, 2008, 5:39. § (3) bek.

[34] A szerződés tartalmává válik minden szokás, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megegyeztek, és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak. A szerződés tartalmává válik továbbá minden, az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokás, kivéve, ha annak alkalmazása a felek között – korábbi kapcsolatukra is figyelemmel – indokolatlan volna. [Ptk. 6:63. § (5) bek.]

[35] Azoknak a szokásoknak, amelyek alkalmazására a felek korábbi akarata irányult – amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megegyeztek – a szerződési tartalommá válásáról a Ptk. 6:63. § (5) bekezdésének első mondata rendelkezik.

[36] Szakértői javaslat 760.

[37] Az Egyezményt Magyarországon a 1987. évi 20. törvényerejű rendelet hirdette ki.

kedelemben széles körben ismert és amelyet a kereskedelem szóban forgó ágában használatos szerződéstípus körében rendszeresen alkalmaznak.

A hallgatólagos alkalmazás vélelme az angol jogban ismert beleértelmezett feltétel megközelítés megfelelője.

Az Európai Alapelvek[38] szerint a felek kötelesek betartani azokat a szokásokat, amelyeket általában alkalmazhatónak tekintenek a felekkel azonos helyzetben lévő személyek, kivéve, ha az ilyen szokások alkalmazása észszerűtlen lenne.[39] Ez a szabály nem nevesíti a szokás széles körű ismertségének követelményét, bár az általános alkalmazhatóságban tartalmilag ez is szerepel. Az általános jelző viszont eltér a másik két nemzetközi dokumentumtól és a Ptk.-tól, amelyek csak az azonos helyzetben lévők, a nemzetközi kereskedelemben a szóban forgó sajátos üzletágban, ill. az adott üzletágban általánosan alkalmazott szokásokra vonatkoznak.

Az UNIDROIT Alapelvek 1.9. cikk (Kereskedelmi szokások és gyakorlat) (2) bekezdése szerint a feleket köti az a kereskedelmi szokás, amelyet a nemzetközi kereskedelemben a szóban forgó sajátos üzletágban a felek széles körben ismernek, és rendszeresen betartanak, kivéve, ha az ilyen kereskedelmi szokás alkalmazása észszerűtlen volna.

A teljesítés megfelelősége és a szokás

A teljesítés megfelelőségének megítélése kapcsán is szerepet játszik a szokás, mivel jogszabályi elvárás az azonos rendeltetésű szolgáltatásoknál szokásos minőség és teljesítmény,[40] és a forgalomban szokásos jó minőségben[41] történő teljesítés.

[38] Az Európai Magánjogi Alapelvek (PECL – Principles of European Contract Law) az európai szerződési jog egységesítésére létrehozott nem hivatalos szabálygyűjtemény, melyet Ole Lando professzor vezetett, célja a kontinentális és common law rendszerek közötti átjárhatóság, és a magánjogi harmonizáció elősegítése. Lásd részletesebben Ole Lando: Az Európai Szerződési Jog Alapelvei, *EJ*, 2002/1, 5–14.

[39] PECL The Principles of European Contract Law I–II. Article 1.105 (ex art. 1.103): „The parties are bound by a usage which would be considered generally applicable by persons in the same situation as the parties, except where the application of such usage would be unreasonable."

[40] A szolgáltatásnak a teljesítés időpontjában alkalmasnak kell lennie a rendeltetése szerinti célra, így *c)* rendelkeznie kell azzal a minőséggel, és nyújtania kell azt a teljesítményt, amely azonos rendeltetésű szolgáltatásoknál szokásos [Ptk. 6:123. § (1) bek. c) pont].

[41] Ptk. 6:123. § (5) bek.

A szokás szerepe a helytállás tekintetében

Helytállás, illetve annak hiánya is függhet a szokástól, pl. a szokásos mértékű ajándék nem követelhető vissza.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a jogalkotó nem csak a szokás kifejezést alkalmazza. Áttételesen szokást fejeznek ki a megszokott, rendszerint,[42] általában[43] kifejezések, a konkrét helyzethez hasonló esetekben az általánosan követett gyakorlat említése is.

Erkölcs

Az erkölcs az emberi magatartást értékelő, meghatározó normarendszer. A jogi és az erkölcsi normák között számos átfedés létezik, de időnként előfordulhat ugyanannak a magatartásnak eltérő jogi és erkölcsi megítélése is. A jogi normával azonos vagy ahhoz hasonló erkölcsi szabályok támogatják a jogi normákat, míg ellentét esetén az erkölcsi norma – pl. bírói közreműködéssel – hozzájárulhat a jogi norma megváltoztatásához.

a) Az erkölcsi normába ütközés alapvetően befolyásolhatja egy szerződés[44] érvényességét. A jóerkölcsbe ütköző szerződés semmis.
b) Az etikai kódexek segítik a bíró tájékozódását arra vonatkozóan, hogy egy bizonyos szakmában milyen magatartás minősül követendőnek, mi az általános gyakorlat, és ezzel pl. megállapítható az, hogy egy magatartás megfelel-e az adott helyzetben általában elvárhatónak.
c) Az erkölcsi norma szerepet játszhat abban, hogy a bíró nem vagy nem szöveghűen alkalmaz egy jogszabályt. Erkölcsi szabályra utalással a bíró korrigálhatja az olyan jogszabályt, amelynek alkalmazása az adott esetben méltánytalan eredményre vezetne.[45]

[42] A szolgáltatásnak a teljesítés időpontjában alkalmasnak kell lennie a rendeltetése szerinti célra, így *b)* alkalmasnak kell lennie azokra a célokra, amelyekre más, azonos rendeltetésű szolgáltatásokat rendszerint használnak; [Ptk. 6:123. § (1) bek. b) pont]; az ellenszolgáltatás magában foglalja a szerződés teljesítésével rendszerint együtt járó költségeket (a teljesítés általános szabályai között Ptk. 6:133. §); a megbízás ellátásával rendszerint együtt járó költség [Ptk. 6:176. § (3) bek.].

[43] A kipróbáláshoz általában szükséges idő, Ptk. 6:229. § (2) bek.

[44] Emlékeztetünk rá, hogy az erkölcsi szabályok betartásának elmulasztása a kötelmi jogon kívül is következményekre vezethet, pl. az elmaradt vagy hiányos erkölcsi nevelés megalapozhatja a gondozónak a vétőképes kiskorúval egyetemleges kártérítési felelősségét.

[45] Miskolczi Bodnár Péter: Jog és erkölcs, jogok és erkölcsök, in Birher Nándor – Ujházi Lóránd (szerk.): *Etika mint normarend*, Budapest, L'Harmattan – PPKE Szent II. János Pál Pápa Kutatóközpont Teremtésvédelmi Kutatóintézet, 2024, 12.

Összegzés

A jogirodalom kevéssé foglalkozik a bíró jogszabálykereső tevékenységével. Sokan hajlamosak magától értetődőnek tekinteni a jogszabályok ismeretét. Aki így gondolkodik, annak a szeme előtt az egyszerű esetek lebegnek, amelyeket egyetlen jogszabály alapján el lehet dönteni. Az ügyek többsége azonban nem ilyen. A tanulmányban szereplő példák mutatják, hogy a bíró jogszabálykereső tevékenysége mennyire sokrétű. Elmélyült és alapos tudásra van szükség ahhoz, hogy a bíró átlássa a jogforrásokat és követni tudja a változásokat. Egy vonatkozó norma figyelmen kívül hagyása megalapozatlanná, helytelenné teheti az ítéletet. A sokféle helyen fellelhető normákat a bírónak egyidejűleg kell értelmezni és az esetleges ellentmondásokat észlelni. Ezen ismeretek és tudás birtokában tud csak megfelelő döntést hozni. A tanulmány talán hozzájárul ahhoz, hogy a bírói munkának ezt az időben korán elvégzendő részét többre értékeljük, jobban becsüljük.

BÍRÓI SZEREPEK A DIGITALIZÁCIÓVAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

Gyarmathy Judit

Bevezetés

A bírói szerepfelfogás kapcsán felmerült egyik kérdés az, hogy milyen értelmezési módszerek segítségével hozza meg a bíró a döntését, amelyre kihatással van az adott ügy bonyolultsága és az abban alkalmazandó jogszabályi környezet. Az elméleti háttér mellett jelentős szerepe van a bírói döntéshozatalt és munkát gyakorlati oldalról támogató, a bírót és a bíróságokat körülvevő technológiai környezet minőségének is.

A jelen tanulmány célja annak rövid áttekintése, hogy milyen úton jutott el a hazai bírósági szervezet a jelenlegi állapotába a digitális vívmányok hasznosíthatóságát illetően, ezzel összefüggésben melyek azok az elsősorban a polgári perekkel összefüggésben felmerülő aktuális kérdések, amelyek a bíró mindennapos ítélkezési tevékenységét, működését is érinthetik, és milyen, a bírói szerep formálódására ható kihívásokat, új irányokat hordoznak magukban a mesterséges intelligenciával kapcsolatos fejlesztések.

Fogalmi tisztázás

A fenti felvetések tárgyalását szükségszerűen meg kell előznie a fogalmi keretek tisztázásának.

Az írás címében a digitalizáció fogalma szerepel, ugyanakkor a vizsgálati perspektívát a mesterséges intelligencia (MI) felé is kitágítom, ami szükségszerűvé teszi az elhatárolást. Ez azért is indokolt, mert a két jelenség eltérő szinten érinti az igazságszolgáltatás működését.

A digitalizáció elsősorban az analóg információk és folyamatok digitális formába történő átalakítását, valamint szabályalapú informatikai rendszerekkel való működtetését jelenti. Ennek lényege az eljárási lépések adminisztratív végrehajtásának technikai racionalizálása és hatékonyabbá tétele.

Ezzel szemben az MI – alapul véve az AI Act „MI-rendszer" fogalommeghatározását – olyan gépi alapú rendszer, amelyet különböző autonómiaszinteken

történő működésre terveztek, és amely a bevezetését követően alkalmazkodóképességet tanúsíthat, és amely a kapott bemenetből – explicit vagy implicit célok érdekében – kikövetkezteti, miként generáljon olyan kimeneteket, mint például előrejelzések, tartalmak, ajánlások vagy döntések, amelyek befolyásolhatják a fizikai vagy a virtuális környezetet.[1] Más megközelítésben az MI a gépek emberhez hasonló képességeit jelenti, mint például az érvelés, a tanulás, a tervezés és a kreativitás. Az MI tehát már-már az „emberihez hasonló viselkedést" utánoz, hiszen olyan gépi alapú rendszer, amely bizonyos fokú autonómiával a rendelkezésére álló adatokból következtetéseket von le, és ezek alapján előrejelzéseket, ajánlásokat vagy döntéseket generál, s így képes befolyásolni a környezetet.[2] Fontos, hogy az MI nem egységes technológia, hanem gyűjtőfogalom: számos eljárást és módszert foglal magában. Ezek közül kiemelendő az MI részterületeként hivatkozott gépi tanulás, amely forradalmasította az MI képességeit, lehetővé téve, hogy a rendszer adatokból és tapasztalatokból tudjon tanulni.

Ugyanakkor a digitalizáció és a mesterséges intelligencia szorosan összefügg: az MI működésének előfeltétele a strukturált digitális adatvagyon és az egységes informatikai infrastruktúra, amelyet maga a digitalizáció teremt meg. Mindez nemcsak technológiai, hanem gondolkodásbeli fordulatot is hoz a jogászi munkában. A „jogi futurológiával" foglalkozó Richard Susskind is rámutatott, hogy a technológiai változások először hatékonyabbá teszik a munkát, majd magukat a hivatásokat alakítják át – és a jog ma már ebbe a második szakaszba lépett.[3] Mi magunk is tapasztalhatjuk, hogy ezek az úgynevezett „felforgató technológiák", mint az online jogi szolgáltatások vagy az automatizált okiratszerkesztés, már nemcsak eszközei, hanem alakítói is a jogi tevékenységeknek.[4]

Tisztázandó az is, hogy a digitális bíróság fogalma alatt – a hazai jogirodalmi álláspont[5] alapján – a bíróságok és a bírósági iratok elektronikus elérhetősége

[1] Az Európai Parlament és a Tanács 2024. június 13-i (EU) 2024/1689 rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) 3. cikk 1. pont.

[2] *Mi az a mesterséges intelligencia és mire használják?* Az Európai Parlament kiadványa. https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak (Letöltés: 2026. május 15.)

[3] Richard Susskind – Daniel Susskind: *A szakmák jövője*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.

[4] Richard Susskind: *Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról*, Budapest, Complex, 2012, 23.

[5] Varga Imre: A bírósághoz fordulás jogának érvényesülése a digitális bíróság program tükrében, in Certicky Mário (szerk.): *Innovatív magánjogi megoldások a társadalmi-gazdasági haladás szolgálatában*, Szeged, Magánjogot Oktatók Egyesülete, 2020, 29–30; Osztovits András:

értendő. Ide tartozik az elektronikus kapcsolattartás és illetékfizetési lehetőség kiépítése, valamint az elektronikusan is rendelkezésre álló és online, a nap 24 órájában távolról is elérhető peranyag (e-akta), a kép és hang egyidejű továbbítására alkalmas hálózatok kiépítése és rendelkezésre állása. Ehhez képest eltérő fogalmat takar az elsősorban magánjogi jogviták rendezését támogató online bíróság (amelynek többnyire a globális e-kereskedelemben felmerülő kisebb jogviták gyors, online rendezése a célja, például eBay, Vinted)[6] és a mesterséges intelligenciát fokozott mértékben alkalmazó, a bírósági jogvitákat online útra terelő – jelenleg Kínában megjelenő – internetbíróság,[7] amelyek bemutatása nem tárgya ennek az írásnak.

A bírósági digitalizáció története dióhéjban

A bírói ténykedést érintő infokommunikációs környezet működésének megértéséhez támpontot ad a magyar bíróságok digitalizációja fejlődésének rövid bemutatása. Az e téren megvalósult folyamat az 1990-es években indult, és három jól elkülöníthető korszakra osztható, amelynek egyik legfontosabb mérföldköve a 2020-as évek elejére megvalósult „e-aktának" a kialakítása volt. Szemléletes példa a fejlesztések előtti munkafeltételekre a számítógépek használata előtti időszak, amikor a bíróságokon írógéppel és átütőpapírral írták meg a határozatokat. Minden munkavégzés papíralapon működött, nemcsak az ügyiratokat, de a határozatokat, sőt a jogszabályokat sem lehetett elektronikusan elérni.

A digitalizációs fejlesztések első korszaka az 1990-es évektől 2011 végéig tartott, amelynek során megteremtették a digitalizáció alapjait. Ebben az időszakban jelentek meg a bíróságokon a számítógépek, amelyek kezdetben a

A tisztességes eljáráshoz való jog a digitális korban, in Tóth J. Zoltán (szerk.): *A tisztességes eljáráshoz való jog*, Budapest, Wolters Kluver Hungary Kft., 2021, 254–255; Gyarmathy Judit: A bírósági digitalizáció Magyarországon. A bírósági informatikai rendszer kezdeti lépéseitől a digitalizáció felé, I. rész, *Magyar Jog*, 2025/2, 68–69.

[6] Richard Susskind: *Online Courts and the Future of Justice*, Oxford, Oxford University Press, 2019. Osztovits: *A tisztességes eljáráshoz való jog*, 255–258; Pálfi Dóra: Online vitarendezés – működő formák a piacon és az „államosítás" lehetséges útjai, in Ződi Zsolt (szerk.): *Jogi technológiák. Digitális jogalkalmazás,* Budapest Ludovika Egyetemi, 2022, 157–183.

[7] Carrie Shu Shang – Wenli Guo: Towards Online Dispute Resolution – Led Justice in China [Az online vitarendezés előretörése a kínai igazságszolgáltatásban – a szerző fordítása], *International Journal of Law and Information Technology*, 2020/2, 130–132; Osztovits: *A tisztességes eljáráshoz való jog,* 258–261; Pődör Lea: Úton az online bíróságok felé. Elméletek és megoldások a technológia új korszakának kapujában, in Glavanits Judit – Szabó Tamás (szerk.): *Kiszolgáltatott csoportok a digitális világban. A digitalizáció jogalkotói és jogalkalmazói kihívásai,* Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2024, 41–46.

napi szövegszerkesztési munkát segítették, és lehetővé tették a még külön adathordozón rendelkezésre álló jogtár elektronikus elérését. Hamar felmerült az egységes informatikai rendszer iránti igény. Ennek kulcseleme volt a PHARE-forrásokból a 2000-es évek elején létrehozott Bírósági Integrált Informatikai Rendszer (BIIR), amely megalapozta az iratkezelés és ügyvitel digitalizálását. A fejlesztés a bírósági ügyek metaadatainak rögzítésével indult, majd folyamatosan bővült a rögzített adatok köre, és felmerült – az elektronikus kapcsolattartás bevezetése és folyamatos kiterjesztése[8] révén – az iratok elektronikus formátumban való feltöltése és elérhetősége is, egységes struktúrában, egymásra épülő szinteken.[9]

A második korszak – 2012-től 2019 végéig – a digitalizáció intenzív fejlesztési szakaszát jelentette. A 2014 végén lezárult EKOP-projektek keretében korszerűsítették a BIIR felületét, aminek köszönhetően lehetővé vált nemcsak a metaadatok, hanem a dokumentumok feltöltése és távoli elérése is (e-akta), valamint jelentős mértékben megújult a bírósági szervezet informatikai eszközparkja. Az időszak legjelentősebb fejlesztése a Digitális Bíróság Projekt (2017–2019) volt, amelynek célja a bírósághoz való hozzáférés egyszerűsítése és az eljárások hatékonyságának növelése volt. Ennek keretében vezették be a már említett e-akta rendszert, amely lehetővé teszi a bírósági iratok elektronikus elérését és az online iratbetekintést a bíróságok és az ügyfelek részére egyaránt. Emellett korszerűsítették a bírósági határozatok anonimizált közzétételét és kereshetőségét, megjelentek továbbá a távmeghallgatást biztosító videókonferencia-alapú megoldások, valamint megtörtént a közhiteles nyilvántartások bírósági rendszerekkel történő online összekapcsolása is.[10]

Fontos hangsúlyozni, hogy az e-akta rendszer, az iratok elektronikus elérhetőségének az alapja az elektronikus kapcsolattartás széles körű kötelező előírása, ami alóli kivétel esetén is biztosítani kell a papíralapú iratok elektronikus elérhetőségét is. Mindez azzal az előnnyel jár, hogy ha valahol előállt egy dokumentum, akkor azt nem kell még egyszer kinyomtatni, szkennelni, feltölteni, hanem az minden érintett, a bíró és a felek számára is elérhetővé válik elektronikusan. Látni kell ugyanakkor, hogy a kapcsolattartásnak ezt a módját teljes mértékben nem lehetett általánossá tenni, hiszen vannak olyan személyek, társadalmi

[8] Gyarmathy Judit: A bírósági digitalizáció Magyarországon. A bírósági informatikai rendszer kezdeti lépéseitől a digitalizáció felé, I. rész, *Magyar Jog*, 2025/2; uő: *Digitális korszakváltás a magyar bíróságokon,* Budapest, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2025, 50. uő: A bírósági digitalizáció Magyarországon. Digitális-e az elektronikus?, II. rész, *Magyar Jog*, 2025/3.

[9] Gyarmathy: *Digitális korszakváltás,* 60.

[10] Uo., 56–62.

csoportok, akiknek nincs lehetőségük a technikai feltételek adta előnyökkel élni, akár informatikai eszköz hiányában, akár egyéb okból.[11]

Ebben az időszakban valósulhatott meg az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény korlátozott precedensrendszer érvényesüléséhez nélkülözhetetlen Bírósági Határozatok Gyűjteményének (a továbbiakban: BHGY) a fejlesztése is. A jelenlegi rendszerben – a bírósághoz való hozzáférés érdekében – a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvénynek (Bszi.) „A bíróságok feladatai a bírósági határozatok nyilvánosságának biztosítása érdekében, a Bírósági Határozatok Gyűjteménye" címet viselő XII. fejezetében a 163. § tartalmazza a közzétételi kötelezettséggel érintett határozatfajtákat, és az az alóli kivételeket is: egyes döntéseket nem kell, másokat nem lehet közzétenni, további határozatokra pedig speciális közzétételi szabályok vonatkoznak.[12]

A harmadik korszak – 2020-tól napjainkig – elsősorban a kialakított digitális infrastruktúra működtetésére és továbbfejlesztésére helyezi a hangsúlyt. Ebben az időszakban a nagy, rendszerszintű fejlesztések helyett inkább a meglévő informatikai rendszerek fejlesztése, valamint a jogszabályváltozásokhoz igazodó technikai módosítások kerültek előtérbe.

A legújabb jogalkotói elgondolásokkal összefüggésben kiemelendő, hogy bizonyos változások előfeltétele a kiépített technológiai infrastruktúra lenne; erre két közelmúltbeli hazai példa is adott. Az igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2024. évi XVII. törvény 90. §-a kiterjesztette a folyamatos kép- és hangfelvétellel történő jegyzőkönyvezés lehetőségét a polgári eljárások valamenynyi szakaszára. Továbbá a digitalizáció újabb lépéseként a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) módosításával 2026. január 1-jétől lehetővé vált a bírósági tárgyalások online nyilvánossága, amelynek keretében internetkapcsolaton keresztül hallgatóságként is bekapcsolódhatnak az érdeklődők az eljárásokba. Ezek esetében a megfelelő technológiai megoldás még várat magára.

Az említettek mellett külön példa lehet a Pp. egységes perrendjének egyik kivétele, a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt

[11] Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés válsághelyzetekben történő garantálására vonatkozó nemzetközi és európai standardokról és azok gyakorlati alkalmazásáról lásd: Váradi Ágnes: Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés fogalmának alkalmazása válsághelyzetekben, *Miskolci Jogi Szemle*, 2023/1, 5–18; további, a peres felek informatikai felkészültségével kapcsolatos problémafelvetés kapcsán lásd: Zámpori Anna: A digitalizáció fejlődésének hatásai a polgári perbeli bizonyításra, *Multidiszciplináris Tudományok*, 2021/5, 349.

[12] Bővebben: Balogh Zsolt György: A bírósági határozatok közzétételének szabályozása Magyarországon, *Infokommunikáció és Jog*, 2013/2, 84–89; Gyarmathy Judit: A bírósági határozatok közzététele és annak következményei, *Infokommunikáció és Jog*, 2024/2, 18–22.

indított gyorsított perről szóló 2020. évi LXX. törvény szerinti per mint differenciált pertípus, amelynek jellemzője, hogy alapvetően – amennyiben bizonyítás lefolytatására nincs szükség – tárgyaláson kívül zajlik, de ha mégis szükség van tárgyalás tartására, azt elsősorban „elektronikus úton" kell megtartani. Ezekről az eljárásokról még nem áll rendelkezésre számottevő gyakorlati tapasztalat, de a járványügyi veszélyhelyzet során a bíróságoknak már volt lehetőségük az egyszerűsített telekommunikációs jelenlét működését megtapasztalniuk, amely tapasztalatra alapozva a távmeghallgatás intézményének ez az egyszerűsített formája a polgári eljárásjogban is megjelent (Pp. 627/A–B. §). Ebben az esetben a felek a rendelkezésükre álló eszközöket használják, amelynek eredménye sajátos, kényszerű, kevésbé formalizált „megjelenés" a tárgyalótermekben, így nem kis részben a „bizalomra" alapítva a bejelentkező azonosítását.

Fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben a bizalmi szempont formálja a bírói szerepvállalást, mivel teljes körű, személyes jelenlét melletti azonosítás hiányában a bírónak bíznia kell abban, hogy az eljárási cselekményen kizárólag az arra jogosultak vesznek részt, és a választható platformon zajló online kommunikáció során valós tartalom jelenik meg. Természetesen ettől függetlenül a bírónak továbbra is rendelkezésére állnak eszközök a visszaélések kiszűrésére [Pp. 627/B. § (2) bekezdés].

A fentiekhez képest eltérően kell megközelíteni a tárgyalás online nyilvánosságá[13] kérdését, amelynek működése – a technikai feltételek rendelkezésre állásának hiányában – még nem ismert. A jogalkotó a bejelentkezésre vonatkozó részletes szabályozással igyekezett körülbástyázni ezt az új jogintézményt a bírósági tárgyalás online nyilvánosságára vonatkozó részletes szabályokról szóló 15/2025. (XII. 10.) IM rendeletben. Ezek bonyolultsága a bíróra háruló – egyébként is nagymértékű – adminisztrációs terhet várhatóan növelni fogja, ugyanakkor jelenleg kérdéses, milyen mértékben biztosít védelmet a visszaélésekkel szemben, és mennyire teszi alkalmassá a rendszert a váratlan helyzetek kezelésére.

A digitalizáció szükségszerűsége vitathatatlan, ahogy – sokszor kényszerűségből fakadó – szerepformáló ereje is: a digitalizáció vívmányainak alkalmazhatósága és alkalmazása – mivel a jelentősebb fejlesztések épp a járványhelyzet előtt nem sokkal fejeződtek be – főleg ebben a rendkívüli időszakban került előtérbe, és annak következtében terjedt el, és vált mindennapossá azok használata is. Mivel az igazságszolgáltatás működőképességének fenntartása kulcsfontosságú volt, a bírók – és fokozatosan egyre nagyobb arányban az igazságügyi alkalmazottak – az ebben az időszakban igen gyakran alkalmazott távoli munkavégzés során mindennapi munkájukban a rendelkezésükre bocsátott

[13] Pp. 232/A-D. §.

mobileszközön használhatták az e-aktát, egymás közti biztonságos kommunikációra az azóta már kivezetett Skype alkalmazást (ennek helyébe a Teams lépett), továbbá hozzáférhettek a BHGY-hoz, az elektronikus jogi adatbázisokhoz is. Számos adat áll rendelkezésre arról is, hogy a járványidőszakban az ügyfelek aktívan használatba vették az Ügyfél Irathozzáférési (ÜIR) és a Lajstromirodai Iratbetekintő (LIR) rendszereket is.[14]

A bírói szerepeket és munkát közvetlenül érintette az e-akta, mivel ily módon akár egyszerre több bíró is hozzáférhet az aktához, másodfokon három tagú tanácsban, a Kúrián ötfős, a jogegységi tanács esetében huszonegy vagy akár még nagyobb létszámú tanács számára is biztosított az egyidejű, távolról történő hozzáférés. Mindez azonban – álláspontom szerint – nem jelentheti azt a jelenlegi technológiai környezet keretei között, hogy a bírósági ügyirat elvesztheté papíralapúságát mindaddig, amíg nem jön létre kizárólag elektronikusan működő rendszer, amelyben teljességgel kizárt az áramszünet miatt bekövetkező adatvesztés, de még a munkafolyamat leállása is.

A mesterséges intelligencia hatása a bírói szerepekre

Az előzőekben – technológiai perspektívából – már említést tettem az MI fogalmi alapjairól, viszont fontos kiindulópont, hogy ma még nincs kifejezetten a bíróságokra szabott magyar MI-definíció. Ettől függetlenül elmondható, hogy míg a klasszikus MI-rendszerek elsősorban felismerésre, osztályozásra és optimalizálásra épültek, addig a legújabb generáció, a generatív mesterséges intelligencia (GenMI) már nemcsak elemzi a valóságot, hanem aktívan létre is hozza azt. Ezek a rendszerek ugyanis a gépi tanulásra építve felismerik és elsajátítják a tanuló adatokban fellelhető bonyolult mintázatokat és struktúrákat, majd ezeket az ismereteket felhasználva képesek új tartalmakat generálni a kapott utasítások vagy parancsok (prompt) alapján.[15] Ez mélytanuláson alapuló technológiát jelent: nem ismeri a világot, hanem statisztikai mintázatokból tanul, és ezekből szintetizál meggyőző, de nem szükségszerűen igaz tartalmat. Ebből fakadnak azok a jelenségek, amelyeket hallucinációként, hamis információként vagy félrevezetésként hivatkoznak manapság a kutatók. A generatív modellek ugyanis képesek koherens, meggyőző, ám tényszerűen hibás tartalmak elő-

[14] Gyarmathy: *Digitális korszakváltás,* 230.

[15] Diósi Szabolcs: *Mesterséges intelligencia, szintetikus valóság – Az MI és GenMI rendszerekkel kapcsolatos globális kihívások és európai szabályozási,* doktori (PhD) értekezés, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2024, 81.

állítására, anélkül, hogy saját működésükben különbséget tudnának tenni igaz és hamis között.

A fentiek rávilágítanak arra, hogy az igazságszolgáltatás és az MI találkozásának különösen érzékeny területe az adatvédelem: az MI működéséhez tömeges, gyakran személyes adatok szükségesek, ami növeli az adatszivárgás és a visszaélés kockázatát. A kockázatok átfogó értékelése kapcsán lényeges, hogy egy évvel ezelőtt, 2025 januárjában bocsátotta ki a European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) egyik szakértői testülete, az Artificial Intelligence Advisory Board (AIAB) az MI bíróságok általi használatával kapcsolatos reflexióit. A dokumentum kockázatként értékeli – egyebek mellett – a bírói döntéshozatal túlzott automatizálását és az algoritmusok működésének átláthatatlanságát.[16]

A generatív mesterséges intelligencia tehát kettős természetű. Egyrészt rendkívüli hatékonysággal támogatja az információfeldolgozást és a tartalomelőállítást, másrészt viszont olyan információs közeget teremt, amelyben az igazság és a valóság könnyen összemosódik.

Éppen az említett veszélyek miatt – egységes európai szintű szabályozás hiányában – jelentek meg azok a törekvések, amelyek az MI bíróságon való felhasználásának keretek közé szorítását célozzák. Nemrégiben pénzbírsággal büntettek egy bírót, aki a ChatGPT-t használta az ítélet megfogalmazásához, amivel kapcsolatban elsősorban azt rótták fel, hogy a bíró a feladatának ellátása során megszerzett adatokat a hivatalos bírósági csatornákon kívül osztotta meg. A bíró azért kerülte el a súlyosabb büntetést – például a tevékenységének ideiglenes felfüggesztését –, mert a mesterséges intelligenciát segítségként használta, nem pedig bírói munkája helyettesítésére. A spanyol Legfőbb Igazságszolgáltatási Tanács egy januári állásfoglalásában fel is hívta a spanyol bírói kar figyelmét, hogy a mesterséges intelligencia nem használható ítélethozatalra, tények vagy bizonyítékok értékelésére, és nem alkalmazható emberi ellenőrzés nélkül, továbbá a bíróságokon csak azok az MI-alkalmazások használhatók, amiket az igazságszolgáltatási rendszer biztosít, vagy amik előzetes felülvizsgálat után megkapták a tanács jóváhagyását.[17]

Mindazonáltal számos pozitív példa is létezik az MI működésére. Az MI hasznos támogató lehet az *intelligens ügykezelésben*; ezt jól mutatja

[16] European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) – Working Group on Cyberjustice and Artifical Intelligence (CEPEJ-GT-CYBERJUST) – Artifical Intelligence Advisory Board (AIAB): Reflections of the AIAB on the use of artifical intelligence in judicial systems. https://rm.coe.int/cepej-aiab-2025-1rev5-en-reflections-of-the-aiab-on-the-use-of-artific/1680b42a56 (Letöltés: 2026. szeptember 30.)

[17] https://elpais.com/espana/2026-04-27/el-poder-judicial-sanciona-a-un-juez-por-usar-chat-gpt-para-redactar-una-sentencia.html (Letöltés: 2026. szeptember 30.)

Baden-Württenbergben az *OLGA (OberLandesGerichtAssistent) nevű AI-asszisztens* működése,[18] amely képes az ügyek kategorizálására, metaadatok kinyerésére, határozattervezetek készítésére, így a tömegesen jelentkező úgynevezett dízelperek megjelenése során hozzájárult az ügyek gyorsabb lezárásához. Ennek segítségével a bírák és a bírósági tisztviselők gyorsabban tudják átvizsgálni dokumentumok ezreit, a meghatározott keresési kritériumok alapján különböző iratokból könnyebben megtalálhatják a releváns információkat, így mentesülhetnek a rendszeresen ismétlődő feladatok alól.[19] Ebben a rendszerben a mesterséges intelligencia elemzi a fájlokat, és tények szerint rendezi őket: ez az ismétlődő jellemzők szerinti rendszerezés a bírókat segítő sematikus tevékenység, a tartalom feldolgozásáért, áttekintéséért és a döntések meghozataláért továbbra is a bírók felelősek.

Nyilvánvaló, hogy a döntést a bíró hozza meg, a határozat végső tartalmát ő alakítja ki, így az MI döntéstámogató szerepének kell hangsúlyosnak lennie. A nemzetközi tapasztalatok is azt mutatják tehát, hogy a leginkább működőképes megközelítés az úgynevezett hibrid modell: a technológia támogatja a bírói munkát, de a döntés felelőssége és mérlegelése továbbra is az embernél marad.

Végezetül indokolt rámutatni: a hagyományos bírói szerepekből is az következik, hogy az ítélkező bíró döntéshozói szerepe nem helyettesíthető technológiával. A döntési folyamatnak a tények megismerése, valamit a mérlegelés és az értékelés szakaszában a bíró mint ember áll a középpontban, az ekkor zajló belső folyamatok, a döntésnek a jogszabályok és a bíró meggyőződése szerinti kialakítása során a gépnek nincs és nem is lehet semmilyen szerepe, azaz az „emberi intelligencia" semmivel nem helyettesíthető és nem cserélhető le.

[18] https://www.baden-wuerttemberg.de/de/service/presse/pressemitteilung/pid/einsatz-kuenstlicher-intelligenz-zur-bewaeltigung-der-diesel-verfahren (Letöltés: 2026. szeptember 30.); Gyarmathy: *Digitális korszakváltás,* 185–186.

[19] Gyarmathy: *Digitális korszakváltás,* 185–186.

MÉLTÁNYOSSÁG

A méltányosság funkciója és fajtái

A bírói méltányosság alkalmazási területei a Ptk.-ban

Miskolczi Bodnár Péter

A méltányosság és a jogszabály viszonya

Egyedi eltérés

A méltányosság alapjául az az ellentét szolgál, hogy a jogszabály a tipikus eseteket hivatott rendezni, de lehetnek olyan helyzetek, amelyek eltérnek a jogalkotó által tekintetbe vett körülményektől. Ennek a feszültségnek a feloldására szolgál a bírói méltányosság. A méltányosság gyakorlása eltérést eredményez valamilyen rögzített normától. A jogi norma a tipikus helyzetekben irányadó viselkedést szabályozza. Az élet azonban gazdagabb, mint a jogalkotó által szem előtt tartott tipikus helyzetek. A jogszabály megfelelő lehet olyan helyzetekre is, amelyek pedig nem lebegtek a jogalkotó szeme előtt, esetleg még nem is léteztek a jogszabály megalkotásakor. Erre azonban nincs garancia, így előfordulnak olyan szituációk, amelyekre a hatályos jogszabályok változatlan alkalmazása méltánytalan eredményre vezetne. Bizonyos helyzetek a bíró egyedi beavatkozását igénylik. Méltányosság révén félre lehet tenni az olyan jogszabályt, amely a tipikus helyzetek kezelésére alkalmas, de a speciális helyzetben méltánytalan eredményre vezetne az alkalmazása. A jogszabály általánossága és az eset egyedisége[1] közötti konfliktus lehetősége lényegében időtlen. „A méltányosság […] a törvényesség és igazságosság esetenkénti konfliktusának feloldását segíti elő, a törvényesség keretein belül maradva."[2] „Tehát a méltányosság lényege: a törvényt helyettesíti ott, ahol abban az általánosítás, mint hézag mutatkozik."[3] „A konkrét, egyedi esetnek a méltányosság alapján eldöntése a törvényes a jogi igazsággal nem ellentétes, hanem annak fejlettebb, tökéletesebb megvalósítása."[4]

[1] Peschka Vilmos: Jogelméleti kérdések az aristotelészi etika aspektusából, *Állam- és Jogtudomány,* 1979/3, 414.

[2] Szabó Imre: Méltányosság a szocialista jogban, *Jogtudományi Közlöny,* 1970/4–5, 147.

[3] Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika* 1137. b. 145–146. (Idézi Peschka Vilmos: Jogelméleti kérdések az aristotelészi etika aspektusából, *Állam- és Jogtudomány,* 1979/3, 414.)

[4] Peschka: *Jogelméleti kérdések,* 415.

Visszatérő speciális helyzet

Léteznek olyan speciális helyzetek, amelyek kialakulnak, majd elmúlnak, de idővel visszatérnek. Ilyen helyzet például a gazdasági válság és az ezzel sokszor összekapcsolódó hiperinfláció, amikor a kereslet és a kínálat összhangja felborul, a pénz nem tölti be általános értékmérő szerepét. Erre általában elsőként a bíróságok reagálnak. Az elé kerülő ügyben a bíró észleli azt, hogy az értékét elveszítő pénzzel megfizetett kártérítés sem hozza a károsultat olyan helyzetbe, mintha nem érte volna őt kár, az elinflálódott pénzzel megfizetett vételár révén az eladó nem kapja meg az adásvétel tárgyának valós ellenértékét. Az ítéletek törekednek a külső körülmények folytán kialakuló helyzet kezelésére. A bírói gyakorlat kezdetben nem egységes, csak annyi közös vonás figyelhető meg, hogy a „békeidőben" tökéletesen működő pacta sunt servanda elvtől valamelyest eltérnek. Az eltérés abban nyilvánul meg, hogy kedveznek a jogviszony azon alanyának – példánkban a károsultnak, az eladónak –, akit a szerződéskötéskor még fennálló körülmények később bekövetkező, és előre nem látható változása hátrányosan érintett. Abban azonban nem egységes a változó joggyakorlat, hogy milyen mértékű infláció, milyen körülmények esetén és mennyire indokolt eltérni a hatályos jogszabályban foglaltaktól.

A jogalkotó a szerteágazó joggyakorlat egységesítése érdekében jogszabályokat alkot. Kialakul a válságjog, amiről a jogtudomány lesújtó véleményt alkot. Szladits a válságjogról azt írta, hogy „betegség, amelyből előbb-utóbb ki fogunk gyógyulni".[5] A gazdasági válság elmúltával, amikor az infláció visszatér a megszokott medrébe, a speciális helyzetre vonatkozó jogszabályokat hatályon kívül helyezik, a bíróságok visszatérhetnek a pacta sunt servanda tételéhez, az okozott kárnak megfelelő összegű kártérítéshez, a piaci értékhez közelítő vételárhoz. Normál körülmények között a kötelmekben szereplő szolgáltatások egyenértékűségének biztosításához nincs szükség méltányosságra.

A válság azonban idővel újra jelentkezik. Kérdés, hogy az új válság idején hivatalban lévő bírák és jogalkotók mindent kezdhetnek elölről, vagy felhasználják a korábbi tapasztalatokat. A korábban bevált megoldások gyors alkalmazása révén és az egyszer már sikertelennek bizonyult módszerek mellőzésével a joggyakorlat jobban reagál a hirtelen változásokra. Egy újabb válság, háború, infláció idején a békeidőben megszokott és jól működő jogi megoldásoktól való eltérés már nem okoz akkora megrökönyödést és kezdeti elutasítást, és nem kérdőjelezik meg a bíró méltányosság gyakorlásához való jogát.

[5] Szladits Károly: Szokásjog és kódex, in *Emlékkönyv Meszlényi Artúr születésének 60. évfordulójára*, Budapest, Politzer, 1936, 275.

A korábban bírói méltányosságként kialakuló megoldás beépül a jogba

A bírói gyakorlat hatással van a jogalkotásra. A méltányosság gyakorlása során az ítéletek indoklásának meggyőző ereje vagy arra készteti a jogalkotót, hogy – a további hasonló eseteknek elébe menve – felhatalmazást adjon bizonyos kérdésekben arra, hogy a jövőben a bíró eltérhessen a jogszabályszövegtől; vagy arra, hogy maga a jogalkotó változtasson a norma szövegén.

Jogi felhatalmazás a bíró számára méltányosság gyakorlására

A jogszabály szűk körben engedélyt ad a bírónak arra, hogy eltérjen a törvénytől. A méltányosság gyakorlására vonatkozó felhatalmazás többnyire nemcsak azt határozza meg, hogy milyen helyzetben élhet vele a bíró, hanem azt is, hogy hogyan.

A korábban bírói méltányosságként kialakuló megoldás jogszabállyá válik

Az egységesedő és ekként elterjedő bírói gyakorlatok egy része később jogszabályi formát ölt. A jogalkotó felismeri azt, hogy a speciális helyzetben indokolt volt a jogszabálytól eltérő gyakorlat. Egy módosítás vagy új jogszabály megalkotása során a jogszabály részévé válik egy olyan rendelkezés, amely korábban ellentétben állt az eredeti jogszabállyal.

A joggá válás módja

Jellemzően jogszabálymódosítás, különösen kodifikáció során nyílik lehetőség az olyan korábbi normák felülvizsgálatára, amelyekről a gyakorlatban kiderült, hogy nem alkalmasak minden helyzet kezelésére. Gyakran alkalmazott megoldás az, hogy a korábbi norma főszabályként megmarad, de kiegészül kivételszabályokkal, amelyek azokra az esetekre nyújtanak eltérő megoldást, ahol korábban bírói méltányosság gyakorlására került sor. Előfordulhat azonban a szabály újrafogalmazása, olyan új tartalom kialakítása, amely már jobban figyelembe veszi a szabályozott helyzet sokszínűségét.

A joggá válás hatása

A korábban méltányosság keretében megjelenő megoldásnak a jogba való „beépülése" kétféle módon hathat vissza a folyamatot kezdő bírói méltányosságra. A jogszabályváltozás megszünteti vagy korlátozza a bírói méltányosságot az adott kérdéskörben.

a) Ideális esetben a kivételszabály beiktatása vagy a jogszabály új tartalma miatt megszűnik a feszültség a norma és a helyzet összes körülményét figyelembe vevő joggyakorlat között. Ilyenkor a továbbiakban nincs szükség a normától való bírói eltérésre, a jogszabály változása miatt megszűnik az igény a bírói méltányosságra. A kódexbe bekerülő szabályra egyre kevésbé méltányossági normaként tekintenek. A közös károkozók egyetemleges felelőssége eredendően a károsultat preferáló méltányos bírói megoldás volt, amely kiküszöböli a részarányos felelősséggel járó azon kockázatot, hogy valamelyik károkozó teljesítőképességének hiánya miatt a károsult nem jut teljes kártérítéshez. A fizetésképtelenség valós kockázata az egyetemleges felelősség törvényben történő rögzítésével a többi károkozót sújtja a károsult helyett.

   Azzal, hogy egy bizonyos méltányossági megoldás bekerül a törvénybe, már elhalványul az az előzmény, hogy a megoldás eredetileg bírói méltányosságként született meg, és azt egy – a korábbi normától elszakadó – joggyakorlat fejlesztette ki. A megoldás jogszabályba illesztésével megszűnik a korábbi ellentét, ami a törvény és az attól eltérő méltányossági gyakorlat között feszült. A törvényben a méltányossági gyökerű norma egy nagyobb, összetett szabályanyag részévé válik, megőrizve azt a funkcióját, amelyre tekintettel eredetileg méltányosságként jelent meg. Sajnálatos módon azáltal, hogy az előzmények feledésbe merülnek, egyfelől megkopik a bírói méltányosság jogfejlesztő szerepének ismertsége, elismerése, másfelől viszont erősödik az a látszat, hogy a jogszabály minden probléma szabályozására alkalmas. Ez a helyzet nem kedvez a bírói méltányosság pozitív megítélésének, ezen belül is annak, hogy általános elismerésben részesüljön a bíróságok jogfejlesztő szerepe.

b) A jogszabály nem kellően széles körű módosítása az adott kérdésben nem számolja fel teljesen, csak visszaszorítja a bírói méltányosságot. Ugyan a korábbinál szűkebb körben, de fennmarad a bírói késztetés arra, hogy speciális esetben az ítélet eltérjen a rögzített normától.

Folyamatos tennivaló

Annak ellenére, hogy egy-egy bírói megoldás beépül a jogba és ezzel a konkrét kérdésben megszűnik a konfliktushelyzet, nem következik be az az ideális helyzet, hogy minden jogszabály valamennyi lehetséges helyzetre tökéletes megoldást kínál. A jogszabályváltozás körén kívül fennmaradhat a norma és a gyakorlat közötti ellentét.

A tipikus helyzet kezelésére alkotott jogi norma és a tipikustól eltérő helyzetek jogszabálykövető megoldhatatlansága közötti ellentét azért sem szűnik meg teljesen, mert a gyakorlatban újabb és újabb helyzetek jelennek meg, és a jogalkotó többnyire csak késve tud reagálni a változásokra. A jogszabály és a gyakorlat közötti konfliktushelyzetek újratermelődnek. Az új helyzetek kezdeti kezelése szükségképpen a bíró feladata marad. Új méltányos bírói megoldások alakulnak ki, amelyek eltérnek a hatályos törvényszövegtől. A feszültség átmeneti akkor, ha a jogalkotó később akceptálja a bírói méltányosságot, és a törvényben felhatalmazza ennek gyakorlására a bírót, vagy kifejezetten átveszi a méltányos megoldást, és szabályként beilleszti a hatályos jogba. A méltányosság és a jogszabály közötti feszültség kivételesen úgy is feloldódhat, hogy megszűnik az a helyzet, ami a méltányosságot megalapozta, és emiatt a jogi norma változtatás nélkül alkalmassá válik valamennyi felmerülő eset kezelésére. Nem szerencsés azonban, ha a jogalkotó „ölbe tett kézzel várja a sült galambot". Célszerű folyamatosan figyelemmel kísérni a joggyakorlatot, és az arra érdemes megoldásokat minél gyorsabban beépíteni a jogba. Lehetnek azonban olyan kérdések, amelyekben a jogalkotás nem lép, viszont a méltányos bírói gyakorlat hosszú távon negligálja a hatályos normát.

Dinamikus kapcsolat

Összességében a bírói méltányosság és a jogszabály viszonyát dinamikus kapcsolatnak látom. A méltányosság nem csupán egy speciális helyzetre mint kihívásra adott – a tipikus szituációkra méretezett – jogszabályt átmenetileg kiegészítő bírói megoldás, hanem a méltányosság gyakorlására felhatalmazó törvényi szabály révén vagy a méltányos megoldás jogszabályba beültetésével a jogot hosszú távra formáló eszköz. A joggyakorlat újabb és újabb kérdésekben inspirálja a jogalkotást. A bírói méltányosság a jog korszerűsítésének egyik lényeges kiindulópontja.

Méltányossághoz hasonló kategóriák és elhatárolásuk a méltányosságtól

Az alábbiakban a humánus jogról, a főszabály alóli kivételről, a jogalkalmazót méltányosság gyakorlására felhatalmazó jogszabályról, a biankó méltányosságról és a „contra legem méltányosságról" szólunk. Az első két helyzet – a humánus jog és a főszabály alól kivétel – alapulhat korábbi bírói méltányosságon, de a megoldás jogszabályi tartalommá válása miatt már nem sorolható a bírói méltányosság körébe, legfeljebb annak következménye. A harmadik és negyedik eset – a jogalkalmazót méltányosság gyakorlására felhatalmazó jogszabály és a biankó méltányosság – a bírót kisebb vagy nagyobb szabadsággal méltányosság gyakorlására feljogosító norma. Ezek szorosabb kapcsolatban állnak a méltányossággal, annak előzményét képezik, vitán felül jogszerűvé teszik azt, hogy a bíró – a felhatalmazáson alapulva – méltányosságot gyakorol. Az utolsóként említett kifejezés – a „contra legem méltányosság" – valójában olyan jogszabályba ütköző – és ezért helytelen – bírói magatartás, amely nem az általános helyzetre méretezett normának az adott helyzetre való igazítását célozza. Több okból sem szerencsés a „contra legem méltányosság" elnevezés; egyrészt mert minden bírói méltányosság eltér a jogszabálytól, így a „contra legem" kifejezés valójában nem határolja el az esetet a méltányosságtól, másrészt, mert az elnevezés egyértelmű negatív csengése alkalmat adott arra, hogy a jogszabályi felhatalmazás nélküli méltányosság gyakorlását automatikusan helytelennek és elkerülendőnek tekintsék a szocialista korszakban.[6]

Humánus jog

A „humánus jog" kifejezést azért alkalmazom, hogy ne kelljen „jogalkalmazói méltányosságként" vagy „jogszabályi méltányosságként" megnevezni azt a helyzetet, amikor a jogi norma tartalma „méltányos". A jog egy életviszonyt humánus módon, a korábban szem előtt tartottnál több körülményt figyelembe véve szabályoz, így az érintettek (egy részük) számára kedvezőbb. Jellemzően egy korábbi szabályozáshoz képest „méltányos" az új szabály. Ilyenkor a változás az általános norma szintjén jelentkezik, nincs szó a jogalkalmazás számára biztosított

[6] Holló András: *A „contra legem" méltányosság az államigazgatási (hatósági) jogalkalmazásban*, Budapest, Államigazgatási Szervezési Intézet, 1981.

„méltányossági szabad térről". A jogalkotó mérlegel a norma megalkotása, módosítása során. A humánus joghoz tartoznak a bizonyítást megkönnyítő vélelmek.[7]

A norma új tartalma miatt nincs szükség arra, hogy a jogalkalmazó vegye figyelembe a jogszabályban nem szereplő sajátos körülményeket, és emiatt nincs kettősség, nem különül el a norma általános tartalma és a bíró által egyéniesített, az adott helyzethez igazított tartalom. A humánus jog nem méltányosság a szó elfogadott értelmében. Akkor sem az, ha korábbi méltányos bírói gyakorlatot épít be a jogba a jogalkotó.

A humánus jog egy szempontból előnyösebb, mintha a bírói méltányosság gyakorlásával érnék el ugyanazt az eredményt. A humánus jog országosan egységes. Humánus jog hiányában ugyanolyan probléma esetén az egyes ítéletek eltérhetnek egymástól, lehetséges, hogy az egyik bíró alkalmaz méltányosságot, míg a másik nem, vagy nem egyforma mértékben alkalmazzák azt. A jogbiztonság szempontjából tehát előnyösebb a humánus jog, de nem feledhetjük el, hogy éppen a bírói méltányosság hívja fel a figyelmet egy problémára, ami változtatásra készteti a jogalkotót, és hogy a bírói gyakorlatban kialakult megoldásokra tekintettel jön létre a humánus jog.

Jogszabályi kivétel a főszabály alól

A jogalkotó észleli, hogy bizonyos helyzetekre, bizonyos személyi körre nem a legjobb megoldás a törvényi szabály, ezért maga a jogalkotó fogalmaz meg az általában irányadótól eltérő, annál – bizonyos körben – kedvezőbb normát. A kivétel az előző pontban említett „humánus jog" kategóriájába sorolható. Ez nem méltányosság a szó elfogadott értelmében, hiszen nem a bírói gyakorlat, hanem a jogalkotás észleli a korábbi norma minden helyzetre való alkalmazásának nehézségét. A bírói méltányossághoz annyiban hasonlít a helyzet, hogy itt is létezik egyfajta kettősség, de az eltérés nem a norma és az ítélet között figyelhető meg, hanem a jogszabályon belül, ahol a főszabály és a kivétel-szabály tartalma tér el egymástól. Példaként említhető az, hogy a Ptk. a főszabálytól eltérően rendezi a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra jogosultságát.[8]

[7] A Ptk. Családjogi Könyve vélelmet állít fel arra vonatkozóan, hogy a kiskorú gyermek rászorul a tartásra. A rászorultságot tehát nem kell bizonyítani, de a vélelem megdönthető.

[8] *XXII. Fejezet A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása*
4:219. § *[A rokontartásra és a kiskorú gyermek tartására vonatkozó szabályok alkalmazása]*
A nagykorú gyermek tartására a rokontartás közös szabályait és a kiskorú gyermek tartására vonatkozó rendelkezéseket az e fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.
4:220. § *[A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való jogosultsága]*

A tartás mértéke és megfizetésének módja tekintetében a továbbtanuló nagykorú gyermekre is elsődlegesen a kiskorú gyermekre vonatkozó szabályok irányadók, mégis azzal a különbséggel, hogy a tartásdíj mértékének megállapításánál a gyermeknek a tanulmányai folytatásához jogszabály által biztosított kedvezményeket (ösztöndíj, tankönyv támogatás, diákhitel stb.) és a szülők teherbíró képességét is figyelembe kell venni. Ez különösen fontos szempont az ún. fizetős vagy jelentősebb anyagi áldozatot követelő külföldi tanulmányok folytatása esetén.[9]

A jogalkalmazót méltányosság gyakorlására felhatalmazó jogszabály

A jogalkotó lehetőséget ad a jogalkalmazónak arra, hogy bizonyos helyzetekben eltérjen a jogszabályi tartalomtól, de korlátokat is szab, és ezzel a jogszabály céljához igazítja a bírói méltányosság gyakorlásának körét. Sokan csak az olyan bírói méltányosságot tartják elfogadhatónak, amit a jogalkotó tett lehetővé, és a bíró betartotta a jogszabályi korlátokat a méltányosság gyakorlása során. Nem osztom ezt a megszorító nézetet, de el kell ismerjem, hogy sokszor nehéz jogszabályi felhatalmazás nélkül a jogszabály tartalmától eltérő ítéletről eldönteni azt, hogy elfogadható bírói méltányosság gyakorlására került-e sor, vagy hibás joggyakorlatról.

---

(1) A továbbtanuló nagykorú, munkaképes gyermek a rászorultsági vélelem esetén kívül is jogosult a tartásra, ha szükséges tanulmányai indokolt időn belüli folytatása érdekében arra rászorul. A gyermeknek a szülőt a továbbtanulási szándékáról késedelem nélkül tájékoztatnia kell.
(2) Az (1) bekezdés szerinti tanulmánynak minősül az életpályára előkészítő szakképzettség megszerzéséhez szükséges képzés vagy tanfolyam, a felsőfokú végzettségi szintet biztosító alap- és mesterképzésben, valamint a felsőfokú szakképzésben folytatott tanulmányok folyamatos végzése. Nem érinti a tanulmányok folyamatosságát az a megszakítás, amely a jogosultnak nem róható fel.
(3) A szülő nem köteles nagykorú, továbbtanuló gyermekét eltartani, ha
a) a gyermek a tartásra érdemtelen;
b) a gyermek tanulmányi és vizsgakötelezettségének rendszeresen, önhibájából nem tesz eleget; vagy
c) ezáltal a szülő saját szükséges tartását vagy kiskorú gyermekének tartását veszélyeztetné.
(4) A nagykorú gyermek érdemtelen a tartásra akkor is, ha a tartásra kötelezettel kellő indok nélkül nem tart kapcsolatot.
(5) A szülő a huszonötödik életévét betöltött, továbbtanuló gyermekének tartására rendkívül indokolt esetben kötelezhető.
4:221. § *[A tartásdíj mértéke]*
A tartásdíj mértékének meghatározásánál a továbbtanuló gyermek indokolt szükségleteit, saját jövedelmét, vagyoni helyzetét, a tanulmányai folytatásához jogszabály által biztosított kedvezményeket, támogatásokat és a szülők teherbíró képességét kell figyelembe venni.

[9] Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*, Budapest, Patrocinium, 2017, 546.

Biankó méltányosság

A jogalkotó úgy is adhat lehetőséget a jogalkalmazónak a jogszabályi tartalomtól való eltérésre, hogy nem szab korlátokat a bíró számára. A jogszabály többnyire a feltételek meghatározásával hatalmazza fel a bírót méltányosság gyakorlására, de a jogalkotó a bíróra is bízhatja annak eldöntését, hogy mikor látja indokoltnak a méltányosság gyakorlását és azt is, hogy hogyan gyakorolja a méltányosságot. A jogszabályban – többek között – a „méltánylást érdemlő esetben" fordulat utal a biankó méltányosságra.

Nem hallgatható el az, hogy jogszabályi korlátok nélkül kétféle kedvezőtlen helyzet is bekövetkezhet: vagy egymástól eltérő méltányossági gyakorlatok alakulnak ki az országban, vagy maga a bírói gyakorlat alakítja ki a korlátokat, és erre lassabban kerül sor, mintha a jogalkotó eleve határokat szabott volna a jogalkalmazó számára. Az is előfordulhat, hogy a joggyakorlatban a jogalkotó által eredetileg kivételesnek szánt megoldás válik főszabállyá.

„Contra legem" méltányosság

A bevezetőben már jeleztem az elnevezéssel kapcsolatos aggályaimat. Ha a jogalkotó sem a jogszabályban kifejezetten szabályozott, korlátok közé szorított méltányossági felhatalmazás révén, sem pedig a „biankó méltányosság" körében ismertetett korlátlan döntési szabadság formájában nem ruházza fel a bírót méltányosság gyakorlásának jogával, akkor a jogszabály rendelkezéseitől eltérő bírói döntések esetében mindig vizsgálni kell, hogy azok legitim méltányossági megfontolásokon alapulnak-e, vagy valójában a jogalkalmazás hibájának tekinthetők.[10] A „contra legem" méltányosság elnevezés a magatartás jogszabályba ütköző jellegének hangsúlyozásával a negatív értékítélet felé tereli a gondolkodást, noha a méltányosságnak – éppen azáltal, hogy eltér egy bizonyos helyzetre nem alkalmazható jogszabálytól – fontos szerepe van az igazságszolgáltatásban, és a jog korszerűsítéséhez is kezdőlökést ad. Véleményem szerint a méltányosságot nem kell elhatárolni a kontra legem méltányosságtól, hanem utóbbi kifejezés alkalmazását kellene megszüntetni.

A méltányosságot a jogszabálytól megalapozott indok nélkül eltérő jogalkalmazástól kell elhatárolni. Utóbbit vissza kell szorítani, melyre a többszintű

[10] Nem értek egyet azzal a gyakori nézettel, mely szerint jogalkotói felhatalmazás nélkül a bíró nem térhet el a jogszabálytól, még akkor sem, ha a jogszabály alatt nemcsak a konkrét jogszabály szövegét, hanem a kapcsolódó normákat, általános szabályokat, alapelveket és a jogszabály rendeltetését, a jogalkotói célokat, szokásokat, erkölcsi szabályokat is érteni kell.

ítélkezési gyakorlat lehetőséget ad. Nem szabad azonban, hogy elterjedjen egy olyan előítélet, mely szerint a jogszabálytól való eltérés minden esetben öncélú, tudatos szembehelyezkedés a normával, és a jogszabály kijátszására irányul, vagy mulasztás, feledékenység eredménye. Másfelől az is vizsgálandó, hogy a joggyakorlat által hibásnak vélt jogszabályt mellőző méltányossági gyakorlat vajon tényleges korrekció-e.

A méltányosságra – álláspontom szerint – bátorítani kell a jogalkalmazókat. A bátorítás azért is szükséges, mert a jogszabály követése egyrészt minden esetben kényelmesebb, másrészt biztonságosabb megoldás, amely nem veszélyezteti a bíró egzisztenciáját. A bíró tevékenységének megítélését ugyanis negatívan befolyásolhatja, ha jogszabályba ütközés miatt hatályon kívül helyezik az ítéleteit, nem észlelve, hogy helye volt a méltányosság gyakorlásának. Abban az esetben, ha ez az óvatos visszafogottság irányítja a bíró magatartását, akkor a jogalkotás nem kap jelzést a problémákról, és el sem indul a jogfejlesztés folyamata.

Vita a méltányosság általános megengedhetőségéről

A jogalkalmazás jogpolitikai elveiről szóló 14/1973. sz. NET határozat előkészítése során merült fel az a kérdés, hogy adható-e általános felhatalmazás a jogalkalmazónak a jogszabálytól való eltérésre. A határozat tervezet maradt, így nem született jogi, de legalábbis általánosan követhető válasz a kérdésre. 1979. április 17–19. között konferenciát tartottak az Államigazgatási Szervezési Intézetben. A konferencia kiindulópontját olyan tanulmányok[11] jelentették, amelyek nem zárták azt ki, hogy egy közigazgatási ügyben a bíró olyan problémával találkozik, amelyre a hatályos jogszabályban található tartalom nem ad megfelelő választ. „Álláspontjuk közös lényege, hogy az államigazgatási (hatósági) jogalkalmazó munkában a jogi norma az adott ügyre nem minden esetben transzformálható, ezért a jogtételtől való eltérés – adott esetben – elvileg és gyakorlatilag is indokolt."[12] A méltányosság gyakorlásának helye volt a szocialista jogrendszerben is, de csak korlátok között.[13] A konferencián úgy találták, hogy a közigazgatási ügyekben a méltányossági esetek nem túl nagy számára tekintettel nem indokolt

[11] Varga József: Az államigazgatási jogalkalmazás jogpolitikai irányelvei, *Állam és Igazgatás,* 1973/8; Fonyó Gyula: Az államigazgatási eljárás korszerűsítése elé, *Állam és Igazgatás,* 1976/9; Papp Zsigmond: A méltányosság egyes kérdései, *Állam és Igazgatás,* 1975/12.

[12] Holló András: *A „contra legem",* 5.

[13] „[…] a méltányosság gyakorlására a tényállás körültekintő és alapos tisztázása után kerülhet sor. […] A méltányosság alapján született egyedi döntés kivétel lehet és nem szolgálhat a későbbi jogalkalmazásban precedensként." Varga József: Az államigazgatási jogalkalmazás jogpolitikai irányelvei, *Állam és Igazgatás,* 1973/8, 684.

az, hogy a jogalkalmazók általános felhatalmazást kapjanak a jogszabálytól méltányosság címén való eltérésre. Holló András röviden úgy foglalta össze a konferencia tanulságait, hogy „a jogtudomány

- elveti a contra legem méltányosság intézményesítését,
- arra az álláspontra helyezkedik, hogy méltányosságra szükség van a hatósági jogalkalmazásban,
- a megoldás a törvényesség rendező elve alapján – tehát jogi keretek között – történhet, nevezetesen: a jogszabály határozza meg a méltányosság alkalmazásának lehetőségét és feltételeit".[14]

A szocialista korszakban igen óvatosan fogalmaztak, és csak a jogszabály által lehetővé tett esetekre kívánták korlátozni a bírói méltányosságot. „A tételes szabályzáskor kellene megvizsgálni, van-e szükség méltányossági alapon történő döntés engedélyezésére. Ha igen, akkor meg kell határozni azokat a feltételeket, amelyek fennforgása esetén méltányossági döntés hozandó, illetve hozható."[15] „A jogalkotás szférájában kell tehát szabad mozgásteret biztosítani a jogalkalmazó szervek számára a mérlegelő, méltányos mérlegelő tevékenységük kifejtésére."[16] „A méltányosság súlypontja csak a jogalkotás lehet, a jogalkalmazás méltányosságát az előbbi irányítja, ennek alárendelten létezhet csak."[17]

Ezek az 1960-as és 70-es években a közigazgatási jogot érintően megfogalmazott gondolatok – véleményem szerint – máig meghatározzák a bírói méltányosság megítélését a polgári jogban is. Nem vitatva a humánus jog fontos szerepét, szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a jogalkotó nem ismerheti fel az összes jogi problémát, a bíróságok azonban az eléjük kerülő ügyek sokszínűsége nyomán könnyen és a jogalkotónál gyorsabban észlelik a nehézségeket, a jogszabály kiegészítésének, módosításának igényét. Elengedhetetlenül szükségesnek tartom a bírói és azon belül a méltányossági gyakorlat rendszeres jogalkotói megfigyelését. Különösen indokolt a tapasztalatgyűjtés egy új jogszabály kezdeti alkalmazása vagy éppen egy kodifikáció során. Célszerű a rendszeres és intenzív párbeszéd a jogalkotó és a jogalkalmazó szféra között. Az összegyűjtött tapasztalatok alapján – ha ez indokolt – módosítani kell a jogszabályt.

A bírónak nincs lehetősége arra, hogy az ítélet meghozatalával kivárja a jogszabályváltozást, tehát bizonyos fokig rákényszerül arra, hogy méltányosságot

[14] Holló: *A „contra legem",* 17–18.

[15] Szamel Lajos: Hozzászólás Varga József: A jogpolitikai irányelvek érvényesülése az államigazgatásban c. előadáshoz, in Antalffy György (szerk.): *A Magyar Jogász Szövetség VIII. Országos Munkaértekezlete,* Siófok, Magyar Jogász Szövetség, 1974, 81.

[16] Martonyi János: *Az államigazgatási aktusok bírói felülvizsgálata*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960, 176.

[17] Szabó Imre: Méltányosság a szocialista jogban, *Jogtudományi Közlöny,* 1970/4–5, 141.

gyakorolva eltérjen bizonyos szabályoktól, vagy ne alkalmazzon normákat. Véleményem szerint ezt a helyzetet tudomásul kell venni, és legfeljebb arra törekedhetünk, hogy minél hamarabb fény derüljön a jogi problémákra, és a jogalkotás gyorsan változtasson humánus jogot alkotva, vagy a méltányosság jövőbeni gyakorlására felhatalmazva a bírákat.

A méltányosság fajtái

Aszerint, hogy kitől származik a méltányosság gondolata, illetve ki gyakorolja a méltányosságot, szokás megkülönböztetni bírói és törvényi méltányosságot. Az előzőekben kifejtettek alapján a humánus jog kifejezést pontosabbnak gondolom a törvényi méltányosságnál.

A bírói méltányosságon belül többféle csoportosítás létezik. A törvényi felhatalmazáson alapuló bírói méltányosság mellett beszélhetünk az általam – jobb híján – „önkéntes" bírói méltányosságnak nevezett helyzetekről. Utóbbi csoportba azok az esetek tartoznak, ahol a jogszabály nem ad kifejezett engedélyt a bírónak arra, hogy a körülmények sajátosságai miatt eltérjen a jogszabályban foglaltaktól. A bírói méltányosságon belül – annak módszere alapján – elkülöníthető egyfelől a „jogszabályi tartalomtól eltérő" és a „jogszabály alkalmazását mellőző" bírói méltányosság.

Törvényi felhatalmazáson alapuló bírói méltányosság

A törvényi felhatalmazáson alapuló bírói méltányosság vitán felül teljes mértékben legális bírói magatartás.

a) A korlátokkal történő törvényi felhatalmazás esetén a bírói méltányosság érvényesülési körét a jogalkotó határozza meg, amikor egyedileg nevesíti azokat a kérdéseket, amelyekben a döntést a bíró diszkrecionális jogkörébe utalja. Értelemszerűen a felhatalmazáson alapuló bírói méltányosság gyakorlása során a bíró abban a körben jogosult a vonatkozó jogszabálytól eltérni, amit a jogalkotó számára meghatározott. Abban az esetben, ha a jogalkotó korlátokat is szabott, akkor a bíró ezeket figyelembe kell, hogy vegye a méltányosság gyakorlása során.
b) A biankó felhatalmazás esetén a bírói mozgástér lényegesen nagyobb. A bíró széles körű felhatalmazása azon a jogalkotói felismerésen alapul, hogy bizonyos helyzetekben csak a jogalkalmazó rendelkezik kellő információval a helyes döntés meghozatalához, a jogalkotó sokszor még fő vonalaiban sem

tudja meghatározni a minden helyzetre alkalmazható jogkövetkezményt. A bíró diszkrecionális jogkörrel való felruházása többnyire méltányosság gyakorlására való feljogosítást jelent.[18]

Önkéntes bírói méltányosság

Önkéntes bírói méltányosságra a bírónak nincs felhatalmazása, az ilyen méltányosság a szűk értelemben vett jogalkalmazó tevékenységen kívül esik. Az önkéntes bírói méltányosságnak nincsenek előre meghatározható területei, mert a bíró olyan új helyzetekre reagál, amelyeket a jogalkotó sem láthatott előre, ezért nem alkotott az új helyzetre megfelelő szabályt, és nem is hatalmazta fel a bírót a régi jogszabálytól való eltérésre az új helyzetben.

Bírói méltányossági lehetőségek a Ptk.-ban

Konferenciakötetünkben a szerződésekhez kapcsolódó bírói tevékenységeket járjuk körbe, így a bírói méltányosság témaköre kapcsán is azt elemezzük, hogy a kódex hol enged eltérést a magánjogi szerződésekre vonatkozó szabályoktól. Érdemes azonban vizsgálódásunkat nem korlátozni a szerződési jogra, mivel szerződések, egyoldalú jogügyletek, kötelmek ezen a körön kívül is találhatók. Ezért a szerződések körében található méltányossági lehetőségek mellett a továbbiakban rövid áttekintést adunk a családjog, a társasági jog és a kártérítési jog szabályai között olvasható méltányossági lehetőségekről is.

Családjog

A családjog méltányossági szempontból azzal a sajátossággal bír, hogy a méltányosság kettős „szerepkörben" jelentkezik, egyrészt jogszabály alapján áthatja a jogterület egészét, másrészt léteznek olyan speciális kérdések, ahol a norma konkrét jogszabálytól való méltányos eltérésre hatalmazza fel a bírót.

[18] A svájci ZGB 4. §-a szerint „ha a törvény a bírót szabad mérlegelésre, a körülmények méltánylására vagy fontos alapokra utalja, határozatát a jog és méltányosság alapján hozza meg". A Magánjogi törvényjavaslat 4. §-a szerint „[a]hol a törvény a bíróság belátására, az eset körülményeinek vagy fontos okoknak méltánylására utal, a bíróság méltányosság szerint határoz".

A méltányosság mint családjogi alapelv

A Ptk. 4:4. §-a „A méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve" címet viseli. A törvényszöveg szerint a családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni. A jogalkotó tehát a családjogi viszonyokat általában olyannak nyilvánítja, ahol helye van a jogi normáktól való eltérésnek. A bírói méltányosság általános alkalmazhatóságának törvényi deklarálását támogatja az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmére történő figyelemfelhívás. A nagykorú gyermek tartása az első szakmájához szükséges tanulmányok folytatása alatt kötelező a jogszabály szerint,[19] de a bírói méltányosság alapján a második szakma megszerzése során is jogosult tartásra, ha az első szakmáját nem tudja gyakorolni allergiája miatt (BH 1999. 24.).

A tartásra jogosultak jogszabályi sorrendjétől eltérés lehetősége

A Ptk. Családjogi könyve sorrendet határoz meg a tartásra jogosultak között arra az esetre, ha valaki több jogosult eltartására köteles, és mindegyiket nem képes eltartani.[20] A kódex azonban felhatalmazza a bírót arra, hogy a jogszabálytól eltérő sorrendet határozzon meg.[21] A Ptk. 4:203. §-a szerint a bíróság kérelemre, indokolt esetben a tartásra való jogosultság és a tartási kötelezettség sorrendjétől eltérhet.

A volt házastárs tartása

A házassági életközösség megszűnése és a házasság felbontása esetén tartás követelhető, viszont, ha akkor válik rászorulttá a volt házastárs, amikor a házassági életközösség már több mint öt éve megszűnt, tartást csak „különös méltánylást érdemlő esetben követelhet".[22]

[19] Ptk. 4:220. § [A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való jogosultsága]
(1) A továbbtanuló nagykorú, munkaképes gyermek a rászorultsági vélelem esetén kívül is jogosult a tartásra, ha szükséges tanulmányai indokolt időn belüli folytatása érdekében arra rászorul. A gyermeknek a szülőt a továbbtanulási szándékáról késedelem nélkül tájékoztatnia kell.
(2) Az (1) bekezdés szerinti tanulmánynak minősül az életpályára előkészítő szakképzettség megszerzéséhez szükséges képzés vagy tanfolyam, a felsőfokú végzettségi szintet biztosító alap- és mesterképzésben, valamint a felsőfokú szakképzésben folytatott tanulmányok folyamatos végzése. Nem érinti a tanulmányok folyamatosságát az a megszakítás, amely a jogosultnak nem róható fel.

[20] Ptk. 4:202. §.

[21] Ptk. 4:203. §.

[22] Ptk. 4:29. § (2) bek.

Rövid házastársi kapcsolat megszűnését követő tartás időtartama

Abban az esetben, ha gyerek nélküli házastársak egy évnél rövidebb életközössége után válik az egyik volt házastárs tartásra szorulttá, a tartásra való jogosultságot a törvény az életközösség időtartamával egyezően határozza meg. Ez a határidő felülbírálható méltányossági alapon.[23] Ebben az esetben a tartásra jogosultság törvény alapján áll fenn, a méltányosság a tartás időtartamának meghosszabbítását jelenti.

A volt élettárs tartása

Az olyan élettársi kapcsolat esetén, ahol a felek életközössége legalább egy évig fennállt, és a kapcsolatban gyerek született, de az életközösség megszűntétől már több mint egy év eltelt, amikor az egyik fél tartásra szorulttá válik, akkor „volt élettársától tartást különös méltánylást érdemlő esetben követelhet".[24]

Volt házastársak osztott lakáshasználata

Az egyik házastárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatára a házasság felbontását követően is a jogcímmel rendelkező házastárs jogosult. A másik házastárs is bennmaradhat a lakásban, ha az alkalmas az osztott lakáshasználatra, és bizonyos körülmények alapján ezt a bíró méltányosnak ítéli. A méltányosság alapjául szolgálhat a házasság időtartama, a házastárs körülményei, ha ennek a félnek sem anyagi, sem családi körülményei alapján nincs lehetősége az elköltözésre, vagy ha korábbi lakását, bérleményét a házasság érdekében áldozta fel.[25]

[23] Ptk. 4:29. § (3) bek.

[24] Ptk. 4:86. § (2) bek.

[25] 4:83. § [Az egyik házastárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatának rendezése]
(1) Ha a házastársi közös lakást a házastársak egyikük jogcíme alapján használják, a házasság felbontása vagy az életközösség megszűnése esetén a bíróság ezt a házastársat jogosítja fel a lakás további használatára.
(2) A bíróság az adottságainál fogva arra alkalmas lakás osztott használatát akkor rendelheti el, ha a lakáshasználatra jogosult kiskorú gyermekek legalább egyike feletti szülői felügyeleti jog gyakorlását a másik házastársnak biztosította, vagy a lakás elhagyása a másik házastársra nézve – a házasság időtartama és e házastárs körülményei alapján – súlyosan méltánytalan lenne.

Társasági jog

A társaságokra általában vonatkozó Ptk. szabályok között egyetlen olyan található, amelyben a törvény méltányosság gyakorlására jogosít fel. A szabály a tag kizárására vonatkozó rendelkezések között található, és arra az időszakra vonatkozik, amikor a társaság legfőbb szerve már határozott a tag kizárásáról, de a bíróság még nem hozott jogerős döntést ebben a kérdésben. Ebben az időszakban a bíróság jogosult arra, hogy felfüggessze az érintett tag tagsági jogait. Felfüggesztésre csak akkor kerülhet sor, ha a tagsági jogok gyakorlása a társaság súlyos érdeksérelmével járna.[26] A méltányosság elsődleges kedvezményezettje maga a társaság, amely elkerüli azt az érdeksérelmet, amely amiatt érné, hogy a kizárási eljárás alatt álló tag gyakorolja tagsági jogait. A jogalkotót az motiválhatta, hogy a kizárási eljárás alatt álló tag jogait vélhetően nem a társaság érdekeit szem előtt tartva gyakorolná, hanem a társaság működését akadályozná, a kizárását kezdeményezőkkel szemben lépne fel. A szabály az érintett tag irányába is méltányos, amikor a felfüggesztés ellenére meghagyja a tag nyereségre vonatkozó igényét,[27] a belső viszonyban mentesíti őt a felfüggesztés ideje alatt keletkezett kötelezettségek alól,[28] és kizárja az olyan változásokat, amelyek őt hátrányosan érinthetnék, ha a társaság tagja marad.[29]

Látható, hogy a bíróság felhatalmazottsága egyetlen kérdésre terjed ki csupán, nevezetesen arról dönthet, hogy felfüggeszti-e a tagsági jogokat. A felfüggesztés jogkövetkezményeit már maga a törvény határozza meg, és ennek során mind a társaság, mind a felfüggesztett tag érdekeit figyelembe veszi.

Szerződések általános szabályai – egyes szerződések

A magánjogi szerződések világában a privát autonómia tiszteletben tartása miatt az állami beavatkozás kivételes. Ez vonatkozik a bíróra is, olyannyira, hogy

[26] A bíróság az érintett tag tagsági jogait – kérelemre – a bíróság jogerős döntéséig felfüggesztheti, ha a tagsági jogok gyakorlása a társaság súlyos érdeksérelmével járna. [Ptk. 3:108. § (3) bek. első mondat]

[27] A felfüggesztés a tag nyereségre vonatkozó igényét nem érinti. [Ptk. 3:108. § (3) bek. második mondat]

[28] A felfüggesztés ideje alatt keletkezett kötelezettség a felfüggesztés hatálya alatt álló tagot a tagok egymás közötti viszonyában akkor sem terheli, ha a társaság tartozásaiért harmadik személlyel szemben köteles helytállni. [Ptk. 3:108. § (4) bek.]

[29] A tagsági jog felfüggesztésének időtartama alatt a létesítő okirat nem módosítható, más tag kizárása nem kezdeményezhető és nem hozható döntés a társaság átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról, valamint jogutód nélküli megszűnéséről. [Ptk. 3:108. § (5) bek.]

még a bírói méltányosság gyakorlására sem biztosít a kódex sok lehetőséget. Tekintettel arra, hogy egy másik tanulmányom ebben a kötetben részletezi majd a bírói méltányosság nem túl nagy számú esetét, ezért ebben a pontban eltekintünk a felsorolásszerű ismertetéstől.

Kártérítési jog

A kártérítési jogban a bíró több lehetőséget is kap arra, hogy eltérjen a vonatkozó szabályoktól. A bírói méltányosság szolgálhat a károsult és a károkozó javára is.

A károsult javára szolgáló bírói méltányosság

A bírói méltányosságra leggyakrabban éppen azt szokták példaként felhozni, hogy a bíró még felróhatóság hiányában is kötelezhet valakit az általa okozott kár megtérítésére, ha az eset körülményei ezt indokolják. A gazdag károkozó és a szegény károsult kapcsolatában a vagyoni viszonyok látványos különbsége indokolhatja a bírói beavatkozást. Az a tény, hogy a károkozó számára a kártérítés kifizetése nem okoz számottevő nehézséget, viszont a károsult vagyonából nagyon hiányozna az elszenvedett kár értéke, arra ösztönzi magát a jogalkotót, hogy abban az esetben, ha az elsődleges jogkövetkezmény – a gondozó felelőssége – nem alkalmazható,[30] akkor másodlagosan felhatalmazza a bírót méltányosság gyakorlására. A méltányosság keretében a bíró a vétőképtelen károkozót is marasztalhatja.[31] Ha a károkozónak nincs gondozója, vagy a gondozó felelősségét nem lehet megállapítani, kivételesen a vétőképtelen károkozót is kötelezni lehet a kár részben vagy egészben való megtérítésére, feltéve, hogy az eset körülményei és a felek vagyoni viszonyai ezt nyilvánvalóan indokolttá teszik.[32] A szabálynak az a célja, hogy a károsult – anyagi viszonyaira tekintettel – ne legyen kénytelen jelentős mértékű kár viselésére olyan esetben, amikor a vétőképtelen károkozó anyagi viszonyai és az eset összes körülményei egyébként a kártérítést lehetővé tennék. Ez alapján a méltányossági kártérítés alkalmazható, ha a vétőképtelen károkozónak jelentős ingó- vagy ingatlanvagyona vagy rendszeres jövedelme van, míg a károsult vagyontalan, nehéz anyagi körülmények között élő személy. Az anyagi helyzeten túlmenően azonban vizsgálni kell az eset egyéb

[30] A gondozó felelőssége alapján nem térül meg a kár, ha a károkozónak nincsen gondozója, vagy a gondozó a felelősségét kimenti.
[31] Ptk. 6:545. §.
[32] Ptk. 6:545. §.

körülményeit is, így a károsult kárenyhítés, kármegelőzés érdekében kifejtett tevékenységét, esetleges közrehatását. A bírói gyakorlat szerint a méltányossági kártérítés feltételei fennállnak, ha a vétőképtelen károkozó ingatlanvagyonnal rendelkezik, és a kártérítés kisebb összegű.[33]

A károkozó javára szolgáló bírói méltányosság

A bíró méltányosságból mérsékelheti a kártérítést, azaz az okozott kárnál kisebb összegű kártérítésre is kötelezheti a károkozót. Nincs helye a méltányosság alkalmazásának kontraktuális kár,[34] termékfelelősség[35] és versenyjogi jogsértéssel okozott kár[36] esetén.

Méltányosság és mérlegelés

A méltányosságot célszerű összehasonlítani a mérlegeléssel. A mérlegelés a törvényszövegben található, értelmezést igénylő fogalmak tartalmának az esetre illő egyedi meghatározását jelenti. Hasonló vonása a két fogalomnak, hogy mindkettő bírói tevékenység, mindkettő a jogszabályhoz kötődik. Eltérést jelent, hogy míg az önkéntes bírói méltányosság gyakorlására a bírónak nincs felhatalmazása, addig a mérlegelés – a törvényi felhatalmazáson alapuló bírói méltányossághoz hasonlóan – egyértelműen jogszerű magatartás, sőt kötelezettsége is a bírónak.

Az is eltérést jelent, hogy míg az önkéntes bírói méltányosság gyakorlása a törvényszövegtől eltérő eredményre vezet, addig a mérlegelés nyomán többnyire olyan eredményt kapunk, amely megfelel a jogalkotó feltehető akaratának. Itt azonban megjelenik a két tevékenység rokonsága is, mivel a bíró jogszabály-értelmező tevékenységének lehet olyan végeredménye, amely már túllép azon a körön, amely a jogalkotó által előre látható, számára elfogadható, általa szándékolt.

[33] BDT 2006. 1341.

[34] Ptk. 6:144. § [A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak kiegészítő alkalmazása]
(1) A károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségére, továbbá a közös károkozók felelősségére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni.
(2) A kár fogalmára és a kártérítés módjára – az e fejezetben nem szabályozott kérdésekben – a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés méltányosságból való mérséklésének nincs helye.

[35] Ptk. 6:559. § (1) bek.

[36] Tpvt. 81. §.

A joghézag és a bíró

A bíró jogalkalmazó tevékenységének egyik első feladata az, hogy megkeresi az előtte lévő ügy tényállására vonatkozó jogszabályokat. Az esetek döntő többségében léteznek releváns jogszabályok, viszont időnként előfordul valódi joghézag. Kérdés, hogy ilyenkor mit tehet a bíró. Alkalmazhat jogon kívüli létező normákat, szokásokat, erkölcsi szabályokat. A svájci Polgári törvénykönyv 1. §-a olyan szabály alkalmazására ad lehetőséget a bíró számára, „amelyet az akkor alkotna, ha törvényhozóként járna el". A többi magánjogi kódex azonban nem tartalmaz ilyen feljogosítást.

Megítélésem szerint a bíró joghézagkitöltő tevékenysége nem tartozik a méltányosság témaköréhez. A méltányosság lényegének az eltérést tekintettük, ami egy létező jogszabály és a bírói ítélet között van. Joghézag esetén nem az a probléma, hogy az adott helyzetre nem célszerű a norma alkalmazása, hanem az, hogy nincs alkalmazandó norma.

Összegzés

A jogszabály és a bírói tevékenység kapcsolatát vizsgálva a méltányosság lényegét az átlagostól eltérő helyzetre nem – vagy nem jól – alkalmazható jogszabályt korrigáló bírói gyakorlatban határoztuk meg. Dinamikus kapcsolatot látunk a joggyakorlat és a jogalkotás között, mivel a méltányossági helyzetek jogszabályváltozást indukálhatnak. Az egyik fajtája a bírói méltányosságnak éppen az, amikor – az előzmények nyomán – a jogszabály felhatalmazza a bírót méltányosság gyakorlására, feltételeket és korlátokat is meghatározva vagy anélkül (bianco méltányosság). A tanulmány áttekintette a Ptk. egyes részeit – családjog, társasági jog, kártérítési jog –, számbavéve a bírói méltányosság törvényi eseteit, és elhatárolta a méltányosságtól a hasonló helyzeteket. A jogszabályi felhatalmazás nélküli bírói méltányosság alkalmazásában rejlő előnyökre tekintettel bátorítom a bírókat a méltányosság gyakorlására olyan helyzetekben, amikor a körülmények rávilágítanak a szabályok hiányosságára.

TELEOLÓGIA ÉS BÍRÓI MÉLTÁNYOSSÁG A MAGÁNJOGBAN

Szöllősi-Baráth Szabolcs

Az értelmezés jelentőségéről (bevezetés)

A jog réteges szerkezeti felépítésének teóriájából és a kapcsolódó értelmezési doktrínákból következik, hogy a jogbiztonság (Rechtsicherheit) az a követelmény, amely képes egybefoglalni a jogalkotással és a jogalkalmazással szemben támasztott elvárásokat. A jogalkotás során a normavilágosság elve a fókuszpont, a jogalkalmazás esetén a kiszámíthatóság, amelyeket a rétegelmélet (kiegészülve egy harmadik összetevővel, amely maga a jogtudomány) összekapcsol. Az elméleti jogbiztonság a társadalmi valóságba az értelmezés által lép be, amely olyan tevékenység, amely során az absztrakt szöveg a konkrét esethez kapcsolódik majd egy, a konkrét eset szempontjából kívülálló által.

Maga a rétegelmélet azt mondja, hogy a jog, mint objektivált értelem, nem homogén tömb, hanem történetileg egymásra rétegződő, eltérő absztrakciós szinttel és funkcióval rendelkező szintekből áll. E rétegek szociológiai bázisát a jogászi professzió különböző csoportjai (jogalkotók, bírák, jogtudósok, alkotmánybírák) alkotják. Itt vissza kell utalni Pokol Béla 1990-ben megjelent tanulmányára, ahol három réteget azonosít: a szövegréteget, az absztraháló dogmatikát és a bírói kazuisztika konkretizáló rétegét.[1] A jelen téma szempontjából elegendő a törvényi jog vonatkozásában elvégezni az elemzést, így a dolgozat a jogduplázódásra nem tér ki.[2]

Az mondható, hogy a jogbiztonság (Rechtssicherheit) és a kiszámítható jogszolgáltatás alapvető követelménye, hogy a jogalkalmazói döntés ne esetlegesen,

[1] Pokol Béla: A jog rétegei, *Jogtudományi Közlöny*, 45. évf., 1990/4, 201–209.

[2] A rétegelmélet 2005-ben kiegészül egy negyedik, alapjogi réteggel, ugyanakkor Pokol Béla 2019-es, *A jogrendszer duplázódása* című cikke szerint a három réteg egyszerű bővítése egy plusz alapjogi réteggel nem megfelelő leírása a szerkezetnek. A jog és a politikai akaratképzés viszonya ennél radikálisabban alakult át, mivel lényegében két „jog" körvonalazható. A törvényi jog, amelynél a jogszerkezet a fentiekben említett szövegréteg – dogmatika – bírói esetjog rétegekben alakul és alapvetően a parlamenti többség politikai döntéseihez kötődik, pontosabban ebben jelenik meg. Valamint emellett az „alkotmányi/jurisztokratikus" jog, amelynél a jogszerkezet az alaptörvényi szöveg – alapjogokra épülő alkotmánybírósági esetjog és az ehhez tapadó dogmatika sok esetben transznacionális (EJEB, EUB, „globális alkotmányjog") mintákat vesz át.

hanem a rétegek koherens összhangjára épülve, azokra vonatkoztatva/támaszkodva szülessen meg. A rétegelmélet nem egyedül a jog szociológiai és ontológiai szerkezetének leíró modellje, hanem egyben egy normatív igényű „értelmezési tartományt" (interpretive domain) is kijelöl a jogalkalmazás számára a törvényi jog esetében.

A bírói méltányosság ebben a rendszerben tulajdonképpen értelmezési vetületként jelenik meg, bizonyos esetben a tételes jog által támogatva, máshol azt korrigálandó tényezőként. A méltányosság – amint ezt a későbbiek részletezik – mint cél azonosítható, egészen korán, mint az epieikeia vagy az aequitas a jogalkalmazás által, értelmezés útján.[3]

A jog nem öncél, hanem eszköz a társadalom fenntartására és a létért való küzdelem szabályozására. A jog alapegysége Jheringnél már nem a „szabad akarat" (mint a kantiánus Savignynál), hanem az érdek (Interesse). A definíció szerint a jogok nem mások, mint „jogilag védett érdekek" (rechtlich geschützte Interessen). Ezzel a definícióval a jog tartalmát a formális akaratról a materiális tartalomra (haszon, élvezet, érték) helyezte át.[4]

Tételes jogi vonatkozások - családjog

A Ptk. 1:4. §-a rögzíti, hogy a családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni. Ez a rendelkezés egyfajta funkcionális paradigmaváltást jelent a korábbi szabályozáshoz képest, hiszen a családi jogviszonyokat a norma nem a tisztán vagyoni alapú, merev kötelmi jog dogmatikáján keresztül, hanem kifejezetten a méltányosság gondolatiságába ágyazva közelíti meg.[5] Ez a jogalkotói megoldás a svájci polgári

[3] Lásd: Arisztotelész Nikomakhoszi ethika (idézi: Benke József: A méltányosság fogalma, funkciója és rendszertani elhelyezése a magyar magánjog általános elvei körében, *Erdélyi Jogélet,* 2021. február 10.), amelynek lényege, hogy méltányosság abban az esetben alkalmazandó, amikor az általános szabály a konkrét eset sajátosságai miatt szükségképpen pontatlanná vagy hiányossá válik. Ilyenkor helyesen úgy kell eljárni, mintha a törvényhozó jelen lenne: pótolni kell azt, amit a túlzott általánosítás miatt elmulasztott, vagyis a törvényt helyesbíteni a hézagos ponton. Lásd még: Földi András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig* [Publicationes Instituti Iuris Romani Budapestinensis, fasc. 9], Budapest ELTE ÁJK, 2001, 19–21. Az archaikus és preklasszikus kontextusban a méltányosság nem a törvénytől való eltérést, hanem a törvény következetes, mindenkire egyformán vonatkozó alkalmazását követelte meg.

[4] William Seagle: Rudolf von Jhering: Or Law as a Means to an End, *University of Chicago Law Review,* vol. 13, 1945/1, Article 4.

[5] Csehi Zoltán: *Méltányosság és az új Polgári Törvénykönyv.* https://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/lenkovics%20k%C3%B6tet/csehi.pdf (Letöltés: 2026. szeptember 30.)

törvénykönyv (ZGB) 4. cikkének logikáját emeli be a magyar jogba, specifikusan a családjogra szűkítve annak alkalmazását.

A családjogban a méltányosság alkalmazása elengedhetetlen, mivel a családi viszonyok, a házasság, az élettársi kapcsolat és a szülő-gyermek viszonyok rendkívül komplex érzelmi, szociális és egzisztenciális szövevényt alkotnak, amelyek nem írhatók le maradéktalanul a klasszikus ius strictum eszköztárával. Szladits Károly magánjogi elméletében a méltányosság az érdekek összeütközése kiegyenlítésének egyéniesítő módszereként, azaz egyéniesítő igazságosságként jelenik meg.[6] Lábady az igazsághoz vezető jogalkalmazás egyik elengedhetetlen eszközének tekintette a méltányosságot az érdekkonfliktusok feloldásakor.[7]

Kőrös András ugyanakkor rámutat arra, hogy a méltányosság alkalmazásának szigorú dogmatikai határai vannak. Elsőként kiemeli, hogy a méltányosság kizárólag kivétel lehet a szigorú jog alkalmazása alól. Másodikként rámutat, hogy az alkalmazás során az eset összes egyedi körülményét a maguk teljességében kell értékelni, mert az egyik fél javára gyakorolt méltányosság nem vezethet a másik féllel szemben méltánytalansághoz. Harmadik feltételként nevesíti, hogy a méltányosság alkalmazhatóságára a jogszabálynak kifejezett felhatalmazást kell adnia. Végül megállapítja, hogy a méltányosságnak a bíró kezébe adott eszköznek kell lennie, aki képes az alkalmazáshoz szükséges tényállás felderítésére és a szembenálló érdekek objektív mérlegelésére.[8] A méltányosság érdekeket kiegyenlítő funkciója ugyanis kizárja az egyoldalú, a jogbiztonságot sértő döntéseket.

A gyengébb fél védelme a gyakorlatban leggyakrabban a gyermekek, illetve a gazdaságilag kiszolgáltatottabb házastárs vagy élettárs védelmét jelenti. A bírói gyakorlatban a méltányosság és az általában elvárható magatartás követelménye áthatja a házassági vagyonjogot, a rokontartást és a lakáshasználat rendezését is.[9] Különösen markánsan jelenik meg a méltányosság az élettársi kapcsolatok családjogi hatásainak megítélésekor. Bár az új Ptk. a de facto élettársi kapcsolatok vagyoni viszonyait alapvetően a kötelmi jogi könyvben helyezte el, lazább szabályozási rezsimet kialakítva, a családjogi hatások, mint az élettársi tartás vagy a lakáshasználat bírósági rendezése, esetében szigorúbb feltételeket, de egyben méltányossági korrekciós lehetőségeket is biztosít.[10] Az élettársi tartás

[6] Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlata*, Budapest Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1937, 42–44. A méltányosság szempontjából megkülönböztethető egymástól a szigorú jog (jus strictum) és a méltányos jog (jus aequum).

[7] Lábady Tamás: Alapelvek, in Csehi Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv kommentárja*, Menedzser Praxis, 2014, 4:4. §.

[8] Kőrös András: A méltányosság a házassági vagyonjogban, *Bírák Lapja,* IX. évf., 1999/3, 13–14.

[9] Barzó Tímea: A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei, *Miskolci Jogi Szemle,* 12. évf., 2017, 1. különszám, 37.

[10] Uo.

esetén a törvény megköveteli az egyéves együttélést és a közös gyermek születését, de különös méltánylást érdemlő esetben a bíróság e merev feltételektől egy teleologikus, a gondoskodás célját szem előtt tartó értelmezéssel eltérhet, ha az önhibáján kívül rászorult fél védelme ezt indokolja.[11]

A bírói gyakorlat a szerződéses jelleget és a stabilitáshoz fűződő dogmatikai érdeket gyakran a gyermek aktuális, folyamatosan változó érdeke elé helyezi. Szeibert kritikája szerint a bíróságok utólag, visszamenőlegesen kérik számon a szülőkön azt a gondossági mércét és előrelátást, amely egy tisztán kereskedelmi szerződésnél elvárható, holott a családi viszonyok dinamikája és a gyermek fejlődése ezt a fajta merev kockázatelosztást nem tűri meg. Ezen a ponton a tételes jogi szövegréteg és a bírói jogértelmezési gyakorlat olyan szigorú rezsimet hozott létre, amely paradox módon éppen a Ptk. 1:4. §-ában rögzített méltányosságot és a gyengébb fél védelmét ássa alá. A dogmatikai konklúzió az, hogy a gyermeket érintő megállapodások nem tekinthetők klasszikus polgári jogi szinallagmatikus szerződéseknek, ezért az államnak nem csupán passzív jogalkalmazóként, a felek korábbi akaratát kikényszerítő entitásként kellene fellépnie, hanem a méltányosságot támogató, a megváltozott életviszonyokhoz rugalmasabban alkalmazkodó beavatkozóként.[12] A családjogi méltányosság tehát a textus szintjén létezik, de az esetjogi réteg, a kötelmi jogi analógiák túlzott átvétele miatt, sokszor jelentősen korlátozza annak tényleges teleologikus kibontakozását.

A bírói szerződésmódosítás

A magánjogi méltányosság és a jogrendszer alkalmazkodóképességének egyik klasszikus, tételes jogba emelt intézménye a bírói szerződésmódosítás.[13] A kötelmi jog területén a méltányosság szigorúan a tételes szabályokhoz kötött, a jogalkotó kifejezett felhatalmazása révén korlátozza a bírói önkényt, ugyanakkor eszközt ad a pacta sunt servanda elvének áttörésére kivételes esetekben. A jogintézmény eszmetörténeti és dogmatikai gyökerei a clausula rebus sic stantibus doktrínájához nyúlnak vissza, amely szerint a szerződéses kötelezettségvállalások hallgatólagosan arra a feltételezésre épülnek, hogy a megkötéskori lényeges körülmények a teljesítésig alapvetően változatlanok maradnak.

[11] Csehi: *Méltányosság.*

[12] Szeibert Orsolya Az állam szerepe a családjogban – különös tekintettel a szülők gyermeket érintő megállapodásai létrehozására és azok bírósági megváltoztatására, in *„Végül is a jog mellett döntöttem…”. Harmathy Attila emlékkötet,* Budapest, HVG-ORAC, 2025, 73.

[13] Lásd: Ptk. 6:192. §.

Az első világháború gazdasági és társadalmi megrázkódtatásai, a hiperinfláció és a háborús események felhívták a figyelmet a tartós jogviszonyok és a megváltozott körülmények problémájára.[14] A magyar jogban az 1959-es Ptk. 241. §-a biztosított teret a bíróságnak a szerződések tartós jogviszonyok esetén történő módosítására, amennyiben a körülmények lényeges megváltozása valamelyik fél lényeges jogos érdekét sértette. A bírói gyakorlat már ekkor is több szerződéstípusnál, például haszonbérleti és tartási szerződéseknél alkalmazta a módosítás lehetőségét a méltányosság helyreállítása érdekében.

A 2013-as Ptk. 6:192. §-a jelentősen továbbfejlesztette és szigorította ezt a dogmatikai konstrukciót, meghatározva azokat a konjunktív feltételeket, amelyek fennállása esetén a bíró a felek autonómiájába beavatkozva, értékviszonyokat újraosztva módosíthatja a szerződést. A teleologikus értelmezés szempontjából a jogintézmény célja egyértelműen a szerződéses egyensúly méltányos helyreállítása, a jogviszony megmentése, nem pedig annak megszüntetése.

Az alkalmazás elsődleges feltétele a tartós jogviszony fennállása. A hazai dogmatika a tartós kötelmeket, a német Dauerschuldverhältnis fogalmából kiindulva, élesen elhatárolja az egyszeri szolgáltatásra irányuló ügyletektől, felismerve, hogy az időmúlás önmagában exponenciálisan növeli a körülményváltozás kockázatát.[15] A második konjunktív feltétel, hogy a körülményekben beállt változás a szerződéskötést követően következzen be, és a változatlan feltételek melletti teljesítés a fél lényeges jogi érdekét sértse. A harmadik szűrőcsoport az előre nem láthatóság követelménye, valamint az, hogy a változást nem a kérelmező fél idézte elő, és az nem tartozik a rendes üzleti kockázat körébe azzal, hogy a gazdasági válságok önmagukban nem jelentik automatikusan a szerződésmódosítás alapját, a kockázattelepítés viszonyait egyedileg kell vizsgálni.[16]

A Kúria esetjoga és a bírói gyakorlat a szubjektív teleologikus értelmezés keretében rendkívül élesen elhatárolja az előre nem láthatóságot az üzleti kockázat fogalmától. A piacgazdaság alapvető axiómája, hogy a szerződő felek gazdasági döntéseket hoznak, amelyek inherens módon magukban hordozzák a veszteség kockázatát. A bírói értelmezés szerint az infláció, a piaci árak fluktuációja, a nyersanyaghiány vagy a devizaárfolyamok ingadozása a rendes üzleti kockázat, a normális árupiaci viszonyok körébe tartozik, így önmagában sosem

[14] Lásd: Almási Antal: Hosszú tartamú időszakos szolgáltatások, *Jogtudományi Közlöny*, 1920/15, 113–114. Bemutatva a clausula rebus elv alkalmazhatóságát egy tartási szerződés apropóján, felismerve, hogy az előre nem látható makroökonómiai sokkok a szerződéses egyensúly teljes felborulását eredményezik.

[15] Juhász Ágnes: *A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban,* Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019. MERSZ.hu 3.2.4.2 fejezet.

[16] Nochta Tibor: Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság?, *Jog, Állam, Politika*, 2011/2, 87–97, 94.

alapozza meg a bírósági módosítást. Ha a bíróságok ezen a ponton lazítanának a szövegréteg szigorán, az a kereskedelmi forgalom biztonságának torzulásához vezetne. A méltányosság és a bírói beavatkozás extraordinárius, a makrogazdasági vagy társadalmi környezetet alapjaiban megrázó változások, például háborús konfliktusok, globális pandémiák vagy drasztikus, előre nem látható rendszerszintű jogszabályváltozások esetén legitim. A bíró ilyenkor a törvényi felhatalmazás birtokában, a jóhiszeműség és a kockázattelepítés célját szem előtt tartva, az ekvivalencia elvének felborulását korrigálja, visszavezetve a szerződést a felek eredeti, a józan ész és a gazdaságos cél által vezérelt feltételezett akaratához. Ezzel a méltányosság nem válik a jogot szétfeszítő mérleggé, hanem a Ptk. dogmatikai rendszerén belül, szigorúan ellenőrizhető feltételek mentén korrigálja a jogi absztrakció okozta társadalmi igazságtalanságokat.

Kártérítési felelősség

A kártérítési jog egyik legátfogóbb innovációja, amely a rétegelmélet és a jogtudományi transzplantáció példája, a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség elválasztása a deliktuális felelősségtől és az előreláthatósági korlát bevezetése a Ptk. 6:143. §-ában. Ez a dogmatikai újítás eltér a régi Ptk. teljes kártérítés merev elvére épülő, szovjet típusú kárfelelősségi koncepciójával, és a Bécsi Vételi Egyezmény (CISG) 74. cikkén, valamint az angolszász common law, jelesül a Hadley v. Baxendale ügy hagyományain alapuló rendszert alkalmaz a hazai magánjogban.[17]

Figyelni kell ugyanakkor az előreláthatósági korlát alkalmazásának strukturális nehézségeire a magyar bírói gyakorlatban. A Ptk. 6:143. § (1) és (2) bekezdéseinek elemzése során különbséget kell tenni a tapadó károk, azaz a szolgáltatás tárgyában magában bekövetkezett kár, és a következménykárok, vagyis a jogosult vagyonában bekövetkezett egyéb kár és az elmaradt vagyoni előny között.[18] A tételes jog szerint a tapadó károkat az előreláthatóságra tekintet nélkül, teljesen meg kell téríteni, míg a korlát kizárólag a következménykárokra vonatkozik. A bírói esetjog és a dogmatika azonban nem feltétlenül korrelál, így problémát jelent például a fedezeti szerződések, a helyettesítő ügyletek költségeinek minősítése a Ptk. 6:141. § alapján.[19]

[17] Csöndes Mónika: A szerződésszegési jog előreláthatósági korlátjának joggazdaságtani modellje és annak jogi kritikája, *Állam- és Jogtudomány,* LV. évf., 2014/1, 3–35.

[18] Fuglinszky Ádám: Az előreláthatósági klauzula értelmezésének újabb dilemmái, *Gazdaság és Jog*, 2019/7–8, 1–7.

[19] Míg a miniszteri indokolás és egyes szerzők, mint Csécsy Andrea, ezt tapadó kárként értékelik, mondván, hogy a szerződésszegőnek ezzel a különbözettel mindenképpen számolnia kell, mások,

További komplexitást ad az előreláthatóság és az okozati összefüggés elhatárolása. Míg a deliktuális felelősség esetén a kártérítés terjedelmét a jogi okozatosság korlátozza – az adekvát kauzalitás tanán és Eörsi Gyula, illetve Marton Géza elméletein keresztül –, addig szerződésszegés esetén az okozatosság felelősségalapító feltétel, és az előreláthatóság lép be, mint a kártérítés terjedelmét korlátozó specifikus filter.[20] A bírói gyakorlat a tényállások elemzésekor finom distinkciókat tesz a szokásos károk, amelyek objektíve előreláthatóak minden hasonló ügyletben, és a nem szokásos károk között, amelyek megtérítése specifikus tájékoztatást feltételez a szerződéskötéskor.

Ez a jogintézmény képes bemutatni a gyakorlatban Pokol Béla elméletét a jogrétegek egyensúlyáról, működéséről. A törvényhozó egy elvont, új gazdasági dogmát ültetett a szövegrétegbe. A jogtudomány elvégezte az absztraháló munkát, felbontva a fogalmakat, megteremtve a dogmatikai apparátust. Végül a bírói gyakorlat a konkrét esetekben tölti meg valós, a kiszámíthatóságot szolgáló tartalommal e fogalmakat, biztosítva a jogrendszer méltányos működését az üzleti forgalomban.

Sérelemdíj

Elegendő itt annyit említeni, hogy a kodifikáció során komolyan felmerült a dualista szabályozás igénye, amely elkülönítette volna a klasszikus, bizonyítást igénylő nem vagyoni kártérítést a tisztán magánjogi büntetésként funkcionáló, szankciós jellegű sérelemdíjtól. A törvényhozó azonban végül a monista felfogást választotta, egységesítve az intézményt.[21]

A sérelemdíj funkcióanalízise kettős célt azonosít a jogintézmény mögött. Elsődlegesen egy kompenzációs funkcióval bír, azaz a személyiségi jogsérelem okozta lelki, pszichés traumát, a becsületen esett csorbát vagy az életminőségromlást hivatott vagyoni formában enyhíteni, mintegy elégtételt nyújtva. Másodlagosan prevenciós, magánjogi büntető funkciót (poena) is betölt, amely a jogsértő feletti társadalmi rosszallást fejezi ki, visszatartva őt és a társadalom

---

mint Boronkay Miklós, arra mutatnak rá, hogy dogmatikailag ez egyértelműen egyéb, következménykár. Boronkay szerint bár az előreláthatósági korlát elvileg alkalmazandó lenne, a gyakorlatban ezek a károk az üzleti életben szinte mindig előreláthatónak minősülnek. Csöndes Mónika úgy véli, hogy a fedezeti ügylet egy speciális kárszámítási szabály, így az előreláthatósági klauzula nem húzható rá, míg Fuglinszky Ádám arra a következtetésre jut, hogy a fedezeti szerződésből eredő igényekre az előreláthatóságot nem szabad alkalmazni, kivéve esetleg a kármegelőzési kötelezettség megszegése körében. Lásd: Fuglinszky: *Az előreláthatósági klauzula.*

[20] Csöndes: *A szerződésszegési jog.*

[21] Parlagi Mátyás: A sérelmdíj iránti kereset elutasítása és a hátrány kutatása, *Jogtudományi Közlöny,* LXXIII. évf., 2018/9, 377.

valamennyi tagját a hasonló, személyiséget sértő magatartásoktól. Ez az intézmény a klasszikus Wertungsjurisprudenz, az értékelő jogtudomány terepe, mivel a méltányosság éppen abban jelenik meg, hogy a bíróság a konkrét összeg meghatározásakor tudatosan elkerüli a mechanikus tarifarendszereket, és az eset összes körülményét, különösen a jogsértés súlyát, a felróhatóság mértékét, valamint a sértettre gyakorolt egyéni hatást mérlegeli.

A jogréteg-elmélet szempontjából a sérelemdíj körüli dogmatikai feszültség tankönyvi esete annak, amikor a törvényhozói szövegréteg és a bírói esetjog nyílt konfliktusba kerül, amelyet a jogtudomány és a dogmatika kísérel meg utólag racionalizálni és feloldani. A Ptk. szövege rögzíti, hogy a sérelemdíj megítéléséhez a személyiségi jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.[22] A jogalkotó szándéka, vagyis a szubjektív teleológia egyértelmű volt ezen a ponton – mentesíteni a sértettet a gyakran megalázó, költséges és nehezen kivitelezhető pszichológiai bizonyítás terhe alól, és egyfajta megdönthetetlen vélelmet felállítani a nem vagyoni hátrány elszenvedésére a jogsértés tényéből fakadóan.[23] A Ptk. ezen a ponton dogmatikai szempontból egy materiális megdönthetetlen vélelmet konstruált a jogsértés és a hátrány közé.[24]

A bíróságok hamar felismerték, hogy a szöveg szó szerinti alkalmazása kiüresítené az intézményt, és abszurd méltánytalanságokhoz vezetne az üzleti és magánéletben, amennyiben a csekély jelentőségű esetekben is nagyobb összegű sérelemdíjat kellene fizetnie a károkozónak. Ezért a bírói gyakorlat, az Új Ptk. Tanácsadó Testületének iránymutató állásfoglalásaira is támaszkodva, ismét a teleologikus értelmezést hívta segítségül a merev szöveggel szemben.[25] A bíróságok arra a dogmatikai álláspontra helyezkedtek, hogy bár a hátrányt formálisan, a perrendtartás hagyományos szabályai szerint valóban nem kell bizonyítani, a sérelemdíj megítéléséhez materiális értelemben mégis elengedhetetlen egy olyan szintű, objektíve is értékelhető nem vagyoni sérelem vagy súlyos érdeksérelem fennállása, amely eléri az intézmény által megkövetelt védelmi küszöböt. Ennek hiányában a bíróságok gyakran elutasítják a keresetet, hivatkozva

[22] Lásd: Ptk. 2:52. §.

[23] Parlagi: *A sérelmdíj iránti kereset elutasítása,* 380.

[24] Ugyanakkor Székely László szerint a magánélethez, az otthonhoz és a kapcsolattartáshoz való jog beemelése a Ptk. 2:42. §-ának generálklauzulájába teljesen felesleges, stilisztikailag és dogmatikailag is elhibázott lépés volt, amely megbontotta a 2013-as kódex eredeti esztétikai és logikai zártságát. Székely szerint a törvényhozó csupán az Alaptörvény VI. cikkének alkotmányos deklarációit ismételte meg a magánjogban anélkül, hogy annak bármilyen elméleti vagy gyakorlati hozadéka lett volna, hiszen ezeket a jogokat a Ptk. nevesített személyiségi jogai amúgy is teljeskörűen lefedték. Lásd: Székely László: Generálklauzula a padláson, in Koltay András – Landi Balázs – Menyhárd Attila (szerk.): *Lábady Tamás emlékkönyv,* Budapest, Wolters Kluwer, 2019.

[25] Parlagi: *A sérelmdíj iránti kereset elutasítása.*

arra, hogy a megítélhető összeg csupán jelképes lenne, ami ellentmond a jogintézmény kompenzációs és preventív funkciójának.

A gyakorlatban a bíróságok sok esetben az 1952-es Pp. 163. § (3) bekezdésének (és az új Pp. megfelelő szabályainak) kreatív alkalmazásával élnek, és köztudomású tényként értékelik, állapítják meg, hogy a konkrét esetben a felperest a jogsértés ellenére semmiféle érdemi hátrány nem érte, elzárva ezzel a sérelemdíj megítélésének útját. Ezzel a bírói jogalkalmazás a gyakorlatban visszaemelte a hátrány meglétének vizsgálatát a rendszerbe, mintegy contra legem, a jogszöveggel szemben korrigálva a jogalkotói elhatározást az intézmény társadalmi rendeltetésének védelmében és a bagatell ügyek kiszűrése érdekében.

Érdekes ebben a tekintetben, hogy a folyamat bizonyos módon a Rechtssicherheit követelményének fennmaradását mutatja a rétegek egymásra hatásával. A méltányosság és a teleologikus értelmezés a konkrét esetben nem a bírói önkény eszköze lett, hanem a jogrend belső koherenciájának védelmi mechanizmusa. A bírák az objektív teleológiát, vagyis a sérelemdíj mint komoly társadalmi szankció és valódi kompenzáció intézményének védelmét használták fel arra, hogy a szövegréteg túlzottan absztrakt megfogalmazását a dogmatikai hagyományok és a korábbi Legfelsőbb Bírósági irányelvek mentén észszerű korlátok közé szorítsák.

Összefoglalás

A hatályos Ptk. részletesen vizsgált intézményei, a családjogi méltányosság funkcionális paradigmaváltása, a bírósági szerződésmódosítás keretei, a szerződésszegési kártérítés előreláthatósági korlátjának dogmatikája és a sérelemdíj körüli interpretációs feszültségek egyaránt azt igazolják, hogy a méltányosság nem tekinthető a törvény betűjével szembeállítható, a bíró szubjektív értékítéletét tükröző önálló szuperelvnek.

Lényegét tekintve a méltányosság mint értelmezési vetület jelenhet meg a jogalkalmazásban. A kötelmi jog területén a méltányosság tételes szabályokhoz kötött, gyakorlatilag maga a jogszöveg, ami mutatja a jogalkotó eredeti szándékát. Alátámasztható ez a jog réteges szerkezetének saját működésével is. Ennek a működésnek a lényege, hogy a rétegelmélet nem egyedül a jog szociológiai és ontológiai szerkezetének leíró modellje, hanem egyben egy normatív igényű „értelmezési tartományt" (interpretive domain) is kijelöl a jogalkalmazás számára a törvényi jog esetében. Ezen tartomány határait a jog három rétege – a szövegréteg, a jogdogmatika, a bírói esetjog – jelöli ki. Ennek a felvetésnek az alapja a jog, mint értelmi rendszer fogalma, és annak elemeiből következő megállapítás, amely szó szerint idézve „a kiszámítható jogszolgáltatás biztosítása

a komplex társadalmak viszonyai között bizonyos optimális arányokat követel meg az egyes jogrétegek súlyát illetően".[26] Ezt a megállapítást továbbgondolva, az mondható, hogy a jogbiztonság (Rechtssicherheit) és a kiszámítható jogszolgáltatás alapvető követelménye, hogy a jogalkalmazói döntés ne esetlegesen, hanem a rétegek koherens összhangjára épülve, azokra vonatkoztatva/támaszkodva szülessen meg.

Cservák szerint a jogréteg-elmélet a jogértelmezés számára nem pusztán társadalomelméleti háttér, hanem gyakorlati értelmezési keret: kijelöli a szövegértelmezés, a dogmatikai rendszer és az alapjogi kontroll egymást korlátozó és egymást felülíró tartományait.[27] Mindebből az következik, hogy a Rechtssicherheit követelménye akkor teljesül, amikor az olyan elvek, mint a méltányosság a konkrét tételes jogi szabályok szerint, dogmatikai megalapozás mellett jelennek meg a jogalkalmazásban. Mindez nem enged teret az objektív teleológia által a döntésekben megjelenített absztrakt elveknek, amely akár önkényhez is vezethet.

[26] Pokol Béla: *Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II,* Budapest, Századvég, 2005.

[27] Cservák Csaba: A jog rétegelméletének új megközelítése – különös tekintettel az alkotmánybíráskodás szempontjaira, *Jogelméleti Szemle,* 2020/2.

BÍRÓI MÉLTÁNYOSSÁG A MAGÁNJOGI SZERZŐDÉSEK VILÁGÁBAN

Miskolczi Bodnár Péter

Kétféle méltányosság a szerződésekre vonatkozó szabályok jellege alapján

A Ptk. VI. Kötelmi jogi könyvében található szabályok kétfélék: kógensek és diszpozitívek. A kógens normákat a szerződő feleknek be kell tartani, míg a diszpozitív szabályoktól eltérhetnek. A szabályok jellege meghatározza a bírói méltányosság gyakorlásának lehetőségét. A bírói méltányosság gyakorlásának megszokott módja kógens szabályok esetén lehetséges, míg a diszpozitív normáktól maguk a felek eltérhetnek, és ezzel orvosolhatják azt, ha a szabály nem kielégítően illeszkedik az adott körülményekhez. Ennek ellenére ebben a körben is létezik a bírói méltányosság, de a bíró nem a diszpozitív szabálytól, hanem a felek szerződésében foglaltaktól tér el.

Bírói méltányosság a szerződésekre vonatkozó kógens szabályok esetén

A kógens normák tekintetében a bírói méltányosság a klasszikus mederben halad, nevezetesen a bíró eltér a Ptk. szabályától annak érdekében, hogy elkerüljön egy olyan helyzetet, amely bírói fellépés nélkül méltánytalanságot eredményezne. A kódex kógens szabályaitól való eltérésre törvényi felhatalmazás alapján kerül sor, többnyire úgy, hogy a jogalkotó követelményeket és korlátokat is meghatároz a bíró számára, időnként azonban a korlátok magából a helyzetből fakadnak.

A semmis szerződés orvoslása

A kógens normába ütközés miatt a Ptk. érvénytelennek minősíti a szerződéseket. A szerződéseket érvénytelennek minősítő szabálytól a bíró kivételesen eltérhet. Az eltérésre a Ptk. annak érdekében ad lehetőséget, hogy a bíró működőképessé tegye a szerződést a szerződés érvénytelenségének a kiküszöbölésével. A törvény-

szöveg nem mindig említi a méltányosság kifejezést, így az a látszat, mintha maga a jogalkotó rendelkezne a szerződés orvoslásáról. Bírói aktivitás nélkül azonban erre nem kerülhetne sor. A bírónak vizsgálnia kell a felek szándékát, vagy a szerződést módosítania kell.

Semmis szerződés helyett más szerződés érvényességének bírói megállapítása

A jog felhatalmazza a bírót arra, hogy a semmisség egyéb jogkövetkezményeinek alkalmazása helyett egy másik szerződést tekintsen a felek jogviszonyára irányadónak.[1]

A színlelt szerződés helyett a leplezett szerződés érvényességének bírói megállapítása

A színlelt szerződés semmis, ha az más szerződést leplez, a felek jogait és kötelezettségeit a leplezett szerződés alapján kell megítélni.[2] Előfordulhat, hogy a leplezett szerződés is érvénytelen, ilyenkor az érvénytelenség jogkövetkezményei irányadóak.

A szerződés érvényessé nyilvánítása

Két esetben a Ptk. feljogosítja a bíróságot arra, hogy egy érvénytelen szerződést érvényessé nyilvánítson. Az egyik ilyen eset az, ha megszűnt az érvénytelenség oka.[3] Ekkor a bíróság valójában csak deklarálja azt, hogy a szerződés érvényes, viszont a döntés visszaható hatályú, tehát úgy kell tekinteni, hogy a szerződés megkötésétől kezdődően érvényes.[4] A másik eset a szerződés bírói módosítását igényli. Abban az esetben ugyanis, ha az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető, a bíróság – szintén visszamenő hatállyal – érvényessé nyilváníthatja a szerződést.

[1] Ha a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel, ez utóbbi érvényes, kivéve, ha ez a felek feltehető szándékával ellentétes. [Ptk. 6:88. § (2) bek.]
[2] Ptk. 6:92. § (2) bek.
[3] Ptk. 6:110. § (1) bek. a) pont.
[4] Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása esetén a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni, és az érvényessé nyilvánítást követő szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna. [Ptk. 6:110. § (2) bek.]

Uzsorás szerződés jogszabályban előírt következményeitől való bírói eltérés

Előzmények

Az uzsorás szerződés semmis, annak orvoslására nincs lehetőség. A semmisség Ptk.-ban meghatározott következménye az eredeti állapot helyreállítása. A bíró számára a Ptk. lehetőséget biztosít, hogy felhatalmazza a kiuzsorázott felet arra, hogy ne egy összegben, hanem részletekben fizesse vissza az uzsorástól kapott összeget. A részletfizetést engedélyező norma a felek speciális helyzetére figyelmet fordító ún. humánus jog része, így ennek a lépésnek a megtételére még a bírói mérlegelés során kerül sor.

Méltányosság gyakorlása a kiuzsorázott fél javára

A Ptk. lehetőséget ad arra is, hogy a bíróság vizsgálja a kiuzsorázott fél helyzetét. Abban az esetben, ha még a részletekben történő teljesítés is súlyos helyzetbe hozná őt, akkor a bíróság méltányosságot gyakorolva részben vagy egészben mentesítheti a kiuzsorázott felet a visszafizetési kötelezettség alól.[5] Míg a korábban bemutatott részletfizetési kedvezmény – a teljes összeg visszafizetéséhez képest – olyan kivételes lehetőség, amelyre a kódex teremt alkalmat, a visszafizetés – részleges vagy teljes – elengedése már túlmegy a jogalkotó által tipikus esetben indokoltnak tekintett jogkövetkezményen. A visszafizetés elengedésére olyan körülmények között kerülhet sor, amelyek előfordulási lehetőségét a jogalkotó nem zárja ugyan ki, de ezek megítélését már a bírói méltányosság körébe utalja. A bíró kétféle döntést hozhat, nevezetesen tartozásának részbeni visszafizetésére kötelezheti a kiuzsorázott felet, vagy teljesen mentesítheti őt a visszafizetési kötelezettség alól. A kódex tehát az elméletileg elképzelhető legteljesebb felhatalmazást biztosítja a bíró számára. Mégsem tekintem ezt a méltányosság gyakorlására vonatkozó bianco felhatalmazásnak, mivel egyrészt a körülmények eleve behatárolják az ítélet lehetséges tartalmát, másrészt a méltányosság gyakorlásának feltétele az, hogy még a részletekben történő teljesítés is súlyos helyzetbe hozná a kiuzsorázott felet.

[5] Ptk. 6:113. § (3) bek.

A kötelesrész alapjához számítandó juttatás értékének bírói meghatározása

Az örökhagyó által élők között bárkinek juttatott ingyenes adományokat juttatáskori értéken kell számításba venni a kötelesrész alapjának számítása során. E főszabály alól enged a Ptk. kérelemre kivételt tenni a bíró számára abban az esetben, ha ingyenes adományokat juttatáskori értéken való számításba vétele „súlyosan méltánytalan" lenne a kérelmezőre. A bírónak ebben az esetben is feladata az értékmegállapítás, de ezt megelőzi a feltételek ellenőrzése és a döntés arról, hogy indokolt-e a jogalkotó által lehetővé tett méltányosság gyakorlása az adott helyzetben. Ez kógens Ptk. szabály kapcsán gyakorolható bírói méltányosság, amelyre a Ptk. felhatalmazást ad.

Bírói felhatalmazottság a diszpozitív szabályoktól való eltérésre

Általában és a „Bírói méltányosság a szerződésekre vonatkozó kógens szabályok esetén" elnevezésű bekezdésben említett esetekben a bíró a jogszabálytól tér el, amikor méltányosságot gyakorol. Ezt azért teszi, mert az esetek többségére vonatkozóan helyes jogszabály változatlan alkalmazása egy adott helyzetben nem lenne célszerű, nem lenne igazságos

A Ptk.-ban szabályozott szerződések tekintetében sajátosan érvényesül a méltányosság a diszpozitív szabály alapján létrehozott szerződések kapcsán. A magánjogi szerződésekre vonatkozóan a bírói méltányosság klasszikus feladatát a jogalkotó teljesíti azáltal, hogy diszpozitív szabályokat alkot, amelyektől a szerződő felek eltérhetnek.

A magánjogi szerződésekre vonatkozó normák többsége diszpozitív. Mivel az érdekeltek félretehetik a jogszabályt, így nincs szükség arra, hogy bírói ítélet „korrigálja" a jogszabályt egy konkrét helyzetben, mert ezt megtehetik maguk a szerződő felek.

Hagyományos értelmű méltányosságnak csak a Ptk. kógens vagy imperatív szabályaival szemben lenne helye, de ebben a körben a jogalkotó a feleknek egyáltalán nem ad eltérési lehetőséget, és a bírónak is csak kivételesen enged eltérést, annyira fontosnak tartja az ilyen szabály érvényesülését.

A Ptk. nagyon kevés helyen teszi lehetővé a bíró számára, hogy eltérjen attól a tartalomtól, amit a felek a szerződésben konszenzussal megállapítottak, és még ritkábban találkozunk a „méltányosság" kifejezéssel. A kógens jogszabályba ütköző szerződést vagy szerződési rendelkezést maga a jogszabály nyilvánítja érvénytelennek és rendelkezik a jogkövetkezményekről. A felek által megállapított

szerződési tartalom főszabályként megfelel annak a helyzetnek, amelyben a felek szerződéses kapcsolatra lépnek, és a konkrét helyzet csak kivételesen igényel fellépést a jogalkotó vagy jogalkalmazó részéről.

Míg általában a bírói méltányosságot lehetővé tevő Ptk. szabály tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy a bíró milyen esetben, milyen feltételek esetén és milyen korlátokat betartva térhet el a jogszabálytól, vagy maga a helyzet korlátozza a bíró mozgáskörét, a szerződésben szereplő rendelkezéstől való eltérés során a bírónak többnyire nagyobb a mozgástere. A bíró nagyobb szabadságát többnyire csak a felek egyöntetű tiltakozása korlátozza.

A Ptk. csak kivételesen tesz lehetővé méltányossági jellegű bírói beavatkozást az alábbi esetekben:

- a szerződéskötéskori körülmények megváltozása miatti szerződésmódosítás általában és egyes szerződéstípusok körében,
- értékegyensúly biztosítása,
- mellékkötelezettségek mérséklése,
- méltányossági jellegű beavatkozás az egyik fél jogalap nélküli gazdagodásának elkerülése érdekében,
- a szerződés megszüntetése.

A szerződéskötéskori körülmények megváltozása miatti szerződésmódosítás általában és egyes szerződéstípusok körében

A szerződést (jogviszonyt) módosító bírói beavatkozások sokszínűek, többféle csoportosításra is alkalmat adnak. Vannak olyanok, amelyek típustól függetlenül minden szerződés bírói módosítását lehetővé teszik, de olyanok is, amelyek csak egy-egy szerződéstípus kapcsán alkalmazhatók. Más csoportosításban a Ptk. néha általános hatályú bírói beavatkozást tesz lehetővé, máskor csak bizonyos problémák orvoslására ad lehetőséget. A körülmény, amelyre tekintettel bírói méltányosság gyakorlására kerülhet sor, a kérelmet előterjesztő féltől függetlenül következik be, de a tartási szerződés bírói módosítása és az ingyenes tartási szerződés esetén a változás a fél, vagy a felek helyzetében is beállhat.

Visszaható hatályú jogszabályi szerződésmódosítás hatását korrigáló bírósági szerződésmódosítás

A jogszabályoknak főszabályként nincs visszaható hatályuk, így a hatályba lépésük előtt megkötött szerződésekre nem vonatkoznak. Kivételesen azonban

a jogszabályok megváltoztathatják a hatálybalépésük előtt megkötött szerződések tartalmát,[6] és ez az új tartalom sértheti valamelyik fél lényeges jogi érdekét. Ilyen esetre maga a Ptk. ad fellépési lehetőséget az érintett személynek, aki elállhat a szerződéstől, vagy kérheti a bíróságtól a szerződés módosítását.[7] Utóbbi esetben a bíróság jogosult a szerződés módosítására. Ez a jogalkotói felhatalmazáson alapuló bírói szerződésmódosítás klasszikus esete.

Bírósági szerződésmódosítás amiatt, hogy a szerződéskötéskori körülmények megváltoznak a szerződéskötés és a teljesítés között

A magánjogban a pacta sunt servanda elv érvényesül főszabályként. A jogalkotó elvárja, hogy a szerződéseket az eredeti tartalomnak megfelelően teljesítsék. Kivételesen azonban a jogalkotó lehetőséget biztosít a bíróságnak a szerződés módosítására.

a) Feltételek
   - a felek közötti tartós jogviszony áll fönn;
   - a szerződéskötést követő körülmények figyelembevételére van csak lehetőség;
   - körülmény megváltozása következtében valamelyik fél lényeges jogi érdekét sértené a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése;
   - körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható;
   - a körülmények megváltozását nem a kérelmező idézte elő; és
   - a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe.[8]

b) Bírói jog és kötelezettség
   A bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy módosíthatja, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se sérüljön.[9]

c) A clausula rebus sic stantibus miatti bírósági szerződésmódosítás mindenfajta szerződés tekintetében megilleti a bíróságot, de vannak olyan szerződések, amelyek bírói módosításához a Ptk. sokkal kevesebb feltételt követel meg.[10]

[6] Ptk. 6:60. § (1) bek.
[7] Ptk. 6:60. § (2) bek.
[8] Ptk. 6:192. § (1) bek.
[9] Ptk. 6:192. § (2) bek.
[10] Az a) pontban írt feltételek többsége szükséges a gyermektartásra vonatkozó megállapodás módosításához.

A tartási szerződés bírói módosítása

A tartási szerződés bizalmi viszonyon alapul. A felek közötti kapcsolat megromlása a kötelezett szolgáltatásaival kapcsolatban számos kritikára adhat alapot, és a problémák megoldásához már sokszor nincs elegendő együttműködési készség. A jog ezért ilyen helyzetben nem követeli meg mindazoknak a feltételeknek az egyidejű fennállását, amelyek a szerződéskötéskori körülmények megváltozása esetén a bírósági szerződésmódosításhoz szükségesek, hanem könnyebben lehetővé teszi a bírói beavatkozást.

a) Feltétel
   A szerződés bírói módosítására akkor kerülhet sor, ha a szerződés változatlan tartalommal történő fenntartása – különösen a felek megromlott viszonyára tekintettel – indokolatlan.[11]

b) Bírói jog és kötelezettség
   Abban az esetben, ha a feltétel fennáll, a bíróság jogosult a szerződést módosítani. Kétféle módosításra is sor kerülhet.
   - A bíróság megváltoztathatja a szerződésben rögzített kötelezettségeket és jogosultságokat, pl. az étkezéssel kapcsolatos követelményeket stb.
   - A másik lehetséges módosítást az jelenti, ha a tartási szerződést a bíróság életjáradéki szerződéssé alakítja. Csak ez a második út járható, ha valamelyik fél magatartása vagy körülményei folytán a természetben való tartás lehetetlenné vált.[12]

   A változtatásokra mindkét fél érdekeinek figyelembevételével kerülhet csak sor. A szerződés módosítása esetén a bíróság az ítéletben meghatározza a tartásra kötelezettet terhelő szolgáltatást.

c) Kérelem
   A bíróság a felek kérelme alapján járhat el. A bíróság a kérelem tartalmához nincs kötve, de nem alkalmazhat olyan jogkövetkezményt, amely ellen mindkét fél tiltakozik.[13]

Ingyenes tartási szerződés

Az előző pontban foglaltak irányadók ingyenes tartási szerződés esetén is.[14]

[11] Ptk. 6:495. § (1) bek.
[12] Ptk. 6:495. § (2) bek.
[13] Ptk. 6:495. § (4) bek.
[14] E fejezet rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell az olyan tartási szerződésre, amely alapján a tartásra jogosult ellenszolgáltatás nyújtására nem köteles. [Ptk. 6:496. § (1) bek.]

Méltányos haszonbérmérséklés haszonbérleti szerződés esetén

Ha az átlagos termés kétharmada sem termett meg a haszonbérlő méltányos haszonbérmérséklést vagy a haszonbér elengedését igényelheti.[15] Az igényt a betakarítás előtt kell közölni.[16] A tájékoztatást kötelezővé tevő szabály célja az, hogy a haszonbérbe adó is meg tudjon győződni a terméskiesésről és annak okáról. „Amennyiben a haszonbérlő a bérmérséklési, ill. bérelengedési igényét a fentiek szerinti időben – tehát még a betakarítás előtt – közölte a haszonbérbeadóval, az egyéb feltételek meglétében a mérséklésre vagy elengedésre vonatkozó szabály alkalmazandó az előre fizetett haszonbér esetében is úgy, hogy a mérsékelt bérrészt vagy az elengedett bért a haszonbérlő visszakövetelheti".[17] A haszonbér teljes elengedése tűnik méltányosnak, ha semmi sem termett, de a bíró a körülményekre tekintettel az átlagosnak akár egyharmadát közelítő termés esetén is dönthet így.

Értékegyensúlyt biztosító bírói beavatkozás

A szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értékegyensúlya egy olyan ideális helyzet, amelyre a jogalkotó törekszik. Az értékegyensúly biztosításának legismertebb esete a feltűnő értékaránytalanság esetén történő bírói szerződésmódosítás, aminek feltételeit, módját és a kivételeket maga a törvény határozza meg, így önmagában a bírói beavatkozás lehetőségét nem soroljuk a bírói méltányosság esetei közé. Ide tartozik azonban az ún. alkusáv meghatározása. A pénzkölcsön körében a kamat bírói csökkentésére nyílik mód. A Ptk. értékegyensúlyra törekszik a szerződés érvénytelenségének megállapítása miatti eredeti állapot helyreállítása során is. Abban az esetben, ha az eredeti állapot helyreállítása nem járható út, akkor az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás pénzbeli ellenértékét kell az értékegyensúlyt megteremtő módon megállapítani. Ezek bírói feladatok, de a teendőket a Ptk. pontosan meghatározza. Méltányosságról –

[15] Ptk. 6:352. § (2) bek.

[16] Ptk. 6:352. § [A haszonbér megfizetése]
(1) A haszonbért időszakonként utólag kell megfizetni.
(2) A haszonbérlő arra az évre, amelyben elemi csapás vagy más rendkívüli esemény miatt az átlagos termés kétharmada sem termett meg, méltányos haszonbérmérséklést vagy haszonbérelengedést igényelhet. Erre irányuló igényét köteles még a termés betakarítása előtt a haszonbérbeadóval közölni.

[17] Benke József: Haszonbérlet, in Csehi Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv kommentárja*, Budapest, Menedzser Praxis, 2014, 6:352. §, 2. margószám.

álláspontom szerint – csak akkor beszélhetünk, ha az eredeti állapot helyreállítható lenne, de ez valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, és emiatt a bíróság elrendelheti az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megtérítését.

Feltűnő értékaránytalanság / felén túli sérelem

A Ptk. 6:98. §-a tartalmazza azt a helyzetet, ha a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értéke között anélkül, hogy az egyik felet az ingyenes juttatás szándéka vezetné, a szerződés megkötésének időpontjában feltűnően nagy az aránytalanság. A kódex – főszabályként – megtámadási lehetőséget biztosít a sérelmet szenvedett félnek. A megtámadás nyomán a bíró jogosult a szerződésben rögzített ellenértéket megváltoztatni. A bíró a Ptk. alapján jár el, de már a méltányosság körébe sorolható az a bírói gyakorlat, mely szerint az ellenértéket az ún. alkusáv szélének megfelelő értékre módosítja. Az alkusáv megítéléséhez a bíró elsőként a szolgáltatás piaci értékét határozza meg, de nem erre az értékre módosítja a szerződést. Tekintetbe veszi ugyanis azt, hogy a felek a körülményektől függően hajlandók lehetnek számukra kedvezőtlenebb feltételeket vállalva a piaci értéknél többet fizetni vagy kevesebbért is megkötni az üzletet. Az alkusávba eső ellenértéket a bíró még nem tekinti jogsértőnek. Az alkusávon kívüli tartományba eső ellenértéket azonban módosítja akként, hogy az az alkusáv szélének feleljen meg. Ezt az eljárást nem a Ptk. rögzíti, hanem a bírói gyakorlat alakította ki. Az alkusáv meghatározása változó. A 21. század elején a bíróságok a piaci értéktől a jogintézmény eredeti nevét adó „felén túli sérelem" által jelzett 50%-tól kisebb eltérés esetén is beavatkoznak.

Kamatmérséklés

A bíró csökkentheti a felek által kikötött kamat[18] mértékét. A rendelkezés a pénzkölcsön körében található, így a főkötelezettségként szereplő kamatra vonatkozik. A felén túli sérelem kapcsán érvényesülő korláthoz képest a kamatmérséklés tekintetében a Ptk. igen nagy szabadságot biztosít a bírónak a felek akaratának félretételére. Csak annyi előfeltételt tartalmaz a Ptk., hogy a szerző-

[18] Ptk. 6:132. § *[A kikötött kamat mérséklése]*
A túlzott mértékű kamatot a kötelezett kérelmére a bíróság mérsékelheti.

désben kikötött kamat túlzott mértékű legyen. Nem előfeltétel a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti feltűnő aránytalanság.

Elgondolkodtató továbbá, hogy vajon a szerződésszegés, pl. késedelem kapcsán irányadó kamatot is mérsékelheti-e a bíró.

Az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megtérítése

Abban az esetben, ha eredeti állapot helyreállítására nincs lehetőség, vagy ha az eredeti állapot helyreállítása valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, a bíróság elrendeli az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megtérítését.[19] A Ptk. kivételeket is meghatároz, figyelembe véve a visszatérítésre való képtelenség tolerálható eseteit[20] és az uzsorás szerződést.[21]

Méltányossági jellegű bírói beavatkozás a szerződést megerősítő intézmények körében

A felek a szerződés tartalmává tehetnek olyan következményeket, amelyek azt hivatottak biztosítani, hogy a szerződés teljesüljön. A bíró jogalkotói felhatalmazást kap a felek által meghatározott egyes kötelezettségek módosítására.

[19] Ha a szerződés nem nyilvánítható érvényessé, és a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, a bíróság elrendeli az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítését. Ezt a jogkövetkezményt alkalmazhatja a bíróság abban az esetben is, ha az eredeti állapot helyreállítása valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti. [Ptk. 6:113. § (1) bek.]

[20] A fél nem köteles az ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítésére, ha bizonyítja, hogy a neki teljesített szolgáltatást visszatéríteni olyan okból nem tudja, amelyért a másik fél felelős. Ha a fél a szolgáltatás ellenértékét megfizette, kérheti annak visszatérítését akkor is, ha ő maga a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni nem tudja, és bizonyítja, hogy ennek oka olyan körülményre vezethető vissza, amelyért a másik fél felelős. [Ptk. 6:112. § (2) bek.]

[21] Uzsorás szerződés esetén a bíróság egészben vagy részben elengedheti a visszatérítést, ha az a sérelmet szenvedő felet részletfizetés engedélyezése esetén is súlyos helyzetbe hozná; a sérelmet okozó fél a kapott szolgáltatásból az aránytalan előnynek megfelelő részt a sérelmet szenvedő félnek köteles visszatéríteni. [Ptk. 6:112. § (3) bek.]

A szerződést megerősítő rendelkezések mérséklése

A Ptk. módosítási jogot biztosít a bírónak a szerződést megerősítő rendelkezések körében foglaló[22] és kötbér[23] esetén, függetlenül attól, hogy ezeket milyen szerződéstípus kapcsán határozták meg a felek. A bánatpénz ugyan elvben a szerződéstől való szabadulás lehetőségét teremti meg, de ha kellően nagy összegű a bánatpénz, akkor a fizetési kötelezettség visszatartja a felet a szerződéstől való elállástól, így a bánatpénz is rokonságban áll a szerződési biztosítékokkal. A bírói beavatkozás bánatpénz esetén is ugyanaz, mint a többi biztosíték esetén.[24]

A bíró a Ptk. alapján csak akkor módosíthatja a szerződés tartalmát, ha azt valamelyik fél kéri. A bírói beavatkozás mindig egyirányú: mérséklésre kerülhet csak sor. A jogszabály jellemzően a bíró megítélésére bízza, hogy mikor tartja indokoltnak azt, hogy eltérjen szerződés tartalmától. A Ptk. csak annyi feltételt tartalmaz, hogy a foglaló, a kötbér és a bánatpénz túlzó mértékű[25] legyen. Az említett helyzetekben a bírói jogkör szerződéstípustól függetlenül érvényesül. A bíró a kötelezett kérelmére jár el.

[22] Ptk. 6:185. § *[Foglaló]*
(1) A másik félnek fizetett pénzt akkor lehet foglalónak tekinteni, ha annak fizetésére a kötelezettségvállalás megerősítéseként kerül sor, és ez a rendeltetés a szerződésből egyértelműen kitűnik.
(2) Ha a szerződést teljesítik, a tartozás a foglaló összegével csökken. Ha a szerződés teljesítése olyan okból hiúsul meg, amelyért egyik fél sem felelős, vagy mindkét fél felelős, a foglaló visszajár.
(3) A teljesítés meghiúsulásáért felelős fél az adott foglalót elveszti, a kapott foglalót kétszeresen köteles visszatéríteni.
(4) A foglaló elvesztése vagy kétszeres visszatérítése a szerződésszegés következményei alól nem mentesít. A kötbér és a kártérítés összege a foglaló összegével csökken.
(5) A túlzott mértékű foglaló összegét a kötelezett kérelmére a bíróság mérsékelheti.

[23] Ptk. 6:188. § *[A kötbér mérséklése]*
A túlzott mértékű kötbér összegét a kötelezett kérelmére a bíróság mérsékelheti.

[24] Ptk. 6:213. § *[Megszüntetés egyoldalú jognyilatkozattal]*
(1) Aki jogszabálynál vagy a szerződésnél fogva felmondásra vagy elállásra jogosult, a másik félhez intézett jognyilatkozattal szüntetheti meg a szerződést. A szerződés felmondása esetén a szerződés megszüntetésének, elállás esetén a szerződés felbontásának a szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy elállásra a fél akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadását felajánlja.
(2) Ha a felek az elállás jogát meghatározott pénzösszeg (bánatpénz) fizetése ellenében kikötötték, a túlzott mértékű bánatpénz összegét a bíróság a kötelezett kérelmére mérsékelheti.

[25] „Nyilvánvalóan eltúlzott mértékű a bánatpénz, ha annak összege jelentősen meghaladja a másik fél szerződés teljesítéséhez fűződő vagyoni érdekeinek pénzben kifejezett értékét, ideértve a nem teljesítés esetén bekövetkező kárt is." (EH2014. 11. P9)

Méltányossági jellegű bírói beavatkozás a jogvesztés kikötése esetén

A Ptk. lehetőséget ad a bíró számára arra, hogy a felek által meghatározott jogvesztés mértékét módosítsa. A módosítás egy irányba történhet. A bíró mérsékelheti a felek által a szerződésben rögzített jogvesztést.[26] A jogalkotó ebben a körben is a bíró megítélésére bízza, hogy mikor tartja indokoltnak azt, hogy eltérjen szerződés tartalmától, csak annyi feltételt támaszt, hogy a szerződésben rögzített jogvesztés a kötelezettet túlságosan sújtaná. A bíró a kötelezett kérelmére mérsékelheti a jogvesztést.

Lakásbérleti szerződés esetén alkalmazott kauciót érintő bírói beavatkozás

Míg a korábban bemutatott helyzetekben a Ptk.-nak a szerződés megerősítése címet viselő XXVI. fejezetében elhelyezkedő szabályok adnak lehetőséget a bíró számára méltányosság gyakorlására, az egyes szerződésekre vonatkozó normák között is találunk hasonló felhatalmazást.

Bérleti szerződésben a felek megállapodhatnak abban, hogy a bérlő a bérleti szerződésből fakadó kötelezettségeinek biztosítékául a bérbeadó részére meghatározott pénzösszeget fizet. Ez a biztosíték a bérlőt terhelő kötelezettségek megfelelő teljesítését hivatott garantálni a szerződés teljes fennállása alatt.[27] A bíró a bérlő kérelmére mérsékelheti a kaució összegét.

Megjegyzést érdemel, hogy a kaució mérséklése több dologban is különbözik a szerződési biztosítékok előző két pontban bemutatott sajátosságaitól. Egyrészt nem általánosan alkalmazható, hanem csak egy szerződéstípushoz – a lakásbérlethez – kötődő jogintézmény. Másrészt a bírói méltányosság itt a jogosult – a bérlő – javát szolgálja, nem a kötelezettét. A kaució elvesztése azonban itt is a kötelezettségét megszegő felet – esetünkben a bérlőt – sújtó jogkövetkezmény, amelyet mérsékelhet a bírói méltányosság. További eltérést jelent a szerződési biztosítékokat érintő bírói beavatkozástól az, hogy a bírói beavatkozás indokoltságát maga a jogszabály határozza meg, amikor a bérleti díj mértékéhez köti

[26] Ptk. 6:190. § *[Jogvesztés kikötése]*
(1) A felek írásban köthetik ki, hogy a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamely jogot, amely őt a szerződés alapján egyébként megilletné.
(2) Ha a jogvesztés a kötelezettet túlságosan sújtaná, a kötelezett kérelmére a bíróság a joghátrányt mérsékelheti.

[27] Ptk. 6:343. §.

a biztosíték módosításának lehetőségét.[28] Nagy valószínűséggel a három hónapnyi bérleti díj jelenti a biztosítéknak azt a mértékét, amelyre a bíró mérsékelheti az ennél nagyobb összegű biztosítékot.

Méltányossági jellegű beavatkozás az egyik fél jogalap nélküli gazdagodásának elkerülése érdekében

A közvetítő kártalanítása

A kereskedelmi ügynök jogállásáról szóló 86/653/EGK irányelv egyes rendelkezései nyomán a 2013. évi Ptk. – bizonyos feltételek esetén – előírja a közvetítő kártalanítását.[29] A közvetítői szerződés megszűnése folytán a közvetítő elesik mindazon jutalékától, ami neki járna a szerződés további fennmaradása esetén, hiszen ő hozta össze az üzletet, vagy más jogcímen jogosult lenne még a jutalékra. A szabály azt kívánja elkerülni, hogy a megbízó a szerződés megszüntetésével gazdagodhasson a közvetítőnek járó, még le nem járt és még esedékessé sem vált jutalékok ki nem fizetésével.

Élettársak közötti törvényes vagyoni rend

Az élettársi kapcsolat fennállása alatt a felek önálló vagyonszerzők, de a kapcsolat megszűnése esetén az egyik fél igényt tarthat a másik vagyonszaporulatának egy részére. A Ptk. három szintű szabálya határozza meg azt, hogy milyen részre

[28] Ha a felek megállapodása alapján a bérlő a bérleti szerződésből fakadó kötelezettségeinek biztosítékául a bérbeadó részére meghatározott pénzösszeget köteles fizetni, és ez az összeg meghaladja a havi bérleti díj háromszorosát, a túlzott mértékű biztosítékot a bérlő kérelmére a bíróság mérsékelheti. [Ptk. 6:343. §]

[29] Ptk. 6:298. § [A közvetítő kártalanítása]
(1) A közvetítői szerződés megszűnése esetén a közvetítőnek a megbízótól kártalanítás jár, ha a kártalanítás a szerződéssel összefüggő valamennyi körülményre tekintettel méltányos, figyelemmel arra, hogy a közvetítő a szerződés megszűnése következtében elveszíti az olyan jutalékhoz való jogát, amely őt a szerződés fennmaradása esetén az adott üzletfelekkel kötött vagy jövőben kötendő üzletek után megilletné, feltéve, hogy
a) a közvetítő a megbízónak üzleti kapcsolatok kialakításával új ügyfeleket szerzett, vagy meglévő üzleti kapcsolatokat – legalább egy új ügyfél megnyerésének megfelelő mértékben – bővített, ha az üzleti kapcsolatokból a megbízó a szerződés megszűnése után is jelentős előnyre tesz szert; vagy
b) a tartós jogviszony létrehozására irányuló megbízást teljesítette, de a közvetítői szerződés megszűnése következtében folytatólagos díjazástól esik el.

tarthatnak igényt a volt élettársak. A főszabály az, hogy az igényt a közreműködés aránya határozza meg. Abban az esetben, ha a közreműködés arányát nem lehet megállapítani, azt egyenlőnek kell tekinteni a törvényben rögzített kivétel szerint. Ez alól a kivétel alól eredményez egy alkivételhez hasonló helyzetet a bíró számra biztosított lehetőség a méltányosság gyakorlására. Nem kell egyenlőnek tekinteni a vagyonszaporulat szerzésében való közreműködést, ha ez bármely élettársra nézve méltánytalan vagyoni hátrányt jelentene.[30] A bírónak kell vizsgálni a méltányosság feltételét, nevezetesen azt, hogy az egyenlő mérték vajon méltánytalan vagyoni hátrányt jelent-e a volt élettársak bármelyikére. Véleményem szerint a bíróság nehéz helyzetbe hozza magát, ha úgy ítéli meg, hogy az egyenlő részesedés nem méltányos. Ugyanis az egyenlő részesedés egy kivétel, amit a törvény arra az esetre irányoz elő, ha a közreműködés arányát nem lehet megállapítani. Nehéz az egyenlő közreműködés méltánytalanságát deklarálni, ha a közreműködés arányát nem lehet megállapítani. Milyen alapon tud dönteni a bíró a vagyonszaporulatra vonatkozó igényről?

Szerződés létét érintő bírói méltányosság

A bírói méltányosság az esetek többségében a szerződést módosító hatású, de találunk példákat olyan esetekre is, amelyek a szerződés létét érintik. Pozitív és negatív hatást is gyakorolhat a bírói méltányosság a szerződésre, nevezetesen létrehozhatja, vagy megszüntetheti a szerződést.

Szerződést létrehozó bírói beavatkozás

A felek között létrejött előszerződés nyomán jellemzően maguk a felek hozzák létre később a végleges szerződést. Előfordulhat azonban az a helyzet, hogy valamelyik fél elzárkózik a végleges szerződés megkötésétől. A Ptk. felhatalmazza a bírót arra, hogy létrehozza a szerződést, ha azt a másik fél kéri. A bíró azon túl, hogy ellenőrzi az előszerződés létrejöttét, köteles megvizsgálni azt, hogy az előszerződésben a felek megállapították-e a szerződés lényeges feltételeit. Ezek a szükséges előfeltételek ahhoz, hogy sor kerülhessen a bírói méltányosság gyakorlására.

[30] Ha a szerzésben való közreműködés aránya nem állapítható meg, azt egyenlőnek kell tekinteni, kivéve, ha ez bármelyik élettársra nézve méltánytalan vagyoni hátrányt jelentene. [Ptk. 6:516. § (3) bek.]

Tágabb értelemben a szerződés bírói létrehozatalának valamennyi esete (szerződéskötési kötelezettség ellenére létre nem hozott szerződés és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek minősülő elzárkózás a szerződéskötés elől) bírói méltányosságnak tekinthető, hiszen volt valamilyen törekvés a szerződéskötésre, és az egyik fél ezt változatlanul szeretné, így a szerződés bírói létrehozatala az egyik fél tekintetében méltányos eljárás. Nincs szó azonban arról, hogy valamilyen normától eltérne a bíró tevékenysége, sokkal inkább kikényszeríti a jogszabályt vagy az előszerződésben foglaltakat. Az előszerződés kapcsán azonban különösen erős a kapcsolat a szerződésnek a körülmények változása miatti bírói módosításával, amelyet bírói méltányosságnak tekinthetünk. „A bírósági szerződésmódosítás a szerződéskötéskori körülmények megváltozása végett" elnevezésű részben bemutatott konjunktív feltételek ahhoz voltak szükségesek, hogy a bíró a körülmények változása miatt módosítsa a szerződést. Az előszerződés nyomán a szerződés létrehozásához ugyan kevesebb feltétel szükséges, de bármelyik fél – gyakorlatilag az alperes – megtagadhatja a szerződés megkötését a Ptk. 6:73. § (3) bekezdésében rögzített feltételek esetén. A feltételek – értelemszerű eltéréseket[31] leszámítva – azonosak a körülmények változása miatti bírói módosítás feltételeivel. A jogi szabályozás tehát az előszerződésben rögzített szerződéskötési kötelezettség megtagadását az előszerződést követő körülmények változására vezeti vissza és nem engedi a bíró számára a méltányosság gyakorlását – esetünkben a szerződés létrehozatalát – akkor, ha a körülmények változása ellenére a szerződés módosítását sem engedné.

A szerződést megszüntető bírói beavatkozás

Korábban már létező szerződés megszűnése is lehet a következménye annak, hogy a bíró méltányosságot gyakorol. Bírói méltányosság eredményeként sor kerülhet az ingyenes tartási szerződés megszüntetésére. Ha a szerződés teljesítése vagy életjáradéki szerződéssé módosítása a szerződéskötés után megváltozott vagyoni körülményeinél fogva a tartásra kötelezettre nézve túlságosan nagy megterheléssel járna, a tartásra kötelezett kérheti a bíróságtól a szerződés megszüntetését.[32] A „tartásra kötelezettre nézve túlságosan nagy megterhelés" lényegesen enyhébb követelmény, mint amit a kódex a bírói szerződésmódosításhoz más esetekben feltételként szab.

[31] Az előszerződés megkötésének megtagadásához értelemszerűen nem szükséges a felek közötti tartós szerződéses kapcsolat és az előszerződés változatlan feltételek melletti teljesítése kell, hogy lényeges jogos érdeket sértsen.

[32] Ptk. 6:496. § (4) bek.

Terminológia

Ebben a pontban példákat hozunk arra, hogy milyen kifejezések utalhatnak bírói méltányosságra a Ptk.-ban, illetve arra, hogy a „méltányos" kifejezés nem feltétlenül a bírói méltányosság jele.

Bírói méltányosság gyakorlására feljogosító egyéb kifejezések a Ptk.-ban

Méltányosságra nemcsak azokban az esetekben nyílik lehetőség, amikor a kódex szövege kifejezetten méltányosság gyakorlására jogosítja fel a bírót, hanem másfajta megfogalmazásból is következtethetünk arra, hogy a jogalkotó tudomásul veszi a törvényszövegtől való kisebb-nagyobb eltérést.

Ilyen kifejezések a szerződésekre vonatkozóan:

„Valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti."[33]

„Túlzott mértékű."[34]

„A kötelezettet túlságosan sújtaná."[35]

„Túlságosan nagy megterheléssel járna."[36]

„Indokolatlan a szerződés változatlan tartalommal való fenntartása."[37]

„Ne legyen indokolatlan."[38]

„Súlyos helyzetbe hozna."[39]

A szerződések körében bírói méltányosság gyakorlására alapot szolgáltatónak tekintettük az idézett körülményeket anélkül, hogy a Ptk. kifejezetten méltányosságot említett volna.

A teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a társaságra vonatkozó szabályok között is találunk bírói méltányosságot lehetővé tevő kifejezést: „A tagsági jogok gyakorlása a társaság súlyos érdeksérelmével járna."[40]

[33] Jogszabály a hatályba lépése előtt kötött szerződések tekintetében [Ptk. 6:60. § (2) bek.], vagy az eredeti állapot helyreállítása során (Ptk. 6:113. §) bekövetkező lényeges érdeksérelem.

[34] Kamat, foglaló, bánatpénz tekintetében bírói mérséklést tesz lehetővé a Ptk.

[35] Jogvesztés kikötése [Ptk. 6:190. § (2) bek.]

[36] Tartási szerződés [Ptk. 6:496. § (3) bek.]

[37] Tartási szerződés bírói módosítását alapozza meg [Ptk. 6:495. § (1) bek.]

[38] Csak ekkor irányadók a felek szerződésére az adott üzletágban általánosan alkalmazott feltételek.

[39] A bíró uzsorás szerződés esetén elengedheti a visszatérítést, ha még a részletfizetés is ilyen helyzetbe hozná a kiuzsorázott felet. (Ptk. 6:113. §)

[40] A bíró felfüggesztheti annak a tagsági jogviszonyát, akinek a kizárásáról döntött a társaság legfőbb szerve. [Ptk. 6:108. § (3) bek.]

Méltányos – méltányosság

A Ptk.-ban több helyen is használt „méltányos" jelző – álláspontom szerint – nem mindig hozható kapcsolatba a méltányossággal.

- A haszonbérletnél a „méltányos haszonbérmérséklés", ha elemi csapás vagy más rendkívüli esemény miatt az átlagos termés kétharmada sem termett meg [Ptk. 6:352. § (2) bek.], a bíró számára valódi méltányosságra ad alkalmat, amely akár a haszonbér teljes elengedésére is kiterjed.
- Más esetekben a méltányos kifejezés a bíró számára inkább mérlegelési lehetőséget biztosít valamilyen kifizetés mértékének vagy a kifizetés csökkentésének a meghatározása során. Ebbe a körbe sorolható a „méltányos összegű találódíj" kifejezés a Ptk. Dologi jogi könyvének Tulajdonjogi Részében.[41] Ebben az esetben a méltányos jelző a „megfelelő" kifejezés szinonimája, mint a „megfelelő ellenérték" a közös tulajdon megszüntetése körében.[42]

Törvényi felhatalmazás nélküli bírói méltányosság

Végezetül jelezzük, hogy – álláspontunk szerint – elismerhető a törvényi felhatalmazás nélküli bírói méltányosság, ha azt a jogeset konkrét körülményei megalapozzák. A valóság és a jogi szabályozás versenyt fut, nem zárható ki az, hogy egy konkrét esetben a bíró hamarabb találkozik egy olyan új helyzettel, amelyre még nem született megfelelő szabály. A jogszabály mindig a tipikus esetre vonatkozik, de vannak és mindig is lesznek a tipikustól eltérő tényállások is. Ezeket az eseteket azonban nem a Ptk. szövegében, hanem a joggyakorlatban kell keresnünk.

[41] Ptk. 5:62. § (1) bek.
[42] Ptk. 5:84. § (1) bek.

A SPORTÜGYEKBEN ELJÁRÓ VÁLASZTOTT BÍRÓSÁGOK MÉLTÁNYOSSÁGI GYAKORLATA

Székely Botond

Bevezetés

A sportjog területén felmerülő jogviták és azok rendezésére irányuló bírósági eljárások esetében elkerülhetetlen, hogy figyelembe vegyük a sport sajátos szabályozását. Ugyanis a gazdasági szféra többi szegmensétől eltérő módon a sportszféra működését és piaci mechanizmusait jelentős mértékben befolyásolja a sport autonóm önszabályozása, azaz a lex sportiva.

Mindez részben abból ered, hogy a sport-választottbíróságok, különösen a Court of Arbitration for Sport (Nemzetközi Sportdöntőbíróság – CAS) ítélkezésében a méltányosság, mint értelmezési elv, állandó eleme a joggyakorlatuknak. Ez különösen igaz azokban az esetekben, ahol a sportszervezetek szabályzatai ellentmondásosak vagy hiányosak, és a választottbíróknak a sport szellemére vagy a sportág integritására hivatkozva kell igazságos megoldást találniuk, hiszen a sport-választottbírósági eljárás során kiemelkedő jelentőséggel bírnak a sportszövetségek szabályzatai, amelyek a jogviták eldöntésének alapját képezik. Tehát a jogvita eldöntése során a CAS ítélkezése kitölti a szövetségek szabályzataiban észlelt esetleges hiátusokat, ezáltal formálja a lex sportiva speciális, sporttevékenységre irányuló szabályhalmazát. Ugyanakkor ez a működési elv gyakran szül kollíziót az állami jogszabályokkal és azok dogmatikájával. A CAS az alapításától kezdve jelentős mértékben hozzájárult a lex sportiva megalkotásához és formálásához, amely, mondhatni, a sportszféra sajátos jogrendjeként hat a sportpiac szereplőire bizonyos tekintetben. Mindezekből adódóan a méltányosság témakörével kapcsolatban alappal merül fel a kérdés, hogy a sport speciális természetére tekintettel miként követi a méltányosság elvét a CAS az eljárásai során, milyen sarokpontokat alakított e kérdéskörben az 1984-es megalapítása óta. A méltányosság elve eljárásjogi és anyagi jogi szempontból is vizsgálható, ugyanis a CAS eljárását szabályozó Code of Sports-related Arbitration / CAS Code (Nemzetközi Sportdöntőbíróság kódexe)[1] alapján a sportdöntőbíróság

[1] A CAS Kódex 2025. január 1-jétől hatályos állapota. https://www.tas-cas.org/generated/assets/pages/index/CAS_Code_2025__EN_--1-.pdf (Letöltés: 2026. június 14.)

saját eljárási rendet követ a jogviták elbírálása során, illetve a vita tárgyát képező kérdésben is aktívan hozzájárul a sportágak szabályzatainak értelmezéséhez és a szabályzati hiátusok kitöltéséhez.

A témakör vizsgálatához először a lex sportiva fogalmával és természetével kapcsolatos szakirodalmi alapvetéseket szükséges áttekinteni, amely megfelelő kiindulópontként szolgál ahhoz, hogy keretbe foglalva szemléljük a sportszférát alapjaiban meghatározó speciális szabályrendszert. A fogalmi kérdések tisztázását követően pedig eljárási és anyagi jogi esetpéldákat tekintek át, amelyek prominens precedensként merültek fel a CAS gyakorlatában.

A sportszférát szabályozó lex sportiva

A lex sportiva definiálásával kapcsolatban hangsúlyozandó, hogy több szakirodalmi álláspont létezik. Egyes szerzők pontatlannak ítélik meg a fogalmat, mivel nem állami szabályozási jellegéből adódóan nem tekinthető jogi szabályozásnak. Tehát a lex kifejezés nem állja meg a helyét.[2] Továbbá e megközelítés szerint a nemzetközi sportjog a közjog részét képezi, amely az államok közötti kapcsolatokon és az általános jogelveken alapul, mint például a jus commune, ezáltal magában foglalja a nyugati demokráciák alkotmányos biztosítékait. A globális sportjog pedig egy transznacionális autonóm jogrend, amelyet nemzetközi civil szervezetek hoznak létre. Ezért Foster ezt a normarendszert úgy jellemzi, mint egy állam nélküli globális jogot, amely szerződéses alapokon nyugszik.[3]

A lex sportiva mint szabályrendszer legitimitásával kapcsolatban fontos megemlíteni Foster markáns álláspontját, miszerint a globális sportjog mint fogalom csupán paravánként szolgál azzal a céllal, hogy a nemzetközi sportszövetségek töretlen önigazgatás mentén tudjanak működni külső jogi beavatkozás nélkül. Meglátása szerint a sportszövetségek ezáltal szembeszállnak a jogállamiság elvével és immunitás kialakítására törekednek.[4] Részben egyet értek Foster előbbiekben hivatkozott megállapításával, azonban ezzel szemben érdemes rámutatni a soron következő fejezetekben bemutatott ítélkezési gyakorlatra, amely egyes tárgykörökben – például a szerződésszegés kérdésében – a sportolók szempontjából, a sporttevékenység speciális jellegére figyelemmel, méltányosabb jogértelmezést követ. Tehát a CAS gyakorlata némiképp ellensúlyozza a lex sportiva paraván jellegű szerepét. Foster aggályként veti fel továbbá, miszerint

[2] Ken Foster: Lex Sportiva and Lex Ludica: the Court Of Arbitration for Sport's Jurisprudence, *Entertainment and Sports Law Journal,* 2005/2, 2.
[3] Ken Foster: Is There a Global Sports Law?, *Entertainment and Sports Law Journal,* 2003/1, 1–2.
[4] Uo.

a nemzetközi sportszervezetek általános érvényű szabályokat, illetve szabályzatokat alkotnak, amelyek alapján világszinten önálló és független szabályozási rendszert és sportirányítást működtetnek. Ezért nemzetállamoktól független, pluralista rendszerként definiálja a jelenséget. Mindezek alapján Foster szerint is az a kérdés, hogy van-e önálló jellege ezeknek a szabályoknak, amelyek az előbb említett sportirányítás produktumai, illetve helytálló-e a lex sportiva megnevezés ezekkel a szabályokkal kapcsolatban. Ezeknek a kérdéseknek a tétje, hogy a nemzetközi sportszövetségek rendelkeznek-e külön immunitással a sportirányítás tekintetében.[5]

E kérdések megválaszolásához a szabályok négy kategóriáját határozza meg típus szerint:

a) a játék szabályai (Rules of the game), amelyek pusztán technikai jellegűek, ezért nem támadhatóak a bíróság előtt;

b) etikai elvek (Ethical principles), amelyek a sport szellemiségét, tisztességét és integritását védik;

c) nemzetközi sportjogi szabályanyag, amely a jogállamiság elveinek kiterjesztése a sportra;

d) globális sportjog, amely a nemzetközi sportszövetségek szabályzatából eredő normák összessége.

A modellel kapcsolatban Foster kiemeli, hogy eredetileg a játék szabályai érinthetetlenek, tehát bírósági úton nem vitathatóak. Azonban a magas szinten folytatott sporttevékenység gazdasági következményei miatt kiterjedhet az önkényes vagy szabályellenes szabályalkalmazásra is. Tehát a szövetségek sportigazgatása szabálytípustól függetlenül felülvizsgálható.[6] Meglátásom szerint azonban önmagában ez nem cáfolja a lex sportiva létezését és elfogadását úgy, mint egy tisztán sporttárgyú normarendszer, amely ezáltal sportágak szerint sportági jogterületekre oszlik, hiszen mint minden jogrendszerben, az egyén számára biztosítani kell egy másik szerv általi felülvizsgálati lehetőséget egy adott jogvitában.

Más szerzők a CAS egyik határozatában kifejtett meghatározást követik, miszerint:

> A CAS joggyakorlata jelentősen finomította és továbbfejlesztette a sportjog számos alapelvét, például a szigorú felelősség (doppingügyekben) és a méltányosság fogalmát, amelyek a kialakulóban lévő „lex sportiva" részének tekinthetők. Mivel a CAS joggyakorlata nagyrészt a különféle sportszabályzatokon alapul, a felek beadványaiban a CAS

[5] Uo., 4.
[6] Uo., 4–5.

precedensekre való hivatkozása egyenértékű azzal, hogy azt a konkrét joggyakorlatot választják, amely magában foglalja a sportszabályzatokból levezetett és azokra alkalmazandó bizonyos általános elveket.[7]

A CAS gyakran alkalmazza a méltányosságot a szövetségi szabályok értelmezésénél. Foster szerint a CAS öt elv mentén jár el: lex ludica (sportspecifikus szabályok, pl. fair play), good governance, procedural fairness, harmonizáció és equitable treatment (méltányos bánásmód). Utóbbi kifejezetten az egyéni esetek méltányos kezelését szolgálja, pl. doppingügyekben a strict liability mellett a szankciók.[8]

A méltányosság érvényesülése CAS eljárásai során

A Kanadai Paralimpiai Bizottság (CPC) kontra Nemzetközi Paralimpiai Bizottság (IPC) ügyben[9] a CAS arról döntött, hogy a versenybíró jogosult-e elrendelni a verseny megismétlését, ha az első 200 méteren ütközés történt a sportolók között. A szabályok szerint a rajtindító bíró az egyetlen, aki dönthet a verseny újraindításáról. Ezzel szemben a versenybíró akkor dönthet az új futam elrendeléséről, ha a versenyzők között szándékos akadályoztatást – például lökdösődést – észlel. A 200 méteren belül történt ütközés ellenére a rajindító bíró nem állította meg a futamot, ezért a verseny lezajlott, amelyet Chantal Petitclerc nyert meg. A versenyt követően az eredményt a többi versenyző és az őket indító sportszervezet megóvta, amely alapján a versenybíró rövid határidőn belül új futamot rendelt el. Ezt követően a nyertes versenyző és a Kanadai Paralimpiai Bizottság a CAS-hoz fordult. Az IPC, mint irányító testület, határozottan tiltakozott a versenybíró újraindítási döntésének megtámadása ellen, azzal érvelve, hogy az sérti a technikai kérdések és a „játékszabályok" feletti ellenőrzésüket. Ennek ellenére a Nemzetközi Sportdöntőbíróság fenntartotta az eredeti eredményt, és érvénytelennek nyilvánította a bíró döntését, mivel a szabályok szerint nem volt erre jogosult. Tehát az az elv, miszerint egy sportszövetségnek be kell tartania a saját szabályait, primátust élvez az autonómia elvével szemben. Ezáltal a CAS a versenyszabályzat hiátusát orvosolta és precedenst teremtett

[7] „CAS jurisprudence has notably refined and developed a number of principles of sports law, such as the concepts of strict liability (in doping cases) and fairness, which might be deemed as part of an emerging 'lex sportiva'. Since CAS jurisprudence is largely based on a variety of sports regulations, the parties' reliance on CAS precedents in their pleadings amounts to the choice of that specific body of case law encompassing certain general principles derived from and applicable to sports regulations". (CAS 2002/O/372; [14] bekezdés, 12.)

[8] Lásd részletesen Foster: *Lex Sportiva and Lex Ludica,* 2.

[9] CAS 2000/A/305.

a kerekesszékfutamok szabályaival kapcsolatban az értelmezése által, miszerint a versenybíró nem volt jogosult új futam elrendelésére, mivel nem talált bizonyítékot szándékos akadályozásra vagy lökdösődésre (IAAF 163.2), csupán „ütközésre" hivatkozott, és az ütközés alapján elrendelhető új futam az indítóbíró hatáskörébe tartozik.

Tehát a CAS felülvizsgálja a szövetségi döntéseket nemcsak eljárásjogi értelemben, hanem tartalmilag is. Ezen a ponton utalni szükséges Vieweg tézisére, miszerint a „fairness" elve korlátozza a szövetségek autonómiáját, mivel a szabályoknak észszerű egyensúlyt kell teremteniük a szervezet és az atléták érdekei között. Ebben az értelemben ugyanis a méltányosságnak fontos szerepe van a sportszövetségek jogalkotói hatalmának korlátozásában, ezért Vieweg szerint CAS-nak erőteljesebben kellene hangsúlyoznia a méltányosság elvének korlátozó funkcióját a szövetségi normateremtés felett.[10]

Ha a lex sportiva dogmatikai keretei között a sportolók megélhetését és jogviszonyát alapvetően meghatározó másik nagy területet, nevezetesen a szerződésszegés és a szerződésbontás (felmondás) kérdéskörét vizsgáljuk, megállapítható, hogy a CAS joggyakorlata bizonyos részkérdésekben kifejezetten tiszteletben tartja a méltányosság elvét. Ez a megközelítés leginkább a sportolók teljesítményén alapuló, a polgári jogi kötelmi dogmatika szempontjából is komplex kihívásokat tartogató jogvitákban mutatkozik meg. A kötelezettség teljesítésével kapcsolatos kérdések megítélése ugyanis alapvető nehézségekbe ütközik, hiszen a sportolók egymás teljesítését igyekeznek akadályozni a saját kötelezettségeik teljesítése érdekében.[11] Kiváló példa erre a megközelítésre a CAS által elbírált egyik releváns jogvita, amelyben egy török klub azzal az indokolással mondta fel a játékos szerződését, hogy a pályán mutatott teljesítménye és hozzáállása elmaradt a várakozásoktól (a klub érvelése szerint a játékos csupán sétált a pályán, és nem futott eleget), továbbá megsértette az edzőjét.[12] A munkáltató álláspontja szerint ez a magatartás nem pusztán gyenge játéknak, hanem szándékos szerződésszegésnek minősült. A lausanne-i testület a felmondás jogellenessége kapcsán – jóllehet fegyelmi vétséget megállapított – részben a sportolónak adott igazat. A határozat rávilágít arra az alapvető dogmatikai különbségtételre, amely elválasztja a felmondással nem szankcionálható puszta gyenge teljesítményt (poor performance) a jogi eszközökkel is szankcionálható fegyelemsértéstől, illetve az erőfeszítés szándékos hiányától (lack of effort / breach of discipline). A CAS

[10] Klaus Vieweg: Lex Sportiva and the Fairness Principle, *International Sports Law Review Pandektis*, 2014/3–4, 390–394.

[11] Lásd részeletesen Székely Botond: A hivatásos sportolói szerződések felmondásának dogmatikai korlátai a CAS ítélkezésének tükrében, *Fontes Iuris*, 2025/3–4, 71–77.

[12] CAS 2018/A/5607 & 5608.

következetes álláspontja szerint az a tény, hogy egy játékos rosszul játszik, alapvetően szubjektív megítélés kérdése, amely teljes mértékben a klub üzleti és szakmai kockázati körébe tartozik. A jogos felmondást megalapozó szerződésszegéshez minden esetben objektíve bizonyítható, szándékos kötelezettségszegés (például az edzésmunka kifejezett megtagadása) szükséges.

A méltányosság elvének és a szerződéses egyensúlynak az érvényesülése a szerződéses kikötések érvényességének vizsgálata során is tetten érhető. Egy – az egyoldalú teljesítményértékeléssel összefüggő – ügyben a játékosszerződés tartalmazott egy olyan klauzulát, amely alapján a klub minden szezon végén „kizárólagos mérlegelése alapján" (at its sole discretion) kártérítés fizetése nélkül felmondhatta a jogviszonyt, és ezt a jogát a klub ténylegesen a játékos teljesítményének szankcionálására alkalmazta.[13] A CAS ezt a kikötést – a klasszikus polgári jogi dogmatika elveivel összhangban – semmisnek nyilvánította. A testület joggyakorlata egyértelmű abban a tekintetben, hogy a tisztán potestatív alkalmazása érvénytelen a hivatásos sportszerződésekben. Egy kötelmi viszony fennmaradása vagy megszüntetése nem tehető függővé kizárólag az egyik szerződő fél (jelen esetben a munkáltató klub) szubjektív akaratától vagy egyoldalú értékelésétől. Az ilyen jellegű aszimmetrikus kikötések súlyosan felborítják a felek közötti szerződéses egyensúlyt, és frontálisan ütköznek a FIFA vonatkozó szabályzatában (RSTP) rögzített, a szerződések stabilitását védő alapelvekkel.

A méltányosság elvét sértő CAS gyakorlat

A lex sportiva és az eljárásjogi fairness érvényesülésének visszásságaira, illetve a CAS gyakorlatának korlátaira markáns ellenpéldaként szolgál a hírhedt Pechstein-ügy. A német gyorskorcsolyázót a nemzetközi szövetség eltiltotta a versenyzéstől vérvizsgálati eredmények rendellenességéből adódó, vélt doppingvétség miatt. Bár a sportoló a szövetség határozata ellen a CAS-hoz fordult jogorvoslatért, a lausanne-i testület elutasította az eltiltás hatályon kívül helyezésére irányuló fellebbezést, ráadásul az eljárás során megtagadta a nyilvános tárgyalás tartása iránti kérelmét is.[14] Az ügyben dogmatikai szempontból leginkább releváns kérdésként az merült fel, hogy a sportoló választottbírósági eljárásnak való alávetése mennyiben tekinthető valójában önkéntesnek. A vonatkozó alávetési klauzula elfogadása ugyanis az olimpiai játékokon való részvétel, és ezen keresztül közvetve a sportoló professzionális karrierjének és megélhetésének

[13] CAS 2015/A/4206 & 4209.
[14] Mutu és Pechstein v. Svájc (40575/10. és 67474/10. sz. kérelmek), 2018. október 2-i ítélet.

elengedhetetlen feltétele volt. E kényszerhelyzet értékelése azért bír kiemelt jelentőséggel, mert a sportügyi jogviták túlnyomó részében a CAS előtti eljárás a sportágazati specialitások és a monopolhelyzetben lévő szövetségi szerződési gyakorlat miatt gyakorlatilag megkerülhetetlen.[15] Ez a fajta kikényszerített alávetés értelemszerűen fokozza a CAS felelősségét abban a tekintetben, hogy a méltányosság és a tisztességes eljárás elvét valamennyi határozatának meghozatala során maradéktalanul érvényre juttassa. Az EJEB a kérdéses ügyben végül meg is állapította, hogy a nyilvános tárgyalás mellőzésével sérült a sportoló tisztességes eljáráshoz való joga, ami egyértelműen rámutat arra, hogy ezen a téren maga a CAS sem tudott megfelelni a saját maga által szorgalmazott eljárási elveknek.[16]

Kiváló és a professzionális labdarúgás átigazolási dogmatikáját alapjaiban megrengető további ellenpélda a lex sportiva ezen korlátaira Lassana Diarra közelmúltbeli ügye,[17] amely végül az Európai Unió Bírósága elé került. A jogvita lényege a sportoló állítólagos szerződésszegésére és az ebből fakadó, a FIFA vonatkozó átigazolási szabályzatában rögzített aránytalan szankciókra vezethető vissza. A vitatott szabályozás értelmében a felmondással és szerződésszegéssel vádolt játékost leigazoló új munkáltató klub egyetemlegesen felel a korábbi klubnak fizetendő jelentős összegű kártérítésért, miközben a volt szövetség arra is jogosult, hogy megtagadja a nemzetközi átigazolási tanúsítvány (ITC) és ezáltal a játékos regisztrációjának kiadását az új klub felé. Bár a CAS korábbi gyakorlata a szerződések stabilitásának intézményes védelmére hivatkozva hajlamos volt legitimálni ezeket a szövetségi mechanizmusokat, a Diarra-ügy élesen rávilágított arra, hogy a szövetségi önszabályozás – és az ennek időnként teret adó választottbírósági gyakorlat – egy ponton túl dogmatikailag már nem védhető. Az EUB elvi jelentőségű ítéletében mondta ki, hogy az új klubot terhelő egyetemleges kártérítési felelősség, valamint a játékos regisztrációjának visszatartására irányuló lehetőség aránytalanul korlátozza a versenyt és sérti a munkavállalók szabad mozgásának uniós alapelvét. Ez az eset megmutatja, hogy a CAS a sport sajátosságait védő középutat próbálja megtalálni, azonban sok esetben éppen a dogmatikai alapvetések és a játékosok alapvető munkavállalói érdekei csorbulnak a versenyjogi szabályok mellett, amit végső soron csak egy

[15] Bán Dániel: Tisztességtelen szerződésekkel a tisztességes sportért? Bizonytalankodások a nevezési formanyomtatványba foglalt választottbírósági kikötés körül, *Európai Jog,* 2021/5, 1–8.

[16] Lásd Antoine Duval – Marjolaine Viret: The Court of Arbitration for Sport under Human Rights Scrutiny: The Role of the Swiss Federal Tribunal and the European Court of Human Rights, in Véronique Boillet – Sophie Weerts – Andreas R. Ziegler (eds.): *Sports and Human Rights. Interdisciplinary Studies in Human Rights,* Springer, 2022, 299–303.

[17] EUB (C-650/22.)

magasabb rendű, állami vagy uniós jogi fórum beavatkozása képes érdemben korrigálni, amelyre a közelmúltban több alkalommal is sor került.[18]

Összegzés

A sportszféra autonóm önszabályozása, azaz a lex sportiva, valamint az annak kereteit formáló Nemzetközi Sportdöntőbíróság joggyakorlata egy folyamatosan alakuló, kettős természetű rendszert alkot. A CAS a jogviták elbírálása során a méltányosságot mint értelmezési elvet alkalmazza, amellyel aktívan kitölti a sportszövetségi szabályzatok hiányosságait, és hozzájárul a normarendszer fejlődéséhez.

A tanulmányban bemutatott esetek rávilágítanak arra, hogy a lausanne-i testület bizonyos területeken sikeresen érvényesíti a méltányos bánásmód elvét, ezáltal pedig korlátok közé szorítja a sportszervezetek egyoldalú hatalmát. Kiemelkedő példája ennek a munkavállalói jogviszonyok és a szerződésszegések kötelmi jogi megítélése, ahol a CAS élesen elhatárolja a felmondással nem szankcionálható puszta gyenge teljesítményt az objektíve bizonyítható, szándékos kötelezettségszegéstől. Ugyancsak a felek közötti dogmatikai és szerződéses egyensúly védelmét szolgálja az a gyakorlat, amelynek során a bíróság semmisnek nyilvánítja a tisztán potestatív, aszimmetrikus kikötéseket a hivatásos sportszerződésekben. Ugyanakkor a kutatás rámutat a lex sportiva és a sportválasztottbírósági gyakorlat immanens korlátaira is. A Pechstein-ügy élesen megmutatta a monopolhelyzetben lévő szövetségek általi kényszerű alávetésből fakadó alapjogi visszásságokat, valamint a tisztességes eljárás követelményének – mint például a nyilvános tárgyalás tartásának – sérelmét. Emellett a Lassana Diarra-ügy kapcsán hozott európai uniós bírósági döntés is igazolja, hogy a sportszakmai érdekekre hivatkozó szövetségi önszabályozás – különösen a munkavállalók szabad mozgását és a piaci versenyt aránytalanul korlátozó átigazolási szankciók terén – egy ponton túl dogmatikailag nem védhető.

Végeredményként megállapítható, hogy bár a CAS törekszik a sport sajátosságait és autonómiáját védő méltányos középutat megtalálni, a lex sportiva nem nyújthat teljes immunitást a jogállamiság normáival szemben. Amikor a sportszervezetek normateremtő gyakorlata alapvető munkavállalói vagy versenyjogi érdekeket csorbít, a magasabb rendű állami, illetve uniós bírósági fórumok korrekciós beavatkozása elkerülhetetlenné válik.

[18] Lásd bővebben Székely Botond: Lassana Diarra-ügy: a belső piaci verseny és a hivatásos labdarúgók mint munkavállalók szabad mozgásának a korlátozása, *Fontes Iuris*, 2024/3–4, 79–82.

A KÖTET SZERZŐI

Gombos Katalin, kúriai bíró, egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. simonne.gombos.katalin@uni-nke.hu

Gyarmathy Judit, a Kúria főtitkára, bíró. fotitkaritkarsag@birosag.hu

Miskolczi-Bodnár Péter, tanszékvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. miskolczi.bodnar.peter@kre.hu

Pecsenye Csaba, elnök, Országos Bírói Tanács. obt@birosag.hu

Pribula László, polgári kollégiumvezető bíró, Debreceni Ítélőtábla, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Eljárásjogi Tanszék. pribula.laszlo@law.unideb.hu

Székely Botond, egyetemi tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi Jogi Tanszék. szekely.botond.mark@kre.hu

Szöllősi-Barát Szabolcs, egyetemi tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. szollosi.barath.szabolcs@kre.hu

Tóth J. Zoltán, egyetemi tanár, dékán, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. toth.zoltan@kre.hu

Varga Nelli, bíró, Debreceni Törvényszék, egyetemi docens, DE ÁJK Polgári Jogi Tanszék. varga.nelli@law.unideb.hu; varganelli@birosag.hu

Visontai Szabó Katalin, egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. visontai.szabo.katalin.anett@kre.hu

REZÜMÉ

Bírói szerepek és méltányosság

Absztrakt: A kötet átfogó képet ad a bírói tevékenységről, bemutatva annak sokszínűségét, ugyanakkor a jogalkalmazás nehézségeit is. Az olvasó megismerheti a bíró polgári eljárásjogi, európai jogi és magánjogi teendőit, utóbbi területen belül a családjogi, szerződési jogi és kártérítési jogi sajátosságokat. Több tanulmány érinti a bírói függetlenség kérdését. A szerzők rámutatnak az igazságszolgáltatás jobbításának lehetőségeire, a mesterséges intelligencia jelenlegi és lehetséges szerepére a jogalkalmazásban.

A bírói méltányosság témakörben sor kerül a rugalmasság és a jogbiztonság ellentétes követelményeinek elemzésére, a jogalkotás és a méltányosság közötti dinamikus kapcsolat bemutatására is.

Kulcsszavak: bírói függetlenség, jogalkalmazás, méltányosság

Judicial roles and fairness

Abstract: The volume provides a comprehensive picture of the judicial activity, showcasing its diversity, but also the difficulties of applying the law. The reader can learn about the duties of the judge in civil law, European law and private law, the characteristics of family law, contract law and compensation legalities within the latter area. Several studies touch on the issue of judicial independence. The authors point to the possibilities of improving the judiciary, the current and possible role of artificial intelligence in the application of law.

In the subject of judicial fairness, the opposite requirements of flexibility and legal certainty will also be analysed, and the dynamic relationship between legislation and fairness will be demonstrated.

Keywords: judicial independence, enforcement, fairness

AZ ALSOROZATBAN EDDIG MEGJELENT

Tanulmánykötet

- Császár-Nagy Noémi, Demetrovics Zsolt, Vargha András (szerk.): *A klinikai pszichológia horizontja. Tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70. születésnapjára*
- Szávay László (szerk.): *„Vidimus enim stellam eius…"*
- Petrőczi Éva, Szabó András (szerk.): *A zsoltár a régi magyar irodalomban*
- Horváth Erzsébet, Literáty Zoltán (szerk.): *Történelmet írunk. Tisztelgő kötet Ladányi Sándor 75. születésnapja alkalmából*
- Anita Czeglédy, József Fülöp, Szilvia Ritz (Hg.): *Inspirationen*
- Gudor Botond, Kurucz György, Sepsi Enikő (szerk.): *Egyház, társadalom és művelődés Bod Péter korában*
- Ittzés Gábor, Péti Miklós (eds.): *Milton Through the Centuries*
- Kendeffy Gábor, Kopeczky Rita (szerk.): *Vallásfogalmak sokfélesége*
- Zsengellér József, Trajtler Dóra Ágnes (szerk.): *„A Szentek megismerése ad értelmet." Conferentia Rerum Divinarum 1–2.*
- Trajtler Dóra Ágnes (szerk.): *Tan és módszertan. Conferentia Rerum Divinarum 3.*
- Pap Ferenc, Szetey Szabolcs (szerk.): *Illés lelkével. Tanulmányok Báthori Gábor és Dobos János lelkipásztori működéséről*
- Somodi Ildikó (szerk.): *A mindennapos művészeti nevelés megvalósulásának lehetőségei. Értékközvetítés a művészeti nevelésben*
- Dávid István (szerk.): *Merre tovább kántorképzés? Gondolatok egy konferencián – Nagykőrös, 2012. október 5.*
- Hansági Ágnes, Hermann Zoltán (szerk.): *Jókai & Jókai*
- Dringó-Horváth Ida, N. Császi Ildikó (szerk.): *Digitális tananyagok – oktatásinformatikai kompetencia a tanárképzésben*
- Erdélyi Ágnes, Yannick François (szerk.): *Pszichoanalitikus a társadalomban*
- Fülöp József, Mirnics Zsuzsanna, Vassányi Miklós (szerk.): *Kapcsolatban – Istennel és emberrel. Pszichológiai és bölcsészeti tanulmányok*
- Pap Ferenc (szerk.): *Dicsőség tükre. Művészeti és teológiai tanulmányok*
- Sára Tóth, Tibor Fabiny, János Kenyeres, Péter Pásztor (eds.): *Northrop Frye 100: A Danubian Perspective*
- Spannraft Marcellina, Sepsi Enikő, Bagdy Emőke, Komlósi Piroska, Grezsa Ferenc (szerk.): *Ki látott engem? Buda Béla 75*

- Komlósi Piroska (szerk.): *Családi életre és kapcsolati kultúrára felkészítés*
- Ida Dringó-Horváth, József Fülöp, Zita Hollós, Petra Szatmári, Anita Szentpétery-Czeglédy, Emese Zakariás (Hg.): *Das Wort – ein weites Feld*
- Fülöp József (szerk.): *A zenei hallás*
- József Fülöp, Szilvia Ritz (Hg.): *Inspirationen II*
- Tóth Sára, Kókai Nagy Viktor, Marjai Éva, Mudriczki Judit, Turi Zita, Arday-Janka Judit (szerk.): *Szólító szavak. The Power of Words. Tanulmányok Fabiny Tibor hatvanadik születésnapjára. Papers in Honor of Tibor Fabiny's sitxtieth Birthday*
- Lázár Imre, Szenczi Árpád (szerk.): *A nevelés kozmológusai. Kodály Zoltán, Karácsony Sándor és Németh László megújuló öröksége*
- Erdélyi Erzsébet, Szabó Attila (szerk.): *A hit erejével. Pedagógiai tanulmányok*
- Makkai Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére*
- Farkas Ildikó, Sági Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia I.*
- Gér András László, Jenei Péter, Zila Gábor (szerk.): *Hiszek, hogy megértsem*
- Simon-Székely Attila (szerk.): *Lélekenciklopédia. A lélek szerepe az emberiség szellemi fejlődésében*
- Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Zsávolya Zoltán (szerk.): *Nemzet – sors – identitás*
- Vassányi Miklós, Sepsi Enikő, Voigt Vilmos (szerk.): *A spirituális közvetítő*
- Julianna Borbély, Katalin G. Kállay, Judit Nagy, Dan H. Popescu (eds.): *English Language & Literatures in English 2014*
- Sepsi Enikő, Lovász Irén, Kiss Gabriella, Faludy Judit (szerk.): *Vallás és művészet*
- Bubnó Hedvig, Horváth Emőke, Szeljak György (szerk.): *Mítosz, vallás és egyház Latin-Amerikában. A Boglár Lajos emlékkonferencia tanulmánykötete*
- Czeglédy Anita, Sepsi Enikő, Szummer Csaba (szerk.): *Tükör által. Tanulmányok a nyelv, kultúra, identitás témaköréből*
- Méhes Balázs (szerk.): *Lelki arcunk. Tanulmányok Szenczi Árpád hatvanadik születésnapja alkalmából*
- Spannraft Marcellina, Korpics Márta, Németh László (szerk.): *A család és a közösség szolgálatában. Tanulmányok Komlósi Piroska tiszteletére*
- Horváth Csaba, Papp Ágnes Klára, Török Lajos (szerk.): *Párhuzamok, történetek. Tanulmányok a kortárs közép-európai regényről*
- Anka László, Kovács Kálmán Árpád, Ligeti Dávid, Makkai Béla, Schwarczwölder Ádám (szerk.): *Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére*
- Fülöp József, Mészáros Márton, Tóth Dóra (szerk.): *A szél fúj, ahová akar. Bölcsészettudományi dolgozatok*
- Zsengellér József, Kodácsy Tamás, Ablonczy Tamás (szerk.): *Felelet a mondolatra. Tanulmányok a 60 éves Bogárdi Szabó István tiszteletére*
- Borgulya Ágnes, Konczosné Szombathelyi Márta (szerk.): *Vállalati kommunikációmenedzsment*

- Szávay László, Gér András László, Jenei Péter (szerk.): *Hegyen épült város. Válogatás a Fiatal Kutatók és Doktoranduszok Nemzetközi Teológuskonferencián elhangzott előadások anyagából.*
- Wakai Seiji, Sági Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia II.*
- Sepsi Enikő, Tóth Sára (szerk.): *Mellékzörej. Background noise. Essays and Papers in Hungarian, English, and French, in Honor of András Visky's Sixtieth Birthday. Írások Visky András hatvanadik születésnapjára*
- Erdélyi Erzsébet, Szabó Attila (szerk.): *Az üzenetjét, azt kell megbecsülni. Tanulmányok Barabás László hetvenedik születésnapja alkalmából*
- Kendeffy Gábor, Vassányi Miklós (szerk.): *Istenfogalmak és istenérvek a világ filozófiai hagyományaiban*
- Bárdi Nándor, Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990–2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*
- Zila Gábor (szerk.): *Hitetek mellé tudományt*
- Kiss Paszkál, Tóth Dóra (szerk.): *Ubi dubium, ibi libertas. Tudományos diákköri dolgozatok*
- Julianna Borbély, Borbála Bökös, Katalin G. Kállay, Judit Nagy, Ottilia Veres, Mátyás Bánhegyi, Granville Pillar (eds.): *English Language & Literatures in English 2016*
- Spannraft Marcellina, Tari János (szerk.): *A kultúraátörökítés médiumai. Tanulmányok Tari János tiszteletére*
- László Emőke (szerk.): *A szolgálat ékessége. Tanulmányok Fruttus István Levente hetvenedik születésnapja alkalmából*
- Spannraft Marcellina (szerk.): *Tertium datur. Tanulmányok Lázár Imre tiszteletére*
- Bárdi Árpád, Gombos Norbert, Tóth Etelka (szerk.): *Kisgyermeknevelés a 21. században*
- Lányi Gábor János (szerk.): *A reformáció örökségében élve. A reformáció hatása a teológiai oktatásra*
- Dróth Júlia (szerk.): *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és a fordításoktatásban*
- Lator László Iván (szerk.): *Sorsok és missziók a politikai változások tükrében*
- Literáty Zoltán (szerk.): *Quoniam tecum est fons vitae in lumine tuo videbimus lumen. Teológiai témák a 65 éves Kocsev Miklós tiszteletére*
- Fehér Pálma Virág, Kövesdy Andrea, Szemerey Márton (szerk.): *Testképek a gyógyításban. A test mint eszköz és referenciapont*
- Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai*
- Kövi Zsuzsanna, Mirnics Zsuzsanna, Reinhardt Melinda (szerk.): *Lélek(sz)árnyak*
- Czentnár Simon, Nagy József, Nagy Levente (szerk.): *Beszéljétek el dicsőségét. Conferentia Rerum Divinarum 6.*
- Kovács Tibor Attila (szerk.): *Tehetségek hite. Hallgatói tanulmánykötet*
- Zalatnay István: *Félúton. A liturgia erőterében született írások*

- Farkas Ildikó, Sági Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia III.*
- Furkó Péter (szerk.): *Az önképtől és tudásreprezentációtól a hatalommegosztásig. Tanulmányok a bölcsészettudomány, a hittudomány és a jogtudomány területeiről*
- Olay Csaba, Schmal Dániel (szerk.): *Értelem és érzelem az európai gondolkodásban. Tanulmányok a 60 éves Boros Gábor tiszteletére*
- Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*
- Dróth Júlia (szerk.): *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*
- Zonda Tamás, Bozsonyi Károly, Moksony Ferenc (szerk.): *Az öngyilkosság szociológiája*
- Bölcskei Andrea (szerk.): *Protestantizmus, identitás és hagyomány a nyelvben*
- Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Török Lajos (szerk.): *Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig*
- Béres István, Korpics Márta (szerk.): *Ha kiderül az alkony. Tanulmányok Spannraft Marcellina tiszteletére*
- Lázár Imre (szerk.): *A társas–lelki és művészeti folyamatok pszichofiziológiája*
- Németh István: *El Grecóról és más mesterekről. Stíluskritika – ikonográfia – műgyűjtéstörténet*
- Karasszon István: *Az ószövetségi teológia történetéhez*
- Czeglédi Sándor: *Történelem és önismeret*
- Literáty Zoltán (szerk.): *Száz év után Ravasz László* Homiletikájáról
- Bányai Éva, Horváth Csaba, Pataki Viktor, Vincze Ferenc (szerk.): *Valóság és módszer. Test, történelem, elbeszélhetőség*
- Domokos Johanna (szerk.): *Alkotni csodára vágyva. Kortárs számi művészeti fejlemények*
- Adorján Mária, Kovács Tímea (szerk.): *Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés*
- Korpics Márta, Spannraft Marcellina (szerk.): *Társadalmi kommunikáció és szakralitás. Közelítések és mélymerülések*
- Hermann Zoltán, Lovász Andrea, Mészáros Márton, Pataki Viktor, Vincze Ferenc (szerk.): *Medialitás és gyerekirodalom*
- Ordasi Zsuzsanna (szerk.): *Református templomok, 2010–2020*
- Gulyás Adrienn, Mudriczki Judit, Sepsi Enikő, Horváth Géza (szerk.): *Klasszikus művek újrafordítása*
- Csízy Katalin, Hóvári János (szerk.): *Hősök, mártírok, áldozatok, szentek*
- Zsengellér József: *Az emberáldozattól az istennév kimondhatatlanságáig. Vallástörténet és teológia az Ószövetségben*
- Szabó-Bartha Anett, Szondy Máté (szerk.): *Új utak a pszichoterápiában. Elfogadás, tudatos jelenlét és önegyüttérzés a kognitív viselkedésterápiában*
- Gombos Norbert (szerk.): *Imre Sándor-emlékkötet. Tanulmányok a nemzetnevelő pedagógus,*

művelődéspolitikus halálának 75. évfordulójára

- Siba Balázs, Szabóné László Lilla, Kaszó Gyula (szerk.): *Hitben növekedni – ősi gyökerek és új hajtások. Tanulmányok Németh Dávid hatvanötödik születésnapjára*
- Székely Zsófia: *A pszichológia gyakorlata a pedagógusképzésben. Tanulmányok a pedagógia és a pszichológia határvidékéről*
- Korpics Márta, Spannraft Marcellina (szerk.): *Szakrális közösségek – kollektív emlékezet*
- Horváth Csaba (szerk.): *Meghitt Bábelek*
- Horváth Csaba (szerk.): *Közép-Európa a komparatisztikában*
- Lázár Imre (szerk.): *Érzelmek élettana járvány idején*
- Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*
- Boros Gábor, Hóvári János, Jakubovits Edit, Péti Miklós, Sepsi Enikő, Szabó-Bartha Anett (szerk.): *„Non est volentis." A Benda Kálmán Szakkollégium legjobb hallgatói munkái (2017–2021)*
- Sepsi Enikő, Maczák Ibolya (szerk.): *Pilinszky János színházi és filmes víziója ma*
- Doma Petra, Farkas Mária Ildikó (szerk): *Kortárs japanológia IV.*
- Kincses Katalin Mária (szerk.): *A levél mint történeti forrás*
- Furkó Péter, Pénzes Martin (szerk.): *Az Új Nemzeti Kiválóság Program tanulmánykötete*
- Horváth Géza: *A lehetségestől a valóságosig*
- H. Varga Márta: *Formák funkciói – funkciók formái*
- Spannraft Marcellina, Korpics Márta, Béres István (szerk.): *Szakralitás és kommunikáció*
- Fehér Pálma Virág, Kövesdi Andrea, Szemerey Márton (szerk.): *Testképek a társadalomban*
- Bognár Zalán, Rigó Róbert (szerk.): *Trianoni utóhatások(k), következmények*
- Szabó András: *Egyház és egyéniség*
- Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Török Lajos (szerk.): *Kötelezők emelt szinten Dantétól Lázár Ervinig*
- Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Miskolczi-Bodnár Péter, Tóth J. Zoltán (szerk.): *Audiatur et altera pars. Ünnepi kötet, tanulmányok Czine Ágnes professzor 65. születésnapja tiszteletére*
- Fülöp József: *Mérlegre téve*
- Köbel Szilvia (szerk.): *Úton a református jogászképzés felé*
- Trócsányi László Henrik: *Hova tovább? Elmélkedések Európáról*
- Németh István: *Jan van Eycktől a Bauhausig*
- Horváth Csaba: *Hozott egérrel. A történelem ábrázolása a kortárs magyar regényben*
- Sepsi Enikő et al. (szerk.): *Non est volentis II.*
- Dróth Júlia (szerk.): *Tiltjuk, tűrjük vagy támogatjuk? Gépi fordítás a fordítóképzésben*
- Drjenovszky Zsófia, Sztárayné Kézdy Éva, Török Emőke (szerk.): *Kutatás, képzés, közösség*

- Kiss Gabriella, Bethlenfalvy Ádám: *Színházpedagógiai körkép*
- Tóth Etelka (szerk.): *Kisgyermeknevelés a 21. században, 2., bővített kiadás*
- Farkas Ildikó, Doma Petra (szerk.): *Kortárs Japanológia V. Az Edo-kori Japán*
- Domokos Johanna, Nagy Judit (szerk.): *Többnyelvűség a kortárs művészetben*
- Egeresi László Sándor (szerk.): *Hit és tudás a tudomány és a művészet oltáránál. Tanulmánykötet a 70 éves Babits Antal tiszteletére*
- Domokos Andrea, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia (szerk.): *Áldozati szerepek*
- Adorján Mária, Kovács Tímea: *Egyházi szövegek fordítása és utószerkesztése. Fordításoktatás és könyvkiadás*
- Lázár Imre (szerk.): *Sorsunk hálóiban. Szocioszomatikus hálózatok nyomában*
- Frazer-Imregh Monika: *Itáliai humanisták. Marsilio Ficino, Angelo Poliziano, Giovanni Pico della Mirandola és barátaik*
- Sepsi Enikő, Szabó Attila (szerk.): *Mit lát a néző? Bevezetés a színházszociológiai kutatások módszertanába*
- Farkas Mária Ildikó, Szemerey Márton (szerk.): *Kortárs Japanológia VI. Emlékkönyv Varrók Ilona tiszteletére*
- Kontra Miklós: *Angol és magyar nyelvészeti tanulmányok. Studies in English and Hungarian Language Matters*
- Furkó Péter, Pénzes Martin (szerk.): *Fiatal kutatóink II. Az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program a Károlin, 2024/2025*
- Kövesdi Andrea (szerk.): *Kézikönyv a pszichológusi munka tudományos alapjaihoz*
- Bárdos László: *Az esetlegesség mintái. Összegyűjtött esszék, tanulmányok, kritikák*
- Prontvai Vera (szerk.): *Ki van a fényforrás mögött? Misztériumjáték a kortárs színpadon*
- Kendeffy Gábor, László Emőke (szerk.): *Hit kegyelem, akarat. Teológiai és filozófiai megközelítések az ókorban és a kora újkorban*
- Bethlenfalvy Ádám, Kiss Gabriella, Körömi Gábor (szerk.): *Szerepbe lépni. A fiktív szerep pedagógiai alkalmazása*
- Farkas Mária Ildikó – Doma Petra (szerk.): *Kortárs Japanológia VII. – Japán újrafelfedezése a szocialista Magyarországon*
- Furkó Péter – Pénzes Martin (szerk.): *Fiatal kutatóink III. – Az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Pályázat a Károlin, 2025/2026*
- Fritz Péter (szerk.): *A rekreáció elmélete*

L'Harmattan France
5-7 Rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

Nyomdai előkészítés: Károli Könyvműhely
Szakmai koordinátor: Gáspár Katalin
Olvasószerkesztő: Csőke Zoltán
Műszaki szerkesztő: Kardos Gábor
Borító: Kára László
Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter